

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

OLCAS SÜLEYMANOV
(HAYATI-EDEBÎ KİŞİLİĞİ-DİPLOMASİSİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
CEMRE SENA YILDIZ
1941020002

DANIŞMAN
DOÇ. DR. EKREM AYAN

HAZİRAN, 2021
MUĞLA

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

OLCAS SÜLEYMANOV
(HAYATI-EDEBÎ KİŞİLİĞİ-DİPLOMASİSİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
CEMRE SENA YILDIZ
1941020002

DANIŞMAN
DOÇ. DR. EKREM AYAN

HAZİRAN, 2021
MUĞLA

ÖZET

Olcas Süleymanov edebiyat ve siyaset alanında Kazakistan’a önemli katkılarda bulunmuş, büyük başarılarla imza atmış bir şahsiyettir. Aynı zamanda dil incelemeleri ve tespitleri ile bir döneme damga vurmuş, millî bilinci ülkesine yeniden kazandırmıştır. Bu çalışmada kendisini her yönüyle incelemek hedeflenmiştir.

Çalışmanın ilk bölümünde Kazak edebiyatı ele alınmıştır. İkinci bölümde Olcas Süleymanov’un hayatı ve dilbilimi üzerine yazdığı eserlerinden üçü incelenmiştir. Üçüncü bölümde Olcas Süleymanov’un edebî kişiliği incelenmiştir. “İnsanoğluna Eğil Yeryüzü!” isimli şiiri Rusçadan Türkçeye çevrilmiş, söz konusu şiir tematik bakımdan incelenmiştir. Harici on üç şiiri Rusçadan Türkçeye çevrilmiştir.

Dördüncü ve son bölümde ise bağımsızlık sonrası Kazakistan siyaseti ve Olcas Süleymanov’un diplomatik başarıları ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Olcas Süleymanov, Kazak Edebiyatı, Az i Ya

ABSTRACT

Olcas Suleimanov is a personality who has made important contributions to Kazakhstan in the field of literature and politics and has achieved great success. At the same time, he left a mark on a period with his language studies and determinations and regained the national consciousness to his country. In this study, it have been aimed to examine himself in every aspect.

In the first part of the study, Kazakh literature has been studied. In the second section, three of Olcas Suleimanov's works that he has written on his life and linguistics have been analyzed. In the third section, his literary personality has been examined, his poem named "Bend over Human Beings, Earth!" has been translated from Russian to Turkish. The poem in question have been analyzed thematically. His another thirteen poems has been translated from Russian into Turkish.

In the last and fourth chapter, post-independence Kazakhstan politics and the diplomatic achievements of Olcas Suleimanov have been discussed.

Keywords: Olcas Suleimanov, Kazakh Literature, Az i Ya

ÖN SÖZ

Ülkemizde Kazak edebiyatı dendiği zaman akla ilk olarak Abay Kunanbayev gelmektedir. Kazakistan siyaseti dendiği zaman ise akla ilk gelen isim hiç şüphesiz Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'dir. Bu iki alanda da büyük atılımlar yaparak ülkesine millî bilinci yeniden kazandıran Olcas Süleymanov'un da akla ilk gelen isimlerden biri olması; milliyetçi yönünün, fikirlerinin ve şiirlerinin günümüz gençliği tarafından okunması ve anlaşılması gerektiği düşüncesiyle bu çalışma ortaya çıkmıştır.

Olcas Süleymanov ülkemizde henüz hak ettiği şöhreti elde edememiştir. Bağımsız Türk devletleri arasındaki iletişimin günden güne artması ve bağların her geçen gün daha da kuvvetlenmesi, öğrencileri de daha büyük bir azimle çalışmaya ve bu birlikteliğe katkıda bulunmaya sevk etmiştir. Bu bağlamda Olcas Süleymanov'un Türkiye Türklerine tanıtılması çalışmanın ana amaçlarından biri olmuştur.

Olcas Süleymanov'un doğumu ve edebiyat hayatına girişi mihenk alınarak, Kazak edebiyatı İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren daha detaylı olarak incelenmiştir.

Yüksek Lisans öğrenimim boyunca benden destek ve yardımlarını bir an olsun esirgemeyen, yüksek donanımıyla bana ve arkadaşlarıma her gün yeni değerler kazandıran Danışmanım Doç. Dr. Ekrem Ayan'a; yardımlarından dolayı Doktor Öğretim Üyesi Serdar Yılmaz'a; engin bilgilerinden istifade ettiğimiz Kazakistan Ankara Büyükelçisi Abzal Saparbekuly'ya; şiir çevirisinde desteğini gördüğüm, lisans döneminden beri tanıdığım sevgili Hocam Öğretim Görevlisi Niyare Kurtbelyalova'ya ve çalışmamın her evresinde büyük bir özveriyle yanımda olan sevgili aileme, bilhassa annem Emel Yıldız'a teşekkür ederim.

Cemre Sena YILDIZ

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	iv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SOVYET DÖNEMİNDEN GÜNÜMÜZE KAZAK EDEBİYATI

1.1. Kazak Edebiyatı Hakkında.....	3
1.2. İkinci Dünya Savaşı Dönemi Kazak Edebiyatı.....	8
1.3. Savaş Sonrası Kazak Edebiyatı.....	14
1.4. Yenilenme Dönemi (1956-1970).....	18
1.5. Kazak Sovyet Edebiyatının Son Dönemi (1968-1990).....	21
1.6. Bağımsızlıktan Günümüze Kadar Olan Dönem.....	24

İKİNCİ BÖLÜM

OLCAS SÜLEYMANOV'UN HAYATI VE ESERLERİ

2.1. Olcas Süleymanov'un Hayatı.....	27
2.2. Eserleri.....	34
2.2.1. Az i Ya.....	34
2.2.2. Tarih Öncesi Türkler.....	50
2.2.3. Kelimenin Şifresi.....	55

2.2.3.1. Olcas Süleymanov ve Altın Elbiseli Adam.....	60
---	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OLCAS SÜLEYMANOV’UN EDEBÎ KİŞİLİĞİ

3.1. Olcas Süleymanov’un Şair Yönü.....	62
3.2. “İnsanoğluna Eğil Yeryüzü!” Şiirinin Türkçe Çevirisi.....	87
3.3. “İnsanoğluna Eğil Yeryüzü!” Şiirinin Tematik Bakımdan İncelenmesi.....	127
3.4. Olcas Süleymanov’un Şiirlerinin Türkçe Çevirisi.....	132

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BAĞIMSIZLIK SONRASI KAZAKİSTAN SİYASETİ VE OLCAS SÜLEYMANOV’UN DİPLOMASİSİ

4.1. Bağımsızlık Sonrası Kazakistan Siyaseti.....	146
4.2. Olcas Süleymanov ve Nevada-Semey Anti Nükleer Hareketi.....	156
4.3. Olcas Süleymanov’un Diplomasisi.....	164

SONUÇ.....	170
------------	-----

KAYNAKLAR.....	172
----------------	-----

EKLER.....	180
------------	-----

ÖZ GEÇMİŞ.....	233
----------------	-----

KISALTMALAR

Kisaltmalar	Açıklama
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
Az.	Azerbaycanca
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu
BMGK	Birleşmiş Milletler Genel Kurulu
Çev.	Çeviren
GSYİH	Gayri safi yurt içi hasıla
IMF	Uluslararası Para Fonu
KGB Güvenlik Komitesi)	Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti (Devlet
KVK	Konsonant vokal konsonant (ünsüz ünlü ünsüz)
Kzk.	Kazakça
M.Ö.	Milattan önce
NSANH	Nevada-Semey Anti Nükleer Hareket
Prof. Dr.	Profesör Doktor
Röp.	Röportaj
Ru.	Rusça
s.	Sayfa
SANH	Semipalatinsk Anti-Nükleer Hareket
ss.	Sayfa sayıları

SSC	Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
Tat.	Tatarca
Tr.	Türkçe
vb.	Ve benzeri

GİRİŞ

1917 Bolşevik İhtilali ile Kazakistan Sovyetler Birliği hâkimiyetine girmiştir ve bu süreç bağımsızlığın ilan edildiği 1991 yılına kadar devam etmiştir. Kazak edebiyatı uzun yıllar boyunca Komünist ideolojinin baskısı altında kalmış, yazar ve şairler eserlerini bu ideolojinin yönergeleri doğrultusunda icra etmek durumunda kalmıştır. Edebî eserler, aşılacak istenen düşünceyi halka doğrudan ulaştıran araçlardır. Dolayısıyla edebiyat ideolojinin propaganda aracı olmuştur. Milli değerler üzerinde büyük baskı kurulmuştur. Eserler resmi ideolojinin yönergelerine göre yazılmış, bu emirlerin dışına çıkılamamıştır. İdeolojiye eleştiri yapmak bile büyük cezaları beraberinde getirmiştir. Mevcut duruma başkaldırı ihtimaline karşı, icra edilen her eser detaylıca incelenmiştir. İstenmeyen ifadelerin bulunduğu eserler yok edilmiştir ve eser sahipleri soruşturmalardan geçirilmiş, hapis, sürgün, idam gibi ağır cezalara maruz kalmıştır. Özellikle 1937-1938 yılları “aydın kıyımı dönemi” olarak hafızalara yerleşmiştir. En kanlı dönem bu yıllarda yaşanmıştır. Türk toplulukları içinde halk düşmanı ilan edilen binlerce aydın bu dönemin kurbanı olmuş, öldürülmüştür. İsimlerini anmak yasaklanmıştır. Olcas Süleymanov böyle bir ortamda dünyaya gelmiştir.

Yenilenme Dönemi (1956-1970) olarak ele aldığımız yıllarda Olcas Süleymanov edebiyata büyük bir giriş yapmıştır. Stalin’in 1953 yılındaki ölümüyle birlikte siyasi anlamda büyük bir rahatlama yaşanmıştır. Suçsuz yere cezalandırılan aydınlar bu dönemde aklanmıştır. Eserleri yeniden okunmaya başlanmıştır.

1961 yılında Yuri Gagarin isimli kozmonot uzaya çıkmıştır. Gezegenin ilk uzaya çıkan kozmonotu unvanına sahiptir. Olcas Süleymanov 25 yaşındadır. Çalıştığı gazetenin genel yayın yönetmeninin ricası üzerine, bu uzay yolculuğu ile ilgili bir şiir yazmıştır: “İnsanoğluna Eğil Yeryüzü!”. Bu şiirle birlikte tüm hayatı değişecektir. Artık Olcas Süleymanov adından çokça söz ettiren ünlü bir şairdir.

Kazak Sovyet edebiyatının son dönemlerinde Komünist Parti, edebiyatı yeniden etkilemeye başlamıştır. Aydınlar eskiye oranla daha rahat bir ortamda eserler vermiş olsa da, ideoloji konusunda yeniden sert politikalar güdülmeye başlanmıştır. Sürgünler yeniden baş göstermiştir. Olcas Süleymanov tam da bu dönemde Az i Ya

(1975) adlı eserini yayımlayarak eşi benzeri görülmemiş bir kargaşaya yol açmıştır. Akademik camia ve siyasetçiler ikiye bölünmüştür. Mahkemeler kurulmuştur. Kendisi çok büyük tepkilerle karşılaşmıştır. Ama o eserini inkâr etmemiş, daha büyük bir şevkle savunmuştur.

Doğduğu ve edebiyata adım attığı yılları araştırma gereği buradan doğmuştur. Baskıcı siyasete rağmen milliyetçi bir duruş sergilemesi bu noktada büyük önem arz etmektedir.

Bağımsızlık sancılarının çekildiği yıllarda milletvekilliği yapmış, Nevada-Semey Anti Nükleer Hareketini kurmuştur. Ardından Kazakistan Halk Kongresi Partisini kurmuştur. Dönemin siyasi gelişmelerinin incelenmesi gerektiği düşüncesiyle, çalışmada bağımsızlık dönemi de incelenmiştir. Sonrasında Olcas Süleymanov'un diplomatik hayatı başlamıştır. İtalya, Malta ve Roma'da ülkesini temsil etmiştir.

Görüldüğü üzere Olcas Süleymanov çok yönlü bir kişiliğe sahiptir ve Türk dünyası için büyük önem arz etmektedir. Şairliğinin yanında dilbilim araştırmaları, siyasi başarıları, kültürel birikimi, kaleminin gücü ve üstün cesareti onun sivrilen özelliklerinin sadece birkaçıdır. Sayılan tüm bu özelliklerin tek bir bünyede toplanması kolay rastlanır bir durum değildir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SOVYET DÖNEMİNDEN GÜNÜMÜZE KAZAK EDEBİYATI

1.1. Kazak Edebiyatı Hakkında

İkinci Dünya Savaşı yıllarından önce, Kazak Edebiyatı'nın gelişim sürecinden ve Kazak halkının başından geçen tarihi olaylardan bahsedilmesi gerektiği düşüncesiyle başlangıçta bu evreye değinilmiştir.

Kazak halkı asırlar boyunca konargöçer bir yaşam tarzı sürmüştür, Orta Asya coğrafyasında yerleşmiştir. Tüm Türk halkları gibi Kazak halkının da güçlü bir sözlü edebiyat geleneği vardır. Edebiyatları muhteva ve çeşitlilik yönüyle oldukça hacimlidir. Dilden dile dolaşarak günümüze kadar gelen, günümüzde de bilinen eserleri oldukça fazladır. Edebiyatın teşekkülü halkın yaşam tarzına, yaşanan toplumsal ve tarihi olaylara göre değişiklik ve çeşitlilik gösterir.

Kazak edebiyatının ilk nüshaları bütün Türk halklarında da ortaktır. En eskileri, Kültegin, Bilge Kağan ve Tonyukuk'a ithaf edilen Orhun abideleridir. Yine Türk dünyasının ortak edebî eserleri Oğuzname ve Dede Korkut Kitabı onları takip eder (Söylemez, 2019: 3).

Bu edebiyatın bütün türleri gelişmiş ve çoğu canlılığını hala devam ettirmektedir. İlk söyleyenleri anonim aңыз-ertegiler (rivayet, efsane, masal), makalmeteller (atasözleri), şeşendik sözler (kıssalar), turmıs-salt (gelenek-görenek) cırları, tarihî cırlar, arnav (kaside-methiye), tolgav (koçaklama), öleñ (türkü), aytıs (atışma) gibi türler Kazak halkının zengin kültür hazinesini meydana getirirler. Halk şarkılarına "cır," bunları söyleyenlere de "cırav" veya "cırşı" adı verilir. Akınlar (halk ozanları) da cıravlar gibi dombra çalarak hikâye, destan anlatırlar, aytıslara katılırlar (Söylemez, 2019: 5).

Kazak adıyla bilinen edebiyatın ilk temsilcileri o zaman bütün Deşt-i Kıpçak'ta adı duyulan Asan Kaygı, Kodan Tayşı ve Kaztugan (Süyinişülü) cıravlardır. Bunların ortak düşünceleri hayat, dostluk, insanlık, yiğitlik, ar, namus ve adaletle ilgili konularla birlikte vatan, millet, birlik, beraberlik, hürriyet için mücadele etmek ve bu mukaddes değerlere sahip çıkılması gerektiğini anlatmak olmuştur. Bugüne ulaşan

eserlerinde Abulhayır Han dönemindeki bölünmüşlükten ve Kazakların bağımsız halk oluşundan bahsedilir. 14. yüzyılda yaşayan Cirenşe Şeşen ve Sipra Cırav'ın söylediği kıssalar ve şiirler günümüze kadar yaşatılmıştır. Cıravlar şiirinin gelişmesinde Dosmambet (ö. 1523) ve Şalkıyız'ın (1465-1560) eserleri önemli yer tutar (Söylemez, 2019: 8).

17. yüzyılın öne çıkan akınları Ciyembet cırav ile Margaska cıravlardır. Halk şairlerinin yaşadıkları dönemin güzelliklerini olduğu kadar eksik, aksayan, sorunlu yönlerini de eserlerinde dile getirdikleri herkesçe malumdur (Söylemez, 2019: 11).

17. ve 18. yüzyıllar arasında, sözlü edebiyat sanatında doğaçlama söyleme geleneğini muazzam şekilde geliştiren cıravlar ve şairler yaşamıştır. Cıravlar, o dönemlerde büyük bir toplumsal görev üstlenmiştir. Bunlar Hanların saraylarında tolğavlar söylemişlerdir. Cırav, tolğavlarını ateşkes sağlamak, sefere gidecek olan askerleri coşturmak, kabileler arasındaki davaları çözmek amacıyla karar anlarında söyler (Koç, İşina, Korganbekov, 2007: 27).

17 ve 18. yüzyıllarda, şairler de folklorla iç içedir. Şairlerin eserleri konu bakımından cırav tolğavlarına nazaran oldukça geniştir. Çünkü şairler cıravlar gibi yalnızca büyük sosyal önemi olan meseleleri değil, bunlarla birlikte ayrı ayrı şahısları ve günlük hayatla ilgili durumları da dile getirmiştir. Şairlerin eserleri arasında tolğavla birlikte madaqtav (methiye, övgü), dattav (yerme, karalama), aytıs (atışma), örf ve âdetler ayrıca aile ile ilgili şiirler de bulunmaktadır (Koç, İşina, Korganbekov, 2007: 27).

18. yüzyılın ilk çeyreğinde Cungarlar baskınlar yapmaya başlamış ve Kazak topraklarını yavaş yavaş ele geçirmişlerdir, zira Kazaklar arasında birlik ve beraberlik yoktur. Cungar baskıncıları, Kazak köylerini basıp, mallarını yağmalayıp, kalelerini ateşe verirler, bağ bahçelerini tarumar, kendilerini de köle ederler. Cungarların bu baskınları, Kazak halkının başına gelen en büyük felaketlerdir. Kazak halkının yurdunu tamamen boşaltıp göç etmek zorunda kaldığı bir devirdir. 18. yüzyılın ikinci yarısına kadar süren bu zor zamanda Kazak kahramanları, akınları, cıravları halkı düşmana karşı yüreklendirmeye, cesaretlendirmeye çalışmışlardır. Bu

sebeple edebiyat da bu baskınlara karşı verilen bağımsızlık mücadelelerini anlatır (Söylemez, 2019: 12).

18. yüzyılda yaşayan sözlü gelenek temsilcileri arasında özellikle Buhar, Ümbetey ve Tetikara'nın isimleri ön plana çıkmıştır. Buhar, Aktamberdi, Tetikara ve Jankisi cıravlar Abılay döneminde yaşayan cıravlardır. Bu isimler her zaman halkın yanında yer almışlar, fakir fukarayı, batırları yüce görmüşlerdir. 17. yüzyıl ile 18. yüzyıl aralığında yaşayan ve Kazak cıravlık geleneğini zirveye taşıyan şahsiyetlerden biri Aktamberdi Sariulı'dır. Onun, Kazak edebiyatında hem cırav, hem cırşı, hem de akın sıfatlarını taşıyan ender şahsiyetlerden biri olduğu söylenmektedir (Arıkan, 2014: 136).

18. yüzyılın sonunda Kazakistan'ın büyük bir bölümü Rusya'nın eline geçmiştir. Kazak bozkırında yeni bir dönem başlamıştır. Rus idarecileri, Kazak yurdunu yönetme işine doğrudan girişmiştir. Kazak hanlığı sistemini kaldırıp yerine seçimle iş başına gelen idare sistemini ikame etmeyi düşünmüşlerdir (Söylemez, 2019: 14).

Ruslar, 1800'lü yıllardan itibaren Türkistan'ı ele geçirme, asimile etme ve zorla Rus kültürünü aşılama yolunda ilerlemektedir. Bunu gerçekleştirmenin bir yolu, toprakların bir şekilde işgal edilmesidir. Çarlık Rusyası, hudut bölgelerine kaleler kurarak bu bölgelere Türkistan'da yaşayan Türklerin girmesini yasaklar. Oradaki yerli ahaliye çok ağır vergiler getirilir. Bu, çok uzun bir zaman dilimine yayılmış, planlı bir istiladır (Biray, 2015: 11).

Bütün bunlara ek olarak Ruslar bölge insanını sadece ekonomik alanda değil, dil, tarih ve kültür alanlarında da Ruslaştırma arzusundadırlar. Çarlık Rusyasının değerleri yerine yeni Sovyet-Rus değer ve hükümlerini yerleştirmeyi amaçlamaktadırlar. Türkistan'daki Türk boylarının geleneksel sosyo-kültürel sistemine bu amaç doğrultusunda saldırmaktadırlar (Biray, 2015: 11).

İlk yazılı edebiyat ürünleri 19. yüzyılın başlarında görülmeye başlamıştır. Sözlü edebiyat yazılı edebiyatın başlamasıyla beraber son bulmamış, aksine onunla paralel yürümüştür (Altınmakas, 2014: 23).

18. yüzyıl ile 19. yüzyılın başlarında lirik şiirler, geleneksel ve gündelik şiirlerden, destanlardan fark edilir ölçüde ayrılmaya başlamıştır. Bunlarda tabiatı tasvir etme, aşkı, manevi unsurları konu edinme daha da ön plana çıkmıştır (Koç, İşina, Korganbekov, 2007: 28).

Yeni ekonomik ve sosyal ilişkiler, toplum bilincinde büyük değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. Yerleşik hayat, tarım, şehirdeki ticaret, büyük katılımlarla oluşan pazarlar, bu tür yeni ilişkilerin en önemlileridir. Halkın yönetim sisteminde köklü değişiklikler yaşanmıştır. Mevcut ataerkil ve hanlık yönetim sistemi artık bölgesel idare yönetimiyle yer değiştirmiştir (Koç, İşina, Korganbekov, 2007: 31).

Çağdaş Kazak edebiyatının başladığı bu dönemde Kazak aydınları süratle Rusça öğrenirler ve bu dille yazılan eserler aracılığı ile Avrupa'nın ve dünyanın diğer ülkelerinin edebiyat ve fikir hayatı ile yaşayışları hakkında bilgiler edinirler. Bu şekilde Kazak edebiyatında roman, hikâye, tiyatro gibi yeni türler ortaya çıkar (Söylemez, 2019: 23).

19. yüzyılın ilk yarısında yaşayan kabiliyetli akınların başında Mahambet Utemisov (1804-1846) gelmektedir. Mahambet İslamî bir eğitim almış, Rusça öğrenmiş, eski Kazak şiirini ve halk edebiyatını iyi bilen biri olmuştur. İç Orda'nın hanına çok yakındır ve saraya yakın yaşamıştır. 1830-1845 yılları arasında Çarlık rejimine ve Cihangir Han'a karşı isyan eden İsetay Taymanulı'na katılmıştır. İsyan sırasında öldürülmüştür. Şiirlerinde bu isyanın safhalarını anlatmıştır (Söylemez, 2019: 15). Olcas Süleymanov'un şiirlerinde Mahambet Utemisov geniş bir yere sahiptir.

19. yüzyıldaki Kazak Edebiyatı, önceki edebi türleri yeni şekilde geliştirerek kullanan, zamanın taleplerine uygun içerikle gelişen, temelinde ise eski poetik örnekleri bulunan geleneksel realist bir edebiyattır. Ancak 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Kazak edebiyatında yeni bir dönüm noktası başlamıştır. Eğitim taraftarı olan Şoqan Vâlihanov ve İbray Altınsarin Kazak biliminin temellerini atarak, halk arasında gelecek ile ilgili yeni bir bakış açısını ortaya atmışlardır (Koç, İşina, Korganbekov, 2007: 201).

Abay Kunanbayev'in bu noktada ayrı bir yeri vardır. Abay, çağdaş Kazak edebiyatının ve dilinin kurucusu sayılır. Doğuyu ve batıyı iyi tanıyan Abay, 1880'de ilk Kazak ozan ve yazarı olarak ortaya çıkmıştır. Kazak Türkçesini ustaca kullanması, kıvrak anlatımı, halk edebiyatı ve folklor ürünlerini büyük bir başarıyla kullanması ile kendinden sonra gelecek yazarlar kuşağına çığır açmıştır (Söylemez, 2019: 23).

19. yüzyıl edebiyatı kendi dönemini yansıtan, mücadeleci, eleştirci, eğitici, realist, estetik sanatı bakımlarından gelişmiştir. Şairlik ve yazarlık kültürel bir iş olarak yerini almıştır. Kazak edebiyatının gücü artarak Doğu, Batı ve Rus edebiyatı ve kültürünün tesiri artmıştır. Yine bu yüzyılda tercüme sanatı gelişmiş, Kazakça resmi gazeteler çıkmaya başlamış, milli hisler ön plana çıkmıştır (Koç, İşina, Korganbekov, 2007: 203).

1905 yılında Rusya'da meşrutiyet idaresinin kurulması, Kazak sahasında da müspet tesir uyandırmış; İstanbul'da, Kazan'da ve Rus okullarında eğitim görmüş olan aydınların daha rahat çalışmalarına imkân vermiştir. Bu dönemde faaliyet gösteren Yusupbek Köpeyulı, Spendiyar Köpeyulı, Sultanmahmut Toraygırulı, Ahmet Baytursunulı, Mircağıp Duvlat, Alihan Bükeyhanulı gibi şair ve yazarlar şiir, hikâye, roman, tiyatro ve makale türünde yazdıkları eserlerde ve çıkardıkları gazetelerde, halkı milli uyanışa davet etmek için hürriyetçi fikirleri işlemişlerdir (Karakaş, 1996: 300).

1912–1917 yılları arasında Türkistan'da Rus hükümetine karşı bir ayaklanma başlatılır. 1917–1920 yılları arasında Çarlık Rusyasının devrimle yerini Bolşevik Rus hükümetine bırakması sebebiyle Türkistan'da kısa da olsa bağımsız bir dönem yaşanır. Kazak cüzleri bu dönemde bir araya gelirler ve “Alaş-Orda Devleti”ni kurarlar. Bu devlet ancak üç yıl yaşayabilir. Daha sonra Ruslar egemenliği ele geçirirler. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği devri başlar (Biray, 2015: 5).

20. yüzyılın başlarından itibaren üslup, tarz ve tür bakımından hızla gelişmeye başlayan edebiyat, devrimin akabinde bir durgunluk ve belirsizlik dönemi geçirmiştir. Zira yeni siyasi oluşumun ne getirip ne götüreceğini yazarlar ve edipler bilememişlerdir. Şubat 1917 devrimiyle birlikte hürriyetin geldiğini sanmışlardır.

Sevinçlerini edebiyata dökmüşlerdir. Aynı yılın ekim ayına kadar siyasi belirsizlik devam etmiştir. Yeni gelen yönetim Ekim devrimiyle esas yüzünü göstermiştir. Yeni sistem uygulanmaya başladıkça Kazak aydınları yeni siyasi oluşumun Çar rejiminden farklı olmadığını görmüşlerdir (Altınmakas, 2014: 380).

Bolşevikler, yazar ve edipleri kendi propagandaları için kullanmaya başlamışlardır. Onlardan yazdıkları eserlerinde sosyalizmi övmelerini, halkı bu yeni siyasi oluşuma ısınmalarını sağlamaları istenmiştir. Elleri sosyalizm ile ilgili doneler verilmiştir. Artık şairler ve yazarlar sadece gösterilen ideoloji doğrultusunda roman, hikâye, piyes yazabileceklerdir. Onlar da mecburen kabul etmek zorunda kalmışlardır. Kabul etmeyenler ise siyasi takibata uğramışlardır. Artık onlar Sovyet edebiyatını geliştirecek eserler verecek ve bu yolda çaba sarf edeceklerdir. Ortaya konan tüm ilmi ve edebi çalışmalarda Bolşevik devriminden evvelki yaşanan tarih, medeniyet, kültür karalanmaya başlanmıştır. Birçok şair ve yazar aforoz edilmiş, eserleri yasaklanmıştır (Altınmakas, 2014: 380).

Böylece Kazakistan’da Sosyalizm ve Komünizmin baskısı altında bir edebiyat ortaya çıkar. Bu yıllarda yeni rejime ayak uyduramayan sanatçılar “Repressiya” denilen 1937-1938 ve 1939 yıllarındaki katliamlarda öldürülürler. Yeni yetişen nesillere baskı ile resmî ideoloji kabul ettirilir ve bu yolda eserler yazılır (Söylemez, 2019: 32).

1.2. İkinci Dünya Savaşı Dönemi Kazak Edebiyatı

İkinci Dünya Savaşı (bazı kaynaklarda Alman-Rus Savaşı olarak da geçmektedir), insanlık tarihinde görülebilecek en büyük savaşıdır. 1939 - 1945 yılları arasında altmıştan fazla ülkenin katılımıyla gerçekleşmiştir ve altmış beş milyonun üzerinde insanın ölümü ile sonuçlanmıştır. Savaşın sağ çıkanlar da savaşın izleriyle yaşamaya mahkûm olmuştur. İnsanlar savaşın getirdiği maddi manevi tüm zorlukları sırtlanmıştır. Büyük yıkımlar ve kayıplar yaşanmıştır. Konusunu toplumsal olaylardan alan edebiyat, elbette savaşın getirmiş olduğu zorluk ve mücadele temasına eğilmiştir.

Nesrin Sarıahmetoğlu ve İlyas Kemaloğlu’nun yayına hazırladıkları, ünlü araştırmacıların ciddi katkılarda bulunduğu *İkinci Dünya Savaşı ve Türk Dünyası* adlı

eserde, cephe gerisinde yaşanan dramatik olayların insanları derinden etkilediği belirtilmiştir. *“Sovyetler Birliği içerisindeki Kazan ve Kırım Tatarları, Başkurtlar, Çuvaşlar, Sibirya Türkleri, Kazaklar, Kırgızlar, Özbekler, Türkmenler, Azerbaycan Türkleri, Ahıska Türkleri, Karaçay-Balkarlar, Gagavuzlar vb. Sovyet Ordusu içerisinde Nazi Almanya’sına karşı ön safta savaştılar ve ortalama olarak bu savaşta askere giden her üç askerden biri hayatını kaybetti. Askere gidemeyecek durumda olanlarla kadın ve çocuklar ise son derece zor şartlarda cephe gerisinde çalıştılar ve savaşın kazanılmasında cephelerde savaşan askerler kadar katkıda bulundu.”* (Sariahmetoğlu, Kemaloğlu, 2016: 6) ifadesi, Kazak halkı açısından çalışmanın bu kısmını ilgilendiren bölümdür.

Türk halklarının bir kısmı, doğrudan savaşa katılarak yüz binlerce kayıp verdiği gibi, bir kısmı da savaş sırası ve sonrasında haksız uygulamalara tâbi tutulmuşlardır. İkinci Dünya Savaşı’nda Türk dünyası sadece cephelerde yapılan askerî harekâtların bir parçası olmamış; zafer ve yenilgi dışında, cephe gerisinde yaşanan dramatik olaylar insanları derinden etkileyerek gelecek nesillerin de belleklerinde ciddi izler bırakmıştır (Sariahmetoğlu, Kemaloğlu, 2016: 4).

1941 yılında Sovyetler Birliği Almanlarla savaşa girdiğinde, diğer SSCB halkları gibi Kazaklar da Sovyetler Birliği’ni oluşturan cumhuriyetlerden biri olarak savaşa katılmıştır. Savaş döneminde Kazakistan stratejik bakımdan, insan kaynakları ve doğal kaynakları bakımından Sovyetler için büyük bir önem arz etmekteydi (Kınacı, 2014: 142).

Bu savaş Sovyetler için de, savaşa dâhil olmuş milletler için de ağır bir dönem olmuştur. Bolşevikler kendi bağımsızlıklarını kaybetmemek için kendilerine bağlı milletlerin tamamını savaş adı verilen felaketin içerisine sürüklemişlerdir. Erkekler cepheye gitmiş, kadınlar ve çocuklar da işin ağır kısımlarını yüklenmişlerdir. Daha önceki yıllarda başlatılan Sosyalist vatani korumak düşüncesi Komünist Parti tarafından tekrar uyandırılmaya çalışılarak herkes savaşı kazanma hedefine odaklandırılmıştır. Özellikle köylerdeki halk yapmış olduğu işin karşılığını almadan çalışmaya başlamıştır. Barış ortamı tamamen ortadan kaldırılmış, ülke ekonomisinin tamamı savaşın gereklerine uygun hale getirilmiştir. Savaş döneminin edebiyatını da bu şartlar belirlemiştir (Koç, İşina, Korganbekov, 2007: 599).

Bu dönem eserlerinde “Alman faşizminin sömürge siyasetini” gözler önüne serme, halkı ondan öç almaya çağırma gereği doğmuştur. Baskıncı düşmanı vatan sınırlarından kovma, ne pahasına olursa olsun kutsal yurdu ve halkı düşman pençesinden kurtarma, bu dönem eserlerinin hepsinde işlenen ana konudur. Eserlerde bu savaş, Sovyetler açısından Sovyet Vatanı’nı düşmandan kurtarıp geri alma savaşdır ve bu bakımdan kutsiyet taşır (Kınacı, 2014: 221).

Edebiyat bu dönemde birliğin, yiğitlik ve fedakârlığın, Parti’nin sesi olmuştur. Bundan sonra edebiyatın vazifesi, cephe çarpışanlar ile cephe gerisinde çalışanları takdir etmektir. Bu amaçlar edebiyatın edebî yönünü zayıflatmıştır. Yazarların çoğu daha evvelden yazageldikleri, araştırdıkları, ilgilendikleri konuları bırakıp kendilerine verilen emirlere uymak zorunda kalmışlardır (Söylemez, 2013: 40).

Bu dönemde özellikle nazma dayalı türlerden şiir, şarkı, lirik tolğav önemli derecede gelişmiştir. Nesrin küçük türleri savaş sırasında da gelişmiştir. Özellikle gazete yazıları ve deneme türü bu dönemde çok gelişmiştir (Koç, İşina, Korganbekov, 2007: 600). Cepheye giden yazarlar, cephe deneyimlerini eserlerinde daha başarılı bir şekilde yansıtmaya imkânı bulmuştur. Ayrıca savaş yılları eserlerinde belirgin bir hümanizma hâkimdir (Kınacı, 2014: 222).

Savaş dönemindeki Kazak edebiyatının oluşumuna bütün yazarlar katılır. S. Muqanov, M. Ävezov, G. Müsirepov, G. Mustafin, G. Ormanov, A. Toqmağambetov, Ä. Täcibayev, Ş. Husayinov, Alcabbar Abişev, M. Hakimcanova bunlardan bazılarıdır. T. Carokov, C. Sani, Ä. Sarsanbayev, D. Äbiliyev, A. Cumagaliyev, Q. Amancolov, K. Abdikadirov, Q. Bekhocin, B. Bulkışev, B. Momışulı, S. Omarov eline silah alıp cepheye giderler. Bunlara cephe gazetelerinin sayfalarında çıkan kahramanlık şiirleri ile tanınan yeni gençler S. Mävlenov, H. Ergäliyev, C. Moldağaliyev, S. Seyitov gibi akınlar katılırlar (Söylemez, 2019: 40). Ahtanov da İkinci Dünya Savaşı’na katılan aydınlar arasındadır (Altınmakas, 2014: 520).

Säbit Muqanov’un “Söz, Sovettik armiya” (Söz-Sovyet Ordusu), “Lenin qalasında” (Lenin Şehrinde); Asqar Toqmağambetov’un “Ceñis bizdiki” (Zafer Bizimki), “Ceñis buyırğı” (Zafer Emri), “Marşaldar şıqtı maydanğa” (Mareşallar Çıktı

Muharebe Alanına); Abdilda Tăcibayev'in "Biz cenemiz" (Biz Kazanırız), "Leningrad", Ğali Ormanov'un "Emen" (Meşe), "Otan" (Vatan) adlı şiirleri (Koç, İşina, Korganbekov, 2007: 601) dönemin önemli eserlerindendir. Săbit Muqanov edebiyatın her türünde eserler veren ve Bolşevik Devrimi ile başlayan Sovyet devri edebiyatının temelini atan edebi şahsiyetlerden biridir (Altınmakas, 2014: 422).

Ābu Sarsanbayev'in "Aqşa bult" (Beyaz Bulut), "Mazasız Ukrayna tūni" (Huzursuz Ukrayna Gecesi), "Dnepr", Tayır Carokov'un "Zoya turalı cır" (Zoya Hakkındaki Şiir) poemi, "Capanda calğız qarağay" (Uzaktaki Tek Kayın Ağacı); Dihan Ābiliyev'un "Reseyge qaytqanda" (Rusya'ya Dönerken); Qalican Bekhocin'in "Tım asıǵıp kelemen" (Çok Acele Ediyorum) adlı şiirleri "28" poemi; Cumağali Sani'nin "Esimde aydar özeni" (Aklımda Aydar Nehri); Hamit Erğaliyev'in şiirleri; Sırbay Măvlenov'un "Arkaniñ arıstani" (Arka'nın Aslanı), "Er Estay"; Cuban Moldağaliyev'in "Şıǵısta tuvğan elim bar" (Doğuda Doğan Yurdum Var); S. Seyitov'un; K. Carmağambetov'un şiirleri; Q. Amancolov'un "Abdulla" yani, "Aqın ölimi turalı añız" (Şair Ölümü Hakkındaki Efsane) poemi Kazak halkının İkinci Dünya Savaşı sırasında gösterdiği cesareti, kahramanlığı, vatanseverliği gösteren unutulmaz eserler olarak tarihe isimlerini yazdırmışlardır (Koç, İşina, Korganbekov, 2007: 601).

Savaş yıllarında halk şairlerinin kolhoz, savhoz ve ticaret merkezlerini gezerek vatanseverlikle ilgili söylemiş oldukları şiirlerin önemi çok büyüktür. Omar Şipin, Doskey Ālimbayev, Tölev Köbdikov, Kănen Āzirbayev gibi yetenekli şairler etkili şiirleriyle birlikte ayrıca kendi aralarındaki atışmaları ile halkı çalışmaya, kahramanlığa, cepheye yardım etmeye davet etmişlerdir (Koç, İşina, Korganbekov, 2007: 603).

Kazakistan yazarları savaş hakkında yazdıkları eserleri ile askerî konulu edebiyatta da layık oldukları yeri almışlardır. Bu sahanın en büyük vekili, askerî yazar, bölük albayı, en son Sovyetler Birliği kahramanı unvanını alan Bavırcan Momışulı'dır (Mırzahmetulı, 2002).

G. Müsirepov ilk romanı “Qazaq Saldatı”nı (Kazak Askeri) 1945 yılında yazmıştır. Bu eserinde 1941-45 yıllarındaki savaş ve Kazak askerlerinin yiğitliğinden söz edilir (Altınmakas, 2014: 432).

Ävezov 1940 yılında yazmaya başladığı “Abay” romanını 1941 senesinde bitirmiştir (Altınmakas, 2014: 410). Bütün dünya insanlarına yürek yakan duygularla baş eğdiren Abay romanının gücü, resmî makamları da etkilemiş, eser millî bir madalyayla ödüllendirilmiştir (Mırzahmetulı, 2002).

Savaşın ilk gününden itibaren halkın vatana olan borcunu hatırlatmada nesir çok etkili olmuştur. Halkın başına gelenler hatırlatılıp halkı, düşmanı yok etmeye davet eden propaganda tarzındaki eserler günlük basın yayın organlarında çokça yayımlanmıştır, radyodan seslendirilmiştir. Düşmanın almış olduğu yerlerde yaptığı kötülükleri ortaya çıkarmak için belge ve delillerle ayrıntılı olarak anlatıldığı siyasi etkili lirizm örnekleri ortaya çıkmıştır. Lirik nazım, hayatın gerçeklerini insan hisleri aracılığıyla çabucak yansıtmayı ile diğer türlere göre hızla gelişmiştir (Koç, İşina, Korganbekov, 2007: 603).

Savaş sırasında Kazak nazmında ele alınan başka bir konu da cephe gerisindeki hayattır. Halkın cephe adına şevkle yaptığı çalışmalar da bu dönemde cepheyle birlikte anılmıştır. Kadınlar, savaşa giden askerlerin yerine geçip işleri yürütmüşlerdir (Koç, İşina, Korganbekov: 2007: 608). Nitekim bu kanlı dönemde cepheye süren savaşın bir de arka yüzü vardır. Cephe gerisinde de canla başla yürütülen bir savaş vardır.

Kazakistan’ın 18-50 yaş arasındaki erkek nüfusunun %70’i savaşta olduğu için (Sariahmetoğlu, Kemaloğlu, 2016: 144), cephe gerisinde tüm erkek işleri kadınlara düşmüştür. Traktör sürmek, hasada gitmek, ürünleri ekip toplamak, hayvanlara bakmak, odunları kesmek... Kısacası hayatta kalabilmek için gereken tüm günlük işler kadınlara düşmüştür. Bunun yanında maddi yönden çok büyük zorluklar çekilmektedir. Kadınlar kendilerini bir kenara bırakıp cepheye yardımlar göndermiştir.

Kazak kadınları İkinci Dünya Savaşı’nda cephe içinde de yeterince faal görevler üstlenmişlerdir. Kazakistan Askerî Komitesi’nin verilerine göre 5.183 Kazakistanlı

kadın bütün askerî eğitimleri alarak savaşın en tehlikeli bölge ve birimlerinde (keşif grubu, hücum taburu, tank ve makineli tüfek bölükleri, hava birimlerinde) görev yapmışlardır (Sarıahmetoğlu, Kemaloğlu, 2016: 155).

Yirminci asrın Homeros'u diye adlandırılan büyük Cambıl'ın şöhreti bu dönemde Sovyetler Birliğini de aşarak dünyaya yayılmıştır. Dünya, Kazakistan'ı Cambıl vasıtasıyla tanımıştır. Kazak edebiyatının diğer temsilcileri güçleri yettiğinde cephe ve cephe dışındaki hayatı kaleme almışlardır (Mırzahmetulı, 2002).

Nazımda, Cambıl'ın “Eki dünya ayqasta” (İki Dünya Savaşmakta), “Kamal buzğan kaharman” (Kale Yıkan Kahraman), “Otan amiri” (Vatan Emri) gibi şiirleri o dönemin meşhur şiirlerindendir (Koç, İşina, Korganbekov, 2007: 601).

İkinci Dünya Savaşı başladığında Kazak halk şairi Cambıl 96 yaşındadır. 1941 yılında Leningrad Alman Ordusu tarafından kuşatıldığı ve şehir ile olan bütün irtibat yollarının kesildiği sırada “Leningrattıq örenderim” (Leningradlı Gençlerim) adlı şiirini yazmıştır. Cambıl, Leningrad halkının düşmanla savaşırken gösterdiği kahramanlığı anlatmış, onları cesaretlendirmiştir. Dört yıl kadar süren bu savaş esnasında Cambıl, üç bin mısradan fazla şiirini bu konu üzerine yazmıştır. Halkının vatanseverlik duygusunu arttırmada, vatandaşlarının cephe gerisindeki işlerini ve cephedeki askerlerin kahramanlıklarını anlatmada bu şiirler de çok büyük rol oynamaktadır. Cambıl da ateşli şiirleriyle bu sürece katkıda bulunmuştur. “Ata cavmen ayqastıq” (Ezeli Düşmanla Savaşık), “Ömir men ölüm beldesti” (Hayat ile Ölüm Mücadele Etti), “Attan, batır urpağım” (Ata Bin Cesur Kuşağım), “Otan Amiri” (Vatan Emri) vb. birçok şiirinde Kazak halkının cesareti ile kahramanlıkları anlatılmıştır. Bu şiirler, Kazakistan genelinde çıkan basın yayında yer alıyordu. Büyük şairin Moskova'yı, Stalingrat'ı, Leningrat'ı savunanlar için yazmış olduğu cırlar önemli anlamlar ifade etmektedir (Koç, İşina, Korganbekov, 2007: 604).

Sosyalist realizm prensibine uygun olarak kaleme alınan eserlerde ya komünizm övülür ya komünizm düşmanları yerilir ya da devrim ve komünizm yolundaki mücadeleli hayat ortaya konulur. Eserler mutlaka komünizmin zaferi ile sonuçlanır (Kınacı, 2014: 189). Sosyalist realizm ışığında kaleme alınan eserlerde kahramanlar, yazar tarafından amaca uygun şekilde idealize edilir, “olumlu kahraman” olarak

kurgulanır ve böylece okuyucu tarafından saygı kazanır. Bu olumlu kahraman pek çok iyi özelliği bünyesinde toplar. İdeolojik inanç, cesaret, zekâ, irade, vatanseverlik, kadınlara saygı (erkek kahramanlar için), fedakârlık bu özelliklerden bazılarıdır. Sosyalist realizm metodunun en temel özelliği, “olumluya yönlendirmesi”dir (Kınacı, 2014: 190).

Savaş sırasında edebî nesrin fıkra, deneme, hikâye türleri önemli derecede gelişmiştir. Cephedeki askerlerin kahramanlığını gösterecek deneme, hikâyeler o dönemde gazetelerde sıkça yayımlanmıştır. Cephe gerisindekilerin içinde bulunduğu şevk, heyecan hikâye ve denemelerde ifadesini bulmuştur (Koç, İşina, Korganbekov, 2007: 609).

Bu zorlu ve kanlı yıllarda edebiyatın farklı alanlara yönelmesi elbette pek mümkün değildir. Bu dönem maddi manevi büyük kayıpların hüküm sürdüğü, insanüstü mücadelelerin sürdürüldüğü olağanüstü bir dönemdir. Dolayısıyla edebiyat bu dönemde de gündeme göre şekillenmiştir.

1.3. Savaş Sonrası Kazak Edebiyatı

Büyük savaşın sona ermesiyle birlikte Kazak halkı toparlanma, yaralarını sarma mücadelesine girmiştir. Ekonomiyi kalkındırma, ülkenin refahını düşünme yolunda adımlar atılmıştır. Savaşın galibiyetle sonuçlanması halka moral vermiştir. Kazak halkı kısa bir sürede toparlanmıştır. Ancak Komünist Parti halkı tek taraflı yönlendirmeye devam etmiştir. Edebiyat bu dönemde de belirli kalıpların dışına çıkamamıştır.

Hem yazarlar, hem de onların eserleri sıkı kontrol altına alınmıştır. Bilimin, hayatın bütün alanları, özellikle de tarih, felsefe, sanat, her şeyden önce elbette ki siyaset, hepsi sadece Komünist Parti’nin kararlarına uygun olarak gelişmiş ve bu kararlarda belirtilenleri yerine getirmek üzere hizmet etmiştir (Koç, İşina, Korganbekov, 2007: 627). Edebiyat, Sovyet ideolojisinin aktarılmasında önemli bir alan olarak kabul edilmiştir. Savaşın zor günlerini geride bırakan, günlük hayatına kaldığı yerden devam eden insanların hayatını ve emeğini edebî olarak dile getirmek yazarların görevi olarak belirlenmiştir (Kınacı, 2014: 224).

Savaştan sonra 1948 yılında Moskova’da “Kazak Edebiyatının Ongünlüğü” yapılmış, 1954 yılında ise Kazakistan yazarlarının 3. Kurultayı toplanmıştır. Kurultayda 1939-1954 yılları arasındaki Kazak Sovyet edebiyatı değerlendirilmiştir (Kınacı, 2014: 224-225).

Savaştan sonra edebiyatın önemli konuları şehirleşme, imar, yeniden yapılanma konularıdır (Koç, İşina, Korganbekov, 2007: 629).

İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki Sovyet askerlerinin kahramanlığını ve dostluğunu; Sovyet partizanlarını; savaşa maddi ve manevi destek sağlayan Kazak köylüsünün fedakârlığını; savaşta kocasını kaybeden Kazak kadınının portresini; babasız kalan bir neslin serüvenini ve savaş sonrasında meydana gelen ahlaki çöküntüyü işleyen eserler 1950’li yıllardan itibaren artmıştır. Bu konuda G. Müsirepov’un kadın temalı hikâyeler serisi Aqlima, Aşınğan Ana, Adamnıñ Anası, Ölimdi Jeñgen Ana, Aygöl Qoyşınıñ Bir Küni, Avtobiyografiyalıq Äñgime, Qıran Jırı; Ä. Kekilbayev’in Şetkeri Üy, Ajar gibi eserleri örnek gösterilebilir (İbragim, 2013: 169).

Sovyet yazarları savaştan sonra emperyalist ülkelerin savaş düşüncelerini eleştirmiş, insanları barışa, kardeşliğe davet etmişlerdir. M. Ävezov, S. Muqanov, Omar Şipin, Ä. Toqmağambetov, T. Carokov, Ä. Täcibayev, H. Erğaliyev, C. Sani, Q. Amancolov, D. Äbiliyev vb. yazar ve şairler eserlerinde barış konusunu işlemişlerdir (Koç, İşina, Korganbekov, 2007: 630).

Savaştan sonraki barış döneminde savaşı konu eden eserler de vardır. Bu konuda eser veren yazarlar, savaş döneminde olduğu gibi yine cephedeki savaşçıların yığılğını göstermeye çalışmışlardır. Savaşın gerçek yüzünü verme, Kazak edebiyatının bu dönemde başlıca görevi haline gelmiştir. Cephe hayatı özellikle hikâyelerde geniş şekilde işlenmiştir. Savaştan sonra yazılan eserlerin asıl maksadı, cephe düşmanlarıyla savaşan Sovyet insanların kahraman karakterini göstermek ve gençleri, vatansever bir ruhta eğitmektir (Koç, İşina, Korganbekov, 2007: 630).

Kazak romancılar, kırklı yılların ikinci yarısında hacimli romanlar kaleme almıştır. Savaş sonrası dönem roman türü açısından verimli yıllar olmuştur (Kınacı, 2014: 226).

M. Ävezov'un "Abay" romanının ikinci cildi (1947), S. Muqanov'un "Botagöz" romanı ile "Sırderya" (1948), G. Müsirepov'un "Qazaq Saldatı" (1949), Ğ. Mustafin "Milliyoner" adlı eserleri, Kazak edebiyatının dünya görüşünü genişletmiş, Kazak edebiyatını Sovyet okuyucusuna tanıtmış, bu yolla da dünya çapında bir edebiyat haline getirmiştir. Bu eserler sayesinde bu dönemden başlamak kaydıyla, Kazak edebiyatında nesir öne çıkmaya başlamıştır (Koç, İşina, Korganbekov, 2007: 631).

Savaş sonrasındaki Kazak nesrinin zirvesi, M. Ävezov'un "Abay Yolu" romanıdır. Kazakların XIX. yüzyıldaki toplumsal hayatının her yönünü gerçekçi bir tarzda derinden tasvir eden bu roman, Kazak edebiyatının edebî değeri yüksek eserlerinden biri olarak kabul edilmektedir. 1949 yılında Devlet Ödülü aldığı zaman romanın ilk iki bölümü yayımlanmıştır. Burada Kazakların büyük ve ünlü şairi, eğitimci Abay Qunanbayuli'nin toplumsal ve sosyal bakımdan çeşitli olaylarla dolu hayatı ile faaliyeti konu olmuştur. 1950'li yılların sonunda romanın "Abay Yolu" olarak adlandırılan iki kitabı bitmiştir. Q. Satbayev'in "Kazak Hayatının Ansiklopedisi" olarak adlandırdığı bu kitap, Kazak nesrinin geliştiğini gösteren zirvede duran eserler arasında yerini almıştır. 1959 yılında "Abay Yolu" romanı, yazara Lenin ödülü kazandırmıştır. Romanın üçüncü ve dördüncü cildi 1952, 1956 yıllarında yayımlanmıştır (Koç, İşina, Korganbekov, 2007: 631).

Bu kitaplarda Ävezov, Sovyet döneminden çok önce Kazak aydınlarının uyanışını hazırlayan Abay'ın ideallerine ve 19. yüzyılda Kazak hayatının değerlerine dikkati çekmiştir. İhtilal öncesini idealize etmekle Komünist Parti çizgisinin tamamen dışına çıkan bu roman, 1950'lerden sonra yazılacak olan tarihi romanlara ilham vermiştir (Söylemez, 2002: 24).

50'li yıllarda Kazak edebiyatında sanayileşme konusunu işleyen yeni romanlar yayımlanmıştır. Bu romanlar, Kazak bozkırlarında sanayileşme faaliyetlerinin ortaya çıkmasından bu yana devam eden uzun süreci ve Kazak işçi sınıfının oluşup gelişmesini ortaya koymuştur. Ayrıca İkinci Dünya Savaşı nedeniyle zarar gören fabrikaların yeniden işler hale getirilmesi de Kazak romanında kendine yer bulmuştur (Kınacı, 2014: 227).

Ğ. Mustafin'in "Qarağandı", G. Müsirepov'un "Oyanğan ölke", Ä. Särsenbayev'in "Tolqında tuvğandar" romanları Kazak bozkırında sanayi merkezlerinin ve Kazak işçi sınıfının oluşmaya başladığını edebî şekilde anlatmaktadır (Koç, İşina, Korganbekov, 2007: 632). Bu kesimde çalışanları anlatmada Q. Bekhocin'in "Cezqazgan cırları" (Cezkazğan Şiirleri), D. Äbiliyev'un "Qorğasın tolqını" (Kurşun Dalgası), S. Mävlenov'un "Marten Tsehında" (Maden Ocağında) şiirleri, maden ocaklarındaki sıcak ateş karşısında çalışan işçileri gözler önüne getirmektedir. M. Älimbayev'in, Q. Muqışev'in, A. Temircanov'un, Qarağandı'daki kömür madeni işçilerinin hayatından bahseden şiir ve poemleri, nazımda sanayi konularının sıkça dile getirilmeye başladığını göstermiştir. M. Älimbayev'in "Qarağandı cırları" adlı eserinde kömürcülerin hayat tarzı ve gelenekleri anlatılmıştır. M. Älimbayev vermiş olduğu küçük lirik eserlerle bu türün gelişmesine katkıda bulunmuştur (Koç, İşina, Korganbekov, 2007: 635).

Bu dönemin nazım eserlerinde, dışarıdan yapılan yönlendirmelerle barış konusu etkin bir şekilde işlenmiştir. Kazak şiiri bu dönemde edebî bakımdan ilerlemiştir. Bu dönemin nazım eserlerinin konusu çalışmanın toplum hayatındaki rolü, çalışan insanların tasviri, bu yolla da canlanmakta olan hayatın ifade edilmesidir. Bu dönem, Kazak lirizminin geliştiği dönemdir. Şairler, küçük lirik örneklerde vatan sevgisini, insanın iç zenginliğini, tabiatın parlak görünüşlerini anlatmaya çalışmışlardır. Bu sahada Ğ. Ormanov, Q. Amancolov, C. Sani, S. Mävlenov, M. Älimbayev büyük başarılar elde etmişlerdir (Koç, İşina, Korganbekov, 2007: 635).

Stalin'in ölümünden sonra (1953) memlekette "ılıman dönem" denen süreç başlamıştır. Sovyetler Birliği Komünist Partisi başkanlığına Hruşçev'in gelmesiyle başlayan bu dönem, siyasi takip ve baskılardan yorulan halka rahat nefes aldıracağı gibi yazarların yeni arayışlara yönelmesine ve yeni yazarların ortaya çıkmasına da zemin hazırlamıştır. Hikâye bütünüyle bağımsız bir tür olarak kabul edilmiştir. Hikâyede insanın fert olarak kendine verdiği değer, şehir hayatı ve şehirli insanın yaşayışı daha çok işlenmeye başlamıştır (İbragim, 2013: 170). Ayrıca tarihî şahsiyetlerin biyografilerini konu alan romanlar da yazılmaya başlamıştır. Säbit Muqanov (1900-1973), Şokan Şıngıslı Velihanov (1835-1865) hakkında 4 ciltlik

roman yazmaya girişmiştir. Muqanov 1973’de ölünceye kadar 1967 ve 1970’de ilk 2 cildi Akkan Culdız adıyla bastırmıştır (Söylemez, 2019: 43).

1954 yılında “Kazakistan’ın bakir topraklarını buğday tarlalarına çevirmek suretiyle vatan ambarına milyonlarca ton buğday vermek” amacına yönelik olarak Rus ve Alman asıllı işçilerin yoğun bir şekilde Kazakistan’ın kuzeyine yerleştirilmesine başlanır. Bu süreçte Kazaklarla Ruslar ve Sovyet Almanları arasında dostluğun pekişmesi, farklı milletlere mensup kişilerin izdivacı, Sovyet çiftçisinin verimli çalışmaları ve dolayısıyla gerçek anlamda Sovyet insanının yetişmesi hedeflenmiştir (İbragim, 2013: 169).

Kazak şiirinde gerçekçi nitelik oldukça yayılmış, düşünce ve tasvire dayanan lirizm artmıştır. Aşk, tabiatı dile getirme de diğer dönemlere göre daha çok gelişmiştir. Savaşta cefa çeken halkın barışı arzulaması da şiire konu olmuştur (Koç, İşina, Korganbekov, 2007: 638).

Savaş sonrası yıllara genel olarak bakıldığında, bu dönem romanlarında yazarların İkinci Dünya Savaşı’nı, sanayide ve kolхозlardaki emekçilerin emeklerini, sıradan insanlardan ortaya çıkan emekçi kahramanı işledikleri görülür. Bu dönem romanlarında Komünist Parti’nin isteğine uygun olarak emekçi insan, iyi işçi ve çalışkan kolхозcu tipi yaratılmıştır. Bu dönem romanlarında kahramanların en iyi özelliklerle sivrilmesine sebep olan en önemli faktör emektir. Emekçi insan tipini işleyen romanların başkahramanlarının hepsi çok çalışkan, başarılı işlerin öncüsü, yürütücüsü olarak öne çıkmış ve romandaki diğer kişilerin önünde yenilikçiliğiyle dikkat çekmiştir (Kınacı, 2014: 229-230).

1.4. Yenilenme Dönemi (1956-1970)

Bu dönem bugüne kadar uyulan yönergelerin eleştirildiği, ideolojik olarak yeni yolların izlenmesi gerektiği konusunun gündeme geldiği dönemdir. Stalin’in hataları sorgulanmış, demokrasiye yönelme kararları alınmıştır. Dolayısıyla edebiyatın seyri de bu gündeme göre şekillenmiştir. Siyasi yönden yaşanan rahatlama ile uzun yıllar eser veremeyen yazarlar, eserlerini daha özgür bir şekilde icra etme imkânı bulmuştur.

1956 yılının ilk aylarında, Komünist Parti'nin XX. Kurultayı toplanmıştır. Kurultayda Stalin'e tapma, onu ilahlaştırma, onu bütün halkların bilgesi sayma anlayışının topluma çok zarar verdiği belirlenmiştir. Bu hataların eleştirilmesi, demokratik ortamı tesis etmeye yardım etmiştir. İnsana güven duymama, insandan sürekli düşmanlık bekleme, komşu ülkelerle sürekli olarak soğuk savaş halinde olma, dünyadaki kültürel ve ekonomik gelişmelerden kendini uzak tutma siyaseti eleştirilmiştir (Koç, İşina, Korganbekov, 2007: 647).

Yeni hükümet, Stalin'in 1953'teki ölümünden üç yıl sonra, onun döneminde yapılan zulümleri sorgulayarak, demokratik kuralları koyma ve uygulama kararı almıştır. Bu kararın edebiyat sahasına da elbette etkisi olmuştur. Yazarlar, edebiyatın gelişmesi yönündeki her türlü yalan teorileri sorgulamaya başlamışlardır. “Sosyalist realizm” denilen mükemmel toplum düzeninin bir hayal ürünü ve yalandan ibaret olduğu Kazak yazarları tarafından vurgulanmıştır (Söylemez, 2019: 44).

Sovyet edebiyatında bazı yazarlar sadece başarılar ve sevinçler dile getirildiğinde okurların daha fazla etkileneceğine inanmıştır. Edebiyatı geliştirme adına yapılan bazı olumsuz uygulamalar, bunların içinde çatışmazlık, zaman uzaklığı, gerçekleri olduğundan farklı şekilde güzelleştirerek tasvir etmek gibi anlayışlar bu dönemde tenkit edilmiştir. Bu üç teori, Stalin devrinin en önemli üç karakteristiğidir. Stalin dönemindeki Sovyet eserlerinde her şey idealize edilir ve olduğu gibi değil de olması gerektiği gibi anlatılır. Bu anlayış, Sovyet edebiyatına özgü “Sovyet gerçekçiliği”nin bir parçasıdır. Zaman uzaklığı kavramı ile kastedilen ise, o dönem içerisindeki hiçbir tarihî gerçeklik yazılmamalıdır (Kınacı, 2014: 231).

Yazarlar, “Edebiyatın gelişmesi yönündeki her türlü yalan teorileri” sorgulamaya başlamışlardır. Yazarların hayat ile alakalarını artırma meselesi görüşülmüştür. Daha önce “Halk düşmanı” olarak ilan edilen yazarlara olan güvensizlik de ortadan kalkmıştır. Diğer Sovyet Cumhuriyetlerindeki aydınlar gibi 1937-38 yıllarında suçsuz yere karalananlar aklanmış ve hakları iade edilmiştir. Kazakistan'da S. Seyfulin, B. Maylin, İ. Cansügirov, S. Şeripov, M. Devletbayev gibi yazarların isimleri ve eserleri edebiyat tarihinde yeniden yerlerini almıştır (Söylemez, 2013: 44).

1958 yılında Moskova’da yapılan “Kazak Edebiyatı ve Sanatının Ongünlüğü”, 1959 yılında yapılan “Kültürel Miras ve Kültürel Mirası Araştırma” adlı büyük konferans, Kazakistan Yazarlar Birliğinin IV. (1959) ve V. (1966) kongreleri, Kazakistan’daki edebiyatın gelişme meselelerini, bu dönemde yapılması gerekenleri ortaya koymuştur. Bu faaliyetler, Kazak edebiyatçıları arasına birçok gencin katılmasını, edebiyatçıların daha aktif şekilde eser vermesini sağlamıştır. Bunlar, hayatı süsleyip, bir yönüyle işlemekten vazgeçerek hayatın zorluklarını, çelişkili olaylar aracılığıyla tanımlamaya çalışmıştır (Koç, İşina, Korganbekov, 2007: 648).

Bu devirdeki edebi hareketlenmenin ilk belirtisi eserlerdeki artıştır. Yurt tarihindeki önemli hadiseler, eserlerin konuları arasında yer almaya başlamıştır. Bununla birlikte yazarlar Kazak halkının ve hayvan yetiştiricilerinin o günkü sıkıntılarını gerçekçi tasvirlerle ortaya koymuştur. Bunun en güzel örneği Tahavi Ahtanov ve onun romanlarıdır (Söylemez, 2013: 44). Bundan önceki dönemlerde olduğu gibi sanayileşme, madencilik ve bu alanlarda çalışan işçilerin hayatları da romanlarda işlenmeye devam etmiştir. Halkın hürriyet yolundaki mücadelesi ve yeni hayat için mücadelesi bu romanların kaynağını oluşturmuştur (Kınacı, 2014: 235-236).

Fikir ve düşüncenin serbestçe ifade edilmesinin ardından bu dönemde nazım geniş bir yelpazeye yayılmış, hayat gerçeğini anlatmada şairlerin kendilerine has düşüncelerini dile getirmelerine imkân doğmuştur. Nazma dayalı eserlerde, bu dönemde genel olarak insanların manevi hayatını, sevinç ve kaygılarını, sevgiye dayalı hislerini ve tabiatı anlatma imkânı doğmuştur. Bu dönemde edebiyat sahnesine çıkan genç kuşak herhangi bir engelle karşılaşmadan nazmı ilerletmiş, Kazak lirizmine yeni aşamalar kazandırmıştır. 50-60’lı yıllarda Kazak nazmı yeni bir karakter kazanmış, bu dönemde S. Muqanov, A. Toqmağanbetov, Ä. Təcibayev, T. Carokov, Ğ. Ormanov, Q. Bekhocin, C. Sani, Ä. Särsenbayev, K. Carmağambetov, D. Äbiliyev’in şiirlerinde bu değişim kendini hissettirmeye başlamıştır. Hamit Ergäliyev, Sırbay Mävlenov, C. Moldağaliyev, M. Älimbayev, S. Seyitov, Ğ. Qayırbekov, İztay Mambetov, Amancol Şamkenov, T. Berdiyarov, Berqayır Amaşlin, Nutfolla Şakenov, Abdilkärim Ahmetov, Zeynolla Şükürov gibi genç yetenekler ortaya çıkıp ilk eserleri ile halkın dikkatini çekmiş, çoğu da halk tarafından tanınmaya başlamıştır. 50’li yılların sonunda adı geçen şairler edebiyattaki

yerlerini almaya başlamışlardır. 1960 yılları ise Q. Mirzaliyev, M. Maqatayev, Y. Moldağaliyev, S. Ciyenbayev, C. Nacimedenov, T. Aybergenov, M. Şahanov vb. şairler fark edilmeye başlanmıştır. Ä. Təcibayev, Ğ. Ormanov, S. Mävlenov, Q. Şaňğıtbayev, M. Älimbayev, A. Mamkenov bu dönemde yeni lirik şiirler yazmıştır (Koç, İşina, Korganbekov, 2007: 648-649).

1960'lı yıllarda edebiyat kervanına katılan ve hikâyede de iddialı isimler olarak bilinen yazarlar arasında M. Mağawin, Ä. Kekilbayev, D. İysabekov, T. Tilewxanov, S. Muratbekov, Ş. Murtaza, J. Moldağaliyev, T. Äbdik, Ä. Tarazıy, M. Äbdıqalıqov, D. Dosjan, Q. Jumadilov, T. Älimqulov, Ä. Sarayev, T. Axtanov, T. Jarmağanbetov, Q. İysabayev sayılabilir (İbragim, 2013: 170).

1961 yılında insanoğlunun ilk kez uzaya çıkması, dönemin en önemli olaylarından biri olmuştur. Olcas Süleymanov 12 Nisan günü için “İnsanoğluna Eğil Yeryüzü!” isimli şiirini kaleme almıştır. Bu şiir büyük yankı uyandırmıştır.

Olcas Süleymanov, eserlerini Rusça yazmıştır. Böylece Kazak edebiyatı ilk kez Rus dilinde de işlenmeye başlanmıştır (Koç, İşina, Korganbekov, 2007: 652).

1.5. Kazak Sovyet Edebiyatının Son Dönemi (1968-1990)

Bu dönemde Komünist Parti edebiyat üzerindeki etkisini artırmış, yazar ve şairleri kendi yönergesi üzerinde eserler icra etme konusunda yeniden zorlamaya başlamıştır. Eski döneme dönüş gözlemlenmiştir. Ancak resmi ideoloji kısıkacından çıkmaya çalışan aydınlar da olmuştur.

Edebiyat, Komünist Parti'nin belirlediği hedeflerin sesi olmaya devam etmiştir ve dönemin ihtiyaçlarına cevap vermeye çalışmıştır. Bir önceki dönemde başlayan “ılımlı hava” bu dönemde biraz sınırlandırılmıştır. L. İ. Brejnev döneminde bu siyaseti kabul etmeyenler sürgüne gönderilmiş, bazı edebiyat ve sanat adamları da yabancı ülkelere gitmek zorunda kalmışlardır. Tek bir kişinin inisiyatifinde bulunan sistemin Stalin öldükten sonra da durumu düzelmemiştir. Sosyalist ekonomi hızla çökmeye başlamış bunu düzeltmeye çalışan M. S. Gorbaçov'un “yeniden yapılanma” çalışmaları da fayda etmemiştir. Bunların sonucunda da 1990'lı yılların başında

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği dağılmıştır (Koç, İşina, Korganbekov, 2007: 677).

Kazak halkının milliyetçi düşüncelerinin zayıfladığını gören bilinçli aydınlar 60'lı ve 70'li yıllardan başlayarak halkta, tarihî olaylar temelinde millî düşünceyi uyandırıp geliştirmede edebiyattan faydalanmayı amaç edinmiştir. Bu sebeple Muhtar Ävezov'un temelini attığı tarihî roman geleneğini devam ettirmek gerekmiştir. Kazak tarihinin sayfaları yazarlar için edebî malzeme olmuştur. İ. Esenberlin'in, A. Alimjanov'un, S. Smatayev'in, Ä. Kekilbayev'in, M. Magavin'in, ř. Murtazin'in, S. Jünisov'un tarihî içerikli romanları yayımlanmıştır (Kınacı, 2014: 243-244).

Bu dönemde toplum, düşünce ve fikir hayatında tekdüzelik yoktur, edebiyat çeşitlilik kazanmıştır. Söz konusu döneme siyasi hayattaki değişim ve yeniden yapılanma damgasını vurmuştur. Toplumdaki karmaşık yapılanmalar edebiyatta kendini göstermiştir. Edebiyatın rotası Komünist Parti Kurultaylarında belirlenmiştir. Bu durumu, Kazakistan Yazarlar Birliği de desteklemiştir (Koç, İşina, Korganbekov, 2007: 678).

Kazak edebiyatı, bu tarihlerde gelenekten gelen kendi tarzını sürdürmekle beraber, yenilenerek zenginleşmiştir. Komünist Parti'nin idaresinde kalsa da, demokratik süreçlerin başlamasından faydalanarak edebiyat, kendisinin millî geleneklerine, milletin bağımsızlık için yaptığı mücadele tarihine, örf adetlerine dikkat etmeye başlamıştır. Edebiyat, millî şuuru ortaya koyarak eğitim vermenin önemli bir aracına dönüşmüştür (Koç, İşina, Korganbekov, 2007: 678). Kazak edebiyatında görülen bu millilik, Sovyetler Birliği'nde komünist rejimin artık ipleri bırakmaya başladığının da bir göstergesi olmuştur (Kınacı, 2014: 244).

Bu dönemde, edebiyatın bütün türleri süratle gelişmiştir. Nesir oldukça gelişmiştir. Nazım, dönemin atmosferini yansıtmakta etkili olmuştur (Koç, İşina, Korganbekov, 2007: 678).

Bu dönemde biyografik (Kınacı, 2014: 246), sanayileşme konulu (Kınacı, 2014: 247), geleneksel avul hayatını konu alan (Kınacı, 2014: 247) romanlar da yazılmıştır.

Bu dönem romanlarında köye yönelişi de görebiliriz. Hayatta var olan gerçekleri göz önüne alan, gelişmeyle birlikte ortaya çıkan problemleri ele alan, yeniliği aramak için mücadele halindeki tipleri oluşturan K. Ahmetbekov'un "Aqdala", M. Sündetov'un "Qızıl Ay", D. Doscanov'un "Dariya" eserlerini sayabiliriz. Bu yazarlar, köy hayatı ve işlerini arka planda işlerken iç dünyası zengin, toplumsal sorumluluk duygusu taşıyan, insanî vasıfları mükemmel olan yeni kahraman tiplerini oluşturmaya çalışmışlardır (Koç, İşina, Korganbekov, 2007: 683-684).

Kazak-Sovyet edebiyatının son döneminde roman içerik olarak zenginleştiği gibi, tür olarak da gelişmiştir. Tarihî, tarihî-devrimci, tarihî-biyografik, sosyal-psikolojik, tarihî-felsefî, sosyo-politik roman gibi çeşitli türlere ayrılmıştır (Kınacı, 2014: 248).

Genç edebiyatçıların nesrinde köy hayatı, millî psikoloji, gelenek çok az işlenmeye başlamıştır. M. Mağavin, S. Muratbekov, Ä. Kekilbayev, O. Bökeyev, D. İsabekov, İ. Abdikov, T. Nurmağambetov, M. Sqaqbayev vb. yazarların yardımıyla uzun hikâye tarzı hayli gelişmiştir (Koç, İşina, Korganbekov, 2007: 684).

1970-1980 yıllarında yazılan hikâyelerde insan psikolojisinin esrarlı tarafları daha sık ele alınmıştır. T. Älimqulov'un Küreñ Özen; Kertolğaw, Şejireli Saxara; M. Bayğut'un Şilde, Sırbulaq, Näwrizek; O. Bökey'in Muztaw, Sariatqanıñ Jañbırı dönemin en çok okunan hikâyeleri arasındadır (İbragim, 2013: 171).

1980'li ve 1990'lı yıllarda daha çok fert merkezli hikâyeler öne çıkmıştır. Ayrıca çocuklar için yazılan hikâyeler çoğalır (İbragim, 2013: 171). Konu başlıkları ve tarihi karakterler üzerinden millet tarihinin anlatılması, mitolojik unsurların çokça kullanılması; savaş, barış, bağımsızlık, hürriyet, insanlık temalarının üzerinde daha fazla durulması; gelenekle yeninin birlikte götürülmeye çalışılması, dünya edebiyatında önemli sayılan tekniklerin önemsenmeye başlaması, Kazakları ayrıntılı biçimde tanıtabilecek tiplerin meydana gelmesi, Kazak yaşamışının çok yönlü olarak ele alınması, bu dönem hikâyeciliğinin umumi özellikleri olarak sayılabilir (İbragim, 2013: 173).

1968-1990 yıllarında nazım bunun içerisinde de şiir, insanı tanıma, insanın düşünce ve duygularını, manevî hayatını anlatma konusunda bir hayli başarı elde etmiştir. Şiir bu dönemde canlanmış, şiirdeki heyecan, ihtiras, coşku artmış, neticede şiir kültürü

gelişmiştir. Bu dönemdeki şairler, geçmiş dönemlerdeki hayat tecrübesini yaşadıkları dönemin gerçekleriyle birleştirerek yeni neticelere ulaşmışlardır. Bu tarihlerde adı geçen şairler, Q. Mirzaliyev, F. Ongarsinova, M. Aytqocina, K. Cumağaliyev, Q. Ahmetova, E. Zikibayev, M. Şahanov, S. İmanasov, K. Salıkov, T. Esimcanov, Ş. Sariyev, İ. Orazbayev, E. Ravşanov, T. Rahimov, C. Caqıpbayev, S. Turğınbekov, H. Saparbayev, U. Esdavletov, M. Aytqocina, Q. Cumaliyev vb. olmuştur. Bunların çoğu 1960'lı yıllarda tanınmış, çok kısa süre sonra şiirin ağır yükünü taşımışlardır (Koç, İşina, Korganbekov, 2007: 685).

Bu dönemde, geniş şekilde gelişen poem de tarihî nitelikli hadiselerle, Kazakların tarihiyle ilgili konuları ele alarak kendini göstermiştir. Bunlardan bir kısmı insanoğlunun aya gidişini konu edinmiştir. Olcas Süleymanov'un "Adamga tabın cer, endi" poemiyile başlayan bu konuya C. Moldağaliyev'in "Bayqonır baspaldaqtarı" (Baykonur Basamaklan), M. Maqatayev'in "Qırandar, qoş bolındar", T. Aybergenov'un "Kosmonavt monologı" vb. poemler ithaf edilmiştir. D. Äbiliyev'un "Acaldı cengen adam", "M. Älimbayev'in "Tuv tikken", T. Berdiyarov'un "Mänşük turalı dastan", S. Ciyenbayev'in "Äliya" eserlerinde kahramanlık, yiğitlik işlenmiştir (Koç, İşina, Korganbekov, 2007: 686).

1.6. Bağımsızlıktan Günümüze Kadar Olan Dönem

Kazakistan 16 Aralık 1991 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiştir. En talihli, en huzurlu dönem başlamıştır. Edebiyatçılar resmi ideolojinin yönergelerinden kurtulmuş, eserlerini özgürce icra etme imkânına sahip olmuştur.

Bağımsızlık yıllarında insan da toplum da değişmeye başlamıştır. Mülkiyet edinme hakkı ortaya çıkmıştır. Manevi sahada söz bağımsızlığına da yol açılmıştır. Yayın ve haberleşme araçları totaliter rejimin düşüncelerini değil, bağımsızlık düşüncesini anlatmaya başlamıştır (Koç, İşina, Korganbekov, 2007: 735).

Dünya edebiyatındaki önemli teknikler ve yöntemler kullanılmaya başlamış ve milli sembollere çokça vurgu yapılmıştır. Daha önce konuşulması yasak konular - 1986'daki Jeltoqsan ayaklanması, 1989'daki Semey nükleer denemesi, dini konular, Afganistan'da vatani görevini yerine getirenler, ekolojik denge- ele alınmış; hikâyede metaforik, alegorik uygulamalar çoğalmıştır (İbragim, 2013: 173).

Yeni dönem edebiyatında postmodernizme eğilim ciddi derecede fark edilmiştir. T. Nurmağanbetov'un Kene, A. Altay'ın Kentavr, M. Magavin'in Qıysıq Ağaş ve Qos Ağaş gibi hikâyelerinde postmodern özellikler görülmüştür (İbragim, 2013: 177).

Bağımsızlık dönemindeki Kazak nesrinde hikâye, uzun hikâye (poves) gibi küçük edebî türlerin çoğu kitap olarak değil, gazete ve dergilerde yayımlanmıştır. Bunların içerisinde örnek teşkil edecek birçok eser vardır. Rahımcın Otarbayev birçok küçük hikâye yazmış bu hikâyelerini "Culdızdar qulağan kün" adlı kitapta toplamıştır (Koç, İşina, Korganbekov, 2007: 742).

Bağımsızlık dönemindeki Kazak edebiyatının bir özelliği de Ekim Devrimi sonrasında iftira sonucu tutuklanıp öldürülen Kazak aydınlarına layık oldukları edebî değerin verilmesi olmuştur. Önceleri yasaklanan edebiyat ve folklorla ilgili birçok eser yayımlanmış, edebiyat bağımsız bir sesle seslendirilmeye başlanmıştır. Eserlerin, aslına uygun şekilde yayımlandığı dönem başlamıştır. Tekrar yayımlanan manevi hazine değerindeki bu eserler Kazak edebiyatına yeni bir ruh kazandırmıştır. Bu dönemde, millî edebiyat belli bir sınıfı, halkı zenginler ve fakirler olarak ikiye ayırıp göstermekten, bitmez kan davalarını, sınıf mücadelesini dile getirmekten tamamen uzaklaşmıştır denebilir (Koç, İşina, Korganbekov, 2007: 735-736).

Kazak edebiyatının eskiden beri süregelen bazı gelenekleri vardır. Bunlardan birisi, memleketin tarihini tarihçilerle beraber, bazen tarihçilerden daha da ileride bir araştırma geleneğini kullanarak araştırmışlardır. Bağımsızlıktan sonraki on yıllık dönemde bu gelenek zenginleştirilmeye başlamıştır. Muhtar Ävezov'un "Abay colı" (Abay Yolu) adlı romanından sonra 20. yüzyılın 70-80'lerinde gelişen tarihî roman bağımsızlıktan sonra daha da gelişmiş olarak kendini göstermiştir. Sadece tarihî roman değil, diğer roman çeşitleri de yeni tür özellikleriyle ortaya çıkmıştır (Koç, İşina, Korganbekov, 2007: 736).

1990'lı yılların sonu 2000'li yılların başında, Kazakistan edebiyatı, literatürdeki postmodern Batı deneylerini ve metindeki yapıyı çözme tekniklerini kullanması ile tanınmıştır (Yunussova, 2020: 11).

Bu dönemde şiir, konu olarak genişlemiştir. Millî ve Türk birliği konularını ele alan şiirlerin sayısı artmıştır. Canat Äskerbekqızı'nın “Kök Türikter äveni” (Göktürkler Ezgisi) adlı derlemesi bunun bir ispatıdır (Koç, İşina, Korganbekov, 2007: 743).

Kazakistan edebiyatı, küresel bir medeniyet bağlamında, yeni kültürel eğilimleri özümseyerek, kendi yeteneklerini ve çıkarlarını dikkate alarak gelişmeye devam etmektedir (Yunussova, 2020: 11).

İKİNCİ BÖLÜM

OLCAS SÜLEYMANOV'UN HAYATI VE ESERLERİ

2.1. Olcas Süleymanov'un Hayatı

Olcas Süleymanov jeolog, şair, araştırmacı, dilbilimci, siyasetçi ve diplomat vasıflarını taşıyan önemli bir halk figürüdür. Edebiyata genç yaşta adım atmış ve zamanla dilbilim araştırmalarına yönelmiştir. Eserlerini milli değerleri hatırlatmak ve pekiştirmek; geçmiş ve gelecek arasında daha sıkı bağlar kurmak amacıyla kaleme almıştır.

Olcas Süleymanov 18 Mayıs 1936 tarihinde Kazakistan'ın Almatı şehrinde dünyaya gelmiştir. Kendisi atalarının binlerce yıllık tarihine göbekten bağlıdır. Babası Ömer Bey Kızılordu süvari subayı olup hayatının büyük bir bölümünü sürgünde geçirmiş, Olcas Süleymanov'un doğumundan birkaç gün önce bir çarpışmada hayatını kaybetmiştir. Annesi Fatma Hanım, kocasının ölümünden birkaç yıl sonra gazeteci Abdül Ali Bey ile evlenmiştir (Şimşir, 2020: 19). Olcas Süleymanov, Savutbek Abdrahmanov'a verdiği röportajda gerçek babasıyla ve üvey babasıyla ilgili bu bilgileri vermiş, duygu ve düşüncelerini paylaşmıştır:

“Babam Omar Süleymanov, bir süvari subayı idi. 1937’de Taşkent’teki Türkistan Asker Komutanlığına atanmış ve sonra dönmemiştir. Meşhur bilim adamı Lev Gumilev, asker Omar Süleymanov’la aynı cezaevinde kaldıklarını söylemişti. Bence o benim babamdı. Babamdan haber kesilince amcalarımız bizleri Doğu Kazakistan’daki Bayanavul’a göndermek istemişler, fakat dedem Nasırcan müsaade etmemiş. Annem Fatma Bedelbayeva eşinin gelmeyeceğini anlayınca 1943 yılında o dönemde gazeteci olarak tanınan Abdhali Karagulov’la evlenmiş. Ben hayatım boyunca üvey babama bakarak yetiştim. Çok çalışkandı, çok okurdu ve kadirşinastı. Eve getirdiği gazeteleri gece boyu editör gibi incelerdi. Kazak dilindeki birçok kelimeleri üvey babam keşfetmiştir. Üvey babamın gece gündüz hiç dinmeden masa başında çalışması beni de çok etkiledi. Henüz ilkokulu bitirmek üzereyken Tolstoy’un 12 ciltlik kitaplarını okuyup bitirdim. O zaman annemin bana “Çok okuma, gözlerin bozulur,” dediği, babamın “Hayır, gözleri bozulmaz, aksine açılır,” dediği bugün gibi aklımdadır. Gazetede yayınlattığım ilk hikâyelerime “Olcas Karagulov” diye

ismimi yazdırırdım. O zaman babam şunu demişti: “Senin öz baban mükemmel bir insandı. Onun adını ve soyadını kullan ki unutulmasın!” Babam benim gazeteci olmama itiraz etmedi. Böylece ben Jeoloji Fakültesinde okumaya başladım. Eğitimimi tamamladıktan sonra yine Edebiyat Enstitüsünde okumaya karar verdim. Dolayısıyla nerede bulunursam bulunayım babamın öğrettiği gibi davranırım” (Süleymanov, 2016: 38).

Olcas Süleymanov ilk eğitimini Rus okulunda almıştır. Daha sonra Almatı Üniversitesinde Jeoloji okumuştur ve bu bilim alanı Olcas Süleymanov üzerinde derin bir iz bırakmıştır. Bir süre jeolog olarak çalışmış, bir yandan da gazete ve dergilerde hikâyeler yayımlatmıştır (Robel, 2017: 243).

Olcas Süleymanov’un eşsiz bir yetenek sahibi olduğuna henüz enstitü yıllarında birçok kişi inanmıştır. Daha sonra Olcas Kazakistan’a dönmüştür. Memleketini baştanbaşa dolaşmıştır. Uzak köylerde aksakallı akınların gırtlaklarından okudukları şarkıları dinlemiştir. Ham topraklarda çalışan yorgun gençlerle beraber sıcak buğday kümelerinin üzerinde yatmıştır. Kurumuş nehir yataklarında ve tuzlaklarda jeologlarla beraber gezmiş, yurt dışı gezilerine de gitmiştir (Şimşir, 2020: 69). Bu geziler sırasında Olcas Süleymanov yalnızca değerli maden yataklarını değil, Kazakistan’ın geniş bozkırlarının benzersiz manzarasını, Mangistav’ın büyüleyici kanyonlarını, merkezi Kazakistan’ın yaylaklarını, Trans-ili Aladağlarının mahmuzlarını tanıma fırsatı bulmuştur. Çevresiyle kurduğu bu aşinalığın gelecekte sanatına yansımaması mümkün değildir (Şimşir, 2020: 19-20).

1958 yılında henüz 23 yaşındayken Olcas Süleymanov Gorki Edebiyat Enstitüsü Kazakça-Rusça edebi çeviri şubesine girmiştir. İlk kitabı Argamak Atları da Almatı’daki bir yayınevinde basıma hazırlanmaktadır. Ancak Olcas Süleymanov bir kavgaya karıştığı için okuldan atılmıştır. Yine bu dönemde ilk edebi ürünleri Kazak hayatının motifleri, Kazak tarihi, sözlü kültür varlıkları ile başlamış, sonra sosyal antropoloji, dil ve tarihe yönelmiştir (Şimşir, 2020: 20).

13 Haziran 1959 tarihinde Literaturnaya Gazeta’da Olcas Süleymanov’un şiirlerinden seçmeler, Leonid Martinov’un takdimiyle yayımlanmıştır. Bu, genç şairin Moskova basınındaki ilk imzasıdır (Kanapyanov, 2017: 220). Leonid

Martinov, tanıtım yazısında Olcas Süleymanov'u "harika bir şair" olarak nitelemiştir (Kosenko, 2017: 59). O yıllarda Literaturnaya Gazeta'da "Yolunuz Açık Olsun" isimli bir sayfa vardır. Yine aşağı yukarı aynı dönemde Muhtar Ävezov aynı sayfada Cengiz Aytmatov'u ilk kez okurlara tanıtmıştır (Şaşkova, 2017: 452-453).

Okuldan atıldıktan sonra Almatı'ya dönmüştür. Komünist Parti'nin yayın organı olan Kazakhstanskaya Pravda gazetesinin edebiyat sayfasında çalışmaya başlamıştır. Yazuşu yayınevi Argamak Atları adlı kitabının basımını hemen durdurmuştur. Fakat talih kendisini himaye etmeye devam etmiştir. Bugün itibarı ile asırlık çınar olan Kazakhstanskaya Pravda 40'tan fazla editör tarafından yönetilmiştir. Bunlardan biri, 11 Nisan 1961 tarihinde gazetenin genel yayın yönetmeni olan Fyodor Boyarski'dir. Kendisi bir gün Olcas Süleymanov'u yanına çağırarak, 12 Nisan günü ilk defa insanoğlunun uzaya fırlatılacağını, Olcas Süleymanov'dan bu büyük gün ile ilgili hemen bir şiir yazmasını istemiş ve bu şiirin öbür gün basılacak nüshada yer alacağını söylemiştir. Olcas Süleymanov bu ricanın üzerine "İnsanoğluna Eğil Yeryüzü!" isimli şiirini kaleme almıştır. Bu şiir ile Olcas destanı tüm Sovyetler Birliği'nde yazılmıştır. Muhtemelen bu başarı Olcas Süleymanov'un gazetede 1984 yılına kadar çalışmasına da sebep olacaktır (Şimşir, 2020: 22-23).

25'ine henüz basmadan Olcas Süleymanov "İnsanoğluna Eğil Yeryüzü!" isimli destanını yayımlatmıştır. Bu destanın basılı olduğu sayfalar 12 Nisan 1961 günü uçaktan Almatı sokaklarına atılmıştır. Gezegenimizin ilk astronotu Yuri Gagarin'in uzaya gidişinin 45. yılı kutlamalarında aynı destan tekrar okunmuştur (Nazarbayev, 2017: 11). Olcas Süleymanov Sovyetler Birliği çapında şöhreti yakalamıştır. Mayıs ayında destan basılmıştır. Radyo ve televizyonlarda okunmuştur. Bu eser ile Kazakistan Komsomol Teşkilatının ödülünü almıştır (Şimşir, 2020: 23).

Basımı durdurulan 'Argamak Atları' kitabı hemen basılmış ve üniversite eski öğrencisinin kaydını yenilemiştir (Karpuz, 2020: 2).

Okuldan atılışı ve sonrasında gelişen tüm bu olayları röportajında bu cümlelerle açıklamaktadır:

"Gençlik döneminde neler neler olur. İlk olarak kavga ettiğimden dolayı enstitüden atılmışım. Fakat çok zaman geçmeden onun faydası bile dokundu... Atıldıktan sonra

Almatı'ya dönerek “Kazakhstanskaya Pravda” gazetesinde çalışmaya başladım. 12 Nisan 1961’de Gagarin uzaya uçtu. O gazetede benim uzaya uçan ilk insanla ilgili yazdığım şiirim yayımlandı. Almatı’da ise, o şiirimi çoğaltarak uçaktan tüm halka fırlattılar. Tabii ki, bu benim en mutlu günümdü. Zira kendimi ilk defa şair olarak hissettim. Bu olay beni o kadar etkiledi ki, bir hafta içinde bir destan yazdım. “İnsanoğluna Eğil Yeryüzü!” destanının ne kadar popüler olduğunu herkes bilir. Gagarin’in uzaya uçuşu insanlığın zihniyetini doğal olarak değiştirmişti. O gün herkes kendisini Rus, Kazak, Amerikalı, Fransız olarak değil, dünya insanı olduğunu, dünya adlı geminin bir neferi olduğunu anladı. Destanımın asıl konusu da budur. İşte o günden sonra bir ay içerisinde Sovyet Birliğinde tanınan şaire dönüştüm. Bu destan Moskova’da yayımlandı, radyodan okundu, kitap olarak çıktı. Bir ay sonra Amerika’ya davet edildim. Columbia Üniversitesi’ndeki öğrencilerle görüştim, şiirlerimi okudum. Amerika’dan sonra Fransa’ya davet edildim. Orada da okudum bu destanı. Destanın sayesinde Yazarlar Birliğine üye olarak kabul edildim. Enstitü rektöründen mektup aldım. “Enstitüye dönebilirsiniz,” dendi. Ben de cevabımı yazdım: ‘Dönerim, fakat öğretim görevlisi olarak...’” (Süleymanov, 2016: 39).

1960’lardan itibaren şiirleri geniş okur kitleleri tarafından kabul görmeye ve Kazakistan’ın sınırlarını hızla aşmaya başlamıştır. Olcas Süleymanov’un adı sıklıkla Robert Rojdestvenski, Yevgeni Yevtuşenko, Andrey Voznesenski gibi genç Rus şairleri ile aynı safta anılır olmuştur. Zamanla ünü Sovyetler Birliği’nin dışına da taşmıştır (Şimşir, 2020: 65).

İlk şiir kitabı 1961 yılında basılmıştır. Bunun ardından destanlar, filoloji ve tarih konulu deneme yazıları, film senaryoları ve düzyazıları gelir (Robel, 2017: 243).

1962-1971 yıllarında Kazakhstanskaya Pravda gazetesinde muhabir, Kazakfilm Stüdyosunda editör, Prostor dergisinde yayın yönetmeni olarak çalışmıştır (Kardeş Kalemler, 2016: 33).

1967 yılında senaryosunu yazdığı “Atameken” filmi, mezara defnedilen oğlunu getirmek için Leningrad’a giden yaşlı adam ve torunu hakkındaki hikâyeyi ele alır. Bu film Frankfurt Uluslararası Sinema Festivalinde özel bir diploma ile ödüllendirilmiş ve 1967’de Duşanbe’de düzenlenen Orta Asya ve Kazakistan

devletlerinin sinema Festivalinden ödülle dönmüştür. Ayrıca başrol oynayan E. Omırzakov 1968’de Kazakistan devlet ödülünü kazanmıştır (Güngör, 5). Aynı zamanda “Mahambet” adlı sanat filminin senaryosu da Olcas Süleymanov’a aittir. Bu iki film Milli Sinema Hazinesine girmiştir (Mycaeb, 2017: 93).

1971-1981 yılları arasında Kazakistan Yazarlar Birliği sekreteri, Asya ve Afrika yazarlarıyla ilişkili olan komitenin başkanlığını yürütmüştür. 1977 yılında Kazakistan Satranç Federasyonu Başkanı olmuş ve bu görevde 18 yıl kalmıştır (Şimşir, 2020: 30).

1981-1983 yılları arasında Kazak Sinemacılık Devlet Komitesinin başkanlığını yapmıştır (Kardeş Kalemler, 2016: 33). Ardından tekrar Yazarlar Birliği’ne, bu kez Birinci Sekreter (Başkan) olarak dönmüştür (Şaşkova, 2017: 459). 1983-1991 yılları arasında Kazakistan Yazarlar Birliğinin Başkanı olarak görev yapmıştır (Kardeş Kalemler, 2016: 33).

Olcas Süleymanov’un on beş senelik araştırmalarının sonucu olarak 1975 yılında “Az i Ya” kitabı yayımlanmıştır. “İğorev Ordusu Hakkında Söyleşi” ile “Şumername” bölümlerini oluşturan eserin tarihsel yapısı Komünist Partisinin fikri oluşumu üzerine balyoz gibi inmiştir. Fakat hepimiz çok iyi biliyoruz ki, dönemin partisinde her zaman dile getirilen bir cümle vardı: “Kazak halkının yobazlaşmasını Büyük Ekim Sosyalist İhtilali önlemiştir.” Dolayısıyla, dönemin başkenti olan Moskova’nın dediğine göre, bu eser “Kazak milliyetçiliğinin uyanmasına bir nevi tatlı şeker gibi” olmuştur. Doğal olarak bu eserin neticesinde ideolojik baskılar ve algılar oluşturulmuştur. 1976 yılında şair hükümet tarafından cezalandırılmış, kitabının tüm cumhuriyetlerde yayınlanması yasaklanmıştır. Fakat her yasaklanan şeyin bir nevi reklama dönüştüğünü biliriz. Dolayısıyla bu eser elli kat daha pahalı fiyatla Moskova’nın kara pazarlarında satılarak halka yine ulaşmış ve muntazam ilgi toplamıştır (Nazarbayev, 2016: 36).

1984 yılından itibaren Olcas Süleymanov SSCB Yüksek Konsey delegesidir. Olcas Süleymanov elbette ki politikacılığının şiirlerinin önemini artıracak düşüncesi ile hareket etmemiş, böyle bir şeye ihtiyaç da duymamıştır (Şimşir, 2020: 31). 1993 yılında Olcas Süleymanov bunu “*Her ne iş yaparsam yapayım, öncelikle bir şairim.*

Fakat şairlik bir meslek değil, bir ruh halidir. Hayatım boyunca terazinin gözleri arasında dengenin bozulduğu, daha açık ifade etmek gerekirse, adaletin kaybolduğu durumlara ve yerlere müdahale etmek istemişimdir. Halkıma kalemimle daha iyi hizmet edebilirim. Fakat bunun için barış ve huzur içinde bir ülkede yaşamak gerekir. Beni çalışma masamdan ayıran tüm mesaimin nedeni işte bundan ibarettir. Şairlerin politika ve ekonomiyle de ilgilenmeleri gerekmektedir. Çünkü söz konusu olan yalnızca edebiyatın kaderi değil hem de okurlarının kaderidir. Daha açık ifadeyle, halkının kaderidir.” (Kurmanbayev, 2017: 426-427) şeklinde ifade etmiştir.

Jeolojik tetkikler için Kazakistan’a döndüğünde Türkistan’ın yegane hayat kaynağı olan Aral Gölünün kurduğunu, Semey eyaletindeki Sovyet nükleer çalışmalarının Türkistan’ı cehenneme çevirdiğini görmüş, keza aynı biçimde ABD’nin, Kızılderili ülkesi olan Nevada’da yaptığı benzeri nükleer çalışmaların aynı felaket olduğundan yola çıkarak milletlerarası bir sivil inisiyatif olarak “Anti Nükleer Semey-Nevada” hareketini kurmuştur¹.

Hareketin taraftarları yeryüzündeki tüm nükleer deneme üslerinin, Nevada’dakinin, Moruroa adasındakinin, Lop Nur Gölü yakınındakinin ve Kazakistan sınırları içinde Semey’deki üssün de kapatılması talebini ortaya atmıştır. Burada Olcas Süleymanov’un yeteneğinin bir başka yönü de ortaya çıkmıştır. Aslında bu yön onu tamamlamaktadır ki, o da diplomasidir (Şimşir, 2020: 36).

1989 Şubat’ında Semey Nükleer Deneme Üssü’nde yeni bir patlama gerçekleşmiştir. 25 Şubat tarihinde televizyondan canlı konuşan Olcas Süleymanov, Kurçatov kenti ve bazı diğer yerleşim birimleri üzerinde radyoaktif bulutlar olduğu haberini, aslında kimsenin beklemediği bir anda ilan etmiştir. Yeraltında yapılan nükleer denemelerin çevreye zarar vermemesinin mümkün olmadığını söyleyen Olcas Süleymanov, Kazakistan’ı seven ve nükleer denemeleri protesto etmeye hazır bulunan herkesi mitinge davet etmiştir. Doğu ile Batı arasındaki çatışmanın bittiğini söyleyen Olcas Süleymanov, nükleer denemelerin hangi amaçla, kimlere karşı yapılmakta olduğunu da sorgulamaktadır (Kurmanbayev, 2017: 428).

¹ <https://www.turksoy.org/tr/news/2016/04/07/olcas-suleymanov-a-turksoy-ozel-odulu>, 08.12.2020, 16.23.

1989’da “Nevada-Semey” Nükleer Karşıtı Hareketi kuran Süleymanov, bir ayda 4 milyondan fazla imza toplayarak Semey Nükleer Deneme Sahası’nın kapatılmasına katkı sağlamıştır².

1991 yılında uzun yıllardır milletvekili olmanın verdiği tecrübeye de dayanarak, Nazarbayev’in kuruluşuna yakın destek verdiği Kazakistan Halk Kongresi Partisini (Alkan, 2011: 43) kurmuştur. Kısa sürede başarıyı yakalamış, otuz civarında milletvekiline de sahip olmuştur. Bu tür hareketler Olcas Süleymanov’un halk katındaki değerini ve onun önderlik yeteneğini göstermektedir. Sabit Dosanov bu durumu netleştirmek maksadı ile şu cümleleri kaleme almıştır:

“Bilgece bir söze göre, ‘Bir ülkeyi yalnızca o ülkenin gerçek evlatları yükseltir.’ Yurt dışına çıktığınızda ya da yurt içinde başka halklardan insanlarla karşılaştığınızda, öncelikle sizin halkın dünya çapında ün kazanmış en iyi evlatlarını hatırlamaktadırlar. İşte bu şekilde hatırlananlardan birisi de şüphesiz ki, Olcas Süleymanov’dur” (Şimşir, 2020: 35).

1994 yılında Kazakistan Cumhuriyeti Meclisinde Komite Başkanlığını yürütmüştür. 1995 yılından itibaren Kazakistan Cumhuriyetinin İtalya’da, Yunanistan’da, Malta’da Büyükelçisi olarak görev yapmıştır (Kardeş Kalemler, 2016: 33). Olcas Süleymanov 1995 yılında Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev tarafından Kazakistan Cumhuriyetinin ilk olağanüstü ve tam yetkili büyükelçisi olarak İtalya’ya gönderilmiştir. Roma’daki çalışmalarının sürdüğü altı yıl boyunca Kazakistan bu ülke ile sıcak ve dostane ilişkiler sürdürmüştür (Şimşir, 2020: 36).

2001’den itibaren UNESCO Kazakistan Daimi Temsilcisi olmuştur (Kardeş Kalemler, 2016: 33).

Kazakistan Yazarlar Birliğinin Onursal Başkanı (1992), Kazakistan Pen Club Üyesi (1993), “Yeşil Hac” Uluslararası Ekoloji Teşkilatı Mütevelli Heyet Üyesi (1993), UNESCO Genel Konferansının Rusofon Grup Başkanı (2001), Azerbaycan Yazarlar Birliği Üyesi (2006) olmuştur (Kardeş Kalemler, 2016: 33).

² <https://www.haberler.com/nukleer-karsiti-hareket-nevada-semey-in-baskani-13692235-haberi/>
8.12.2020, 16.33.

Eski SSCB, Kazakistan, Türkiye, Azerbaycan, Çeçenistan gibi ülkelerin edebiyat ödüllерinin sahibidir (Kardeş Kalemler, 2016: 33).

Olcas Süleymanov zamanla, SSCB Yüksek Konseyi Delegatesi, Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Devlet Ödülünün, Abay Ödülünün de sahibi olmuştur (Şimşir, 2020: 76). 7 Nisan 2016 tarihinde TÜRKSOY Genel Sekreterliğinde gerçekleştirilen törenle TÜRKSOY Özel Madalyası kendisine takdim edilmiştir.

Olcas Süleymanov çok yönlü bir kişilik olarak ortaya çıkar ve bu yönlerin yalnızca isimlerinin zikredilmesi için birçok özel kümeye ihtiyaç vardır. Olcas Süleymanov bu kümelerden bir tanesinde Slavist, Türkolog, Sümerolog, diğerinde tarihçi, dil bilimci ve edebiyat bilimci, üçüncü kümede etnograf, paleograf, yazma uzmanı, dördüncü kümede şair, dram yazarı ve denemeci, başka bir özel kümede yurттаş, toplumsal kanaat uzmanıdır (Şimşir, 2020: 26-27).

2.2. Eserleri

2.2.1. Az i Ya

“Gençlik kanatlanmak için verilmez. Uçmak için daha fazlasını yapın. Çalışın, çalışın, çalışın.”

Olcas Süleymanov

Olcas Süleymanov "Az i Ya" eserini 1975 yılında kaleme almıştır. Eserin ilk bölümünde, 12. yüzyıla ait olan Rusların değerli hazinesi İgor Destanı'nda tespit ettiği Türk diline ait kelimeleri açıklamış, eserdeki Türk tesirini ispatlayarak resmi ideolojiyi sarsmıştır.

“Az” eski Slavcada “ben”, “Ya” ise modern Rusçada “ben” demektir. Bu iki kelime “i” (ve) bağlacı ile “ben ve ben” demek olur. Ayrıca “Az” Kiril alfabesinin ilk, “Ya” ise son harfidir. “Az” sen, “Ya” ise ben demektir. Görüldüğü gibi Olcas Süleymanov, okuyucuyu daha kitabın ismiyle şaşırtmaya başlamaktadır. Bu eserinde Olcas Süleymanov “Az” kısmı ile Rus edebiyatı, “Ya” kısmı ile de Kazak (Türk) halkının eski tarihi, kültürü ve etnik kökü hakkında bilgi ve belgeler vermektedir. Rus şovenizminin ve dünya hâkimiyeti hayallerinin zirvede olduğu 70’li yıllarda Az i Ya, gerçek bir bomba gibi patlamıştır (Türkmen, Veliyev, 1992: 9).

Eserin gün ışığına çıkması yaklaşık 15 yıllık bir emek ve çalışmanın sonucudur. Edebiyat Enstitüsünde okumak için Moskova'ya gittiğinde, Profesör Sidelnikov kendisine “Rus Edebiyatında Türkizm” konulu bir dönem ödevi vermiştir. Bu ödev sonrası Lenin Kütüphanesine gidip, katalog taramaya başlamış ve bu 15 yıl sürmüştür (Şimşir, 2020: 87).

İgor Destanı Türk dilinin Rus dili üzerindeki tesirini gösteren ilk eserdir. Destanda yerleşmiş Türkçe kelimelerin sayısı, oldukça büyük bir lügat teşkil edecek mahiyettedir. Dolayısıyla daha 18. yüzyılda Rus bilim adamları tarafından adı geçen destandaki Türk kökenli kelimeler üzerinde araştırmalar başlamıştır. Daha sonra Brezin, Grigorev, Menges, Kazımbek, Melioranskiy, Korş, Kononov, Baskakov, Setarov ve Yunaleyiva gibi bilim adamları bu konuda araştırmalar yapmıştır (Yasin, 2018: 103).

Eserin birinci kısmı, sadece Kazakistan'da değil, bütün Türk âleminde geniş akisler yaratmıştır. Kırım'da Mustafa Cemiloğlu, Kırgızistan'da Cengiz Aytmatov, Azerbaycan'da Ebulfez Elçibey, Özbekistan'da Muhammet Salih hep bu fikirlerin farklı bölgelerdeki temsilcileri olmuşlardır (Türkmen, Veliyev, 1992: 9-10).

Bu noktada İgor Destanı üzerine elde edilen bilgilere değinmek gerekmektedir. İgor Destanı, Rus Halk Edebiyatının en değerli eserlerinden biridir. Destan, 1185 yılında Novgorod-Seversk Knezi İgor Svyatoslaviç'in Kıpçaklara karşı yaptığı ve yenilgiyle sonuçlanan seferini anlatmaktadır ve tahmini olarak bu olaydan kısa bir süre sonra kaleme alınmıştır. Yazılış tarihi kesin olarak tespit edilemese de, eseri inceleyen birçok araştırmacı onun 11.-12. yüzyıl ürünü olduğu konusunda birleşirler (Zobu, 2002: 403-404).

1791 yılında A. İ. Musin Puşkin, Mukaddes Kiliseye Baş Papaz olarak tayin edilmiştir. Aynı yıl 2 Ağustos'ta II. Katerina'nın fermanıyla kilisedeki manastır arşivlerinden ve kütüphanelerden Rus tarihi için mühim olan yazma eserlere el koymak üzere izin verilmiştir (Süleyman, 1992: 13). Bu iş A. İ. Musin Puşkin'e verilmiş; o da, kesin tarih tespit edilmese de, tahminen 1792'de 16. yüzyıla ait bir mecmua ele geçirmiştir. İgor Destanı'nın nüshası da işte bunun içinde bulunmuştur (Süleyman, 1992: 13).

Destanın el yazma nüshası 16. yüzyıl müstensihine son sayfaları eksik halde ulaşmıştır ve sonunu kendisi yeniden yazmıştır. Olcas Süleymanov Az i Ya'da müstensihini sık sık eleştirecektir. *“Böyle karmaşık işin üstesinden gelmek için onun ne yeterli tarihî bilgisi, ne de edebî kabiliyeti vardı. Aslında bunlar ona hiç de lâzım değildi. Onun vazifesi daha sade idi: Kopyasını çıkardığı eserin 16. yüzyıl okuyucusu için anlaşılır vaziyete gelmesini sağlamaktı,”* (Süleyman, 1992: 127) ifadesi, müstensih Musin Puşkin hakkındaki düşüncelerinden bir tanesidir.

Olcas Süleymanov 1972'de Musin Puşkin tarafından keşfedildiği iddia edilen eserin otantik olmadığını, II. Katerina'nın emperyalist politikasını temize çıkarmak için uydurulmuş bir eser olduğu münakaşalarına katılmıştır. Eserin aslında 12. yüzyılda tanzim edildiğini ortaya koymuştur. Ancak daha sonra yıllar boyunca kendi dünya görüşlerine aykırı yerleri çıkaran müstensihleri suçlamıştır. *“Burada tarihî bilgilerin asıl kaynağı olan dil, hâlâ mevcuttur. O, geçmişin en tarafsız, en objektif şahididir. Bütün tarafgir tarihçilerin dışındadır,”* diyerek, eserdeki karışıklık arasından kendi kökleri hakkında hakikati keşfettiğini söylemiştir (Türkmen, Veliyev, 1992: 9).

Bazı Rus ve yabancı bilim adamlarında da “İgor Destan”ına karşı şüpheli bir yaklaşım ortaya çıkmıştır. Bu kuşkucu ekolün temsilcileri “İgor Destanı”nı “Zadonşına” ile karşılaştırmışlar, söz konusu destanı zayıf ve yansıma bir eser gibi göstermişlerdir (Efendiyeva, 2003: 46).

Musin Puşkin ve arkadaşları 1800 yılında destanın kopyasını yayımlamışlardır. 1812 yılında Napolyon'un Moskova'ya saldırması sonucu çıkan yangında 16. yüzyıla ait el yazmanın da kül olup gitmesiyle birlikte geriye bu eserin sadece II. Katerina için kopya edilmiş nüshası (Süleymanov, 1992: 30) ve Musin Puşkin tarafından yapılan kopyası kalmıştır (Zobu, 2002: 404).

Olcas Süleymanov ilk bölümde Rusya'nın resmi tarih öğretisini ve dilbilimini de ele almıştır. Rusya imparatorluğunun birer sömürgeye dönüştürdüğü Türk yurtlarının tarihi ve dili resmi öğretilerde küçük gösterilmektedir. Olcas Süleymanov Türk tarihi ve lehçelerini bilmenin Igor Destanı'nın karanlık noktalarının anlaşılması açısından önemini kanıtlamaktadır (Şimşir, 2020: 98). Olcas Süleymanov eserlerini Rusça

yazmıştır. Rusçaya son derece hâkimdir. Bu sebeple bir Rus destanında var olan Türkçe kelimeleri teşhis etmekte zorlanmamıştır.

Kendisi de bu avantajı, Kardeş Kalemler dergisinde Savutbek Abdrahmanov’a verdiği röportajda “*Az i Ya kitabımın en çekici yanı Igor Destanı’nı eleştirmem olmuştur. Ben bu destanı hem bir Türk olarak hem de Rus dilini bilen bir vatandaş olarak okudum. Dolayısıyla Rusça okuduğumuz bu destanı çok farklı anlattıklarımı gördüm. Birçok Türkçe kelimeyi bularak destanının tamamen farklı manalar içerdiğini ispat ettim. Böylece bu destanı eski Türk dilini bilen birisinin yazdığını anlatmaya çalıştım,*” (Süleymanov, 2016: 40) şeklinde ifade etmiştir. Destanda geçen bu kısmı bu noktada ele almak yerinde olacaktır:

Togda vstupi Igor Knyaz’vı zlat’ stremen’

i poeha po çistomu polyu. Solntse emu

t’moyu put’ zastupaşe; noşt’ stonuştı

emu grazoyu ptitsi ubudi; svist’ zverin’

v’ stazbi; div’ kliçet’ vr’hu dreva... (Süleyman, 1992: 30).

Burada geçen “stazbi” sözcüğü için yapılmış olan yorumları açıklamış ve ardından kendi düşüncesini dile getirmiştir.

Bu sözcük için Maksimoviç ilk defa “v’esta” (kalk-, dur-) fiilini görmüş ve “bi” kısmını da sonraki cümleye ait olarak düşünmüştür. Potebnin’in “uzbis Div” düzeltmesini, V. A. Yakovlev “zbisya Div” (zbisya- tiksindi, depreşti, heyecanlandı) şeklinde kabul etmiştir. Daha sonraları akademisyen V. N. Perets de aynı neticeye varmıştır ve halen de bu varyantın hayli taraftarı vardır. V. F. Rigin’in “v’esta bliz” (kalktı yerinden) düzeltmesini Olcas Süleymanov suni bulmuştur (Süleyman, 1992: 30-31). Sonrasında bu sözcük için ortaya konan diğer düşüncelere şöyle değinir:

"V. S. Miller, A. A. Potebniya, V. N. Şepkin, V. N. Andrianova Perets, A. S. Orlov, D. S. Lihaçev ve tercümeçi A. F. Veltman, G. P. Ştorm, N. A. Novikov, L. İ. Gimofeyev ve başkaları, cümle “v’sta” fiiliyle biter, yani “svist zveriny vstal” (hayvan cıvıltısı kalktı) diye düşünüyorlar; V. S. Barsov, S. K. Şambinago, F. E.

Korş ve V. Stelletski ise “zbi” unsurunu cümleyi tamamlayan fiil sayarak “v’esta” sözünü parçalıyorlar “v sta”. Fakat bu “sta” kısmı neyi bildirir? Burada fikirler ayrılır: Barsov ve Şambinago “sta” kısmına “staya” /deste, sürü/, Korş ise “stado” /sürü/ sözünün kalıntısı olarak bakarlar. Stelletski ikinci faraziyeye taraftar olur" (Süleyman, 1992: 31) yorumlarından sonra tespitlerini açıklamıştır.

Neticede en başarılı bulduğu tercüme Stelletski’nin tercümesidir. Tercümesi şu şekildedir:

“Gece onu tufan iniltisiyle karşıladı / sanki onu tehlikeden haberdar etmek istiyordu / kuşlar uyandı, hayvanların cıvıltısı kalktı. Dev, ağacın başında nara attı.” (Süleyman, 1992: 31).

Olcas Süleymanov da etimoloji usulünden evvel yapı bilgisi metodu kullanmak istediğini belirterek kendi tercümesini paylaşmıştır:

“Güneş tutuldu, karanlık yolunu kesti. Sanki gece oldu, tufan inledi. / 1- Kuşların cıvıltısı uyandı 2- Hayvanlar korktular. Dev, ağacın başında nara attı.” (Süleyman, 1992: 31).

İgor Destanı’ndaki pek çok karanlık noktayı Olcas Süleymanov’dan önce kimse tam anlamıyla açıklayamamıştır. Olcas Süleymanov ise bilmeceleri kolaylıkla çözmüştür. Örneğin “Koşey (koşçey, koşşey)” sözcüğü Türkçe “koş” sözcüğünden gelmekte ve göçebe manasındadır. Yine destanda metin içinde anlaşılamayan “Bosiy volku vremye busova” sözcüklerinin de Türkçede kaçış anlamına gelen “boso” kökünden olup, koşan kurt, kaçış zamanı olarak anlamlandırılması gerektiğini belirtmiştir (Şimşir, 2020: 103).

Koşçey kelimesi, İgor Destanı’nda 3 defa kullanılmıştır:

- 1) ...çaga po nogate, a koşçey po rezane... “...çocuk bozuk parayla, göçebe ise büyük parayla satılır...”;
- 2) ...Konçaka poganogo koşçeya... “...alçak göçebeği Gonçağı...”;
- 3) ...iz sedla zlata, i v sedlo koşçeyevo peresel... “...altın eyerden göçebe eyerine geçip oturdu...” (Efendiyeva, 2003: 49).

Bu kelimeyi inceleyen birkaç bilim adamı olmuştur. Bu kelimenin incelenmesi neticesinde araştırmacılar, örneğin P. M. Melioranskiy, N. A. Baskakov, N. K. Dmitriyev, K. G. Menges, koşçey kelimesinin bu destanda “kul, hizmetçi, esir; altın ordu hanlarında bir vazife tutan insan; polovetslerin bir başka takma adı” anlamlarında kullanıldığını söylemişlerdir (Efendiyeva, 2003: 49).

S. A. Pletnyova, bu kelimenin farklı izahını vermiştir. S. Pletnyova’nın fikrine göre, koşeviye soylu ırkına dâhil olan büyük zengin ailelerin başçılarıdır ve koşçey masal takma adı bu kelimedenden türemiş olabilir. Destanı yazan, Gonçağı “poganıy koşçey”, yani “koşçı” gibi adlandırmıştır (Efendiyeva, 2003: 49-50).

Olcas Süleymanov diğer araştırmacıların fikirlerini de göz önünde bulundurarak bu kelimeyi şöyle açıklamıştır:

Fasmer’in “Etimoloji Lugatı”nda okuyoruz: “koşşey, koşşni” yeni yetme, oğlan, esir, köle: Türk sözü-”koşçı”den (kök) alınmadır. Söz kökü- “koş” (menzil) Melioranski ve Berkner’e istinad ediyor. Sözü’n manası düzgün biçimde belirlenmemiştir. “Prototiplerin” manası da. Melioronski, onun ardından da Fasmer Koşşey’in manasını destandan alınmış tek bir numuneye dayanarak yorumlanmıştır. Igor mağlup olduktan sonra esir düşer, mecazî manada köle eyerine oturur. Pekiyi öyle ise, niçin destanın müellifi, galip Konçak Hanı da koşşey diye adlandırılır? Knez Svyatoslav Kiyevski, Yaroslav Politski’ye dönerek Rus toprağına, cevap olsun diye bir sefer teşkil etmiş Konçak’tan intikam almaya davet eder. Vur Konçak’ı, kâfir koşşeyi. Konçak ise ne esir idi, ne de köle, Melioronski (1902) bu sözün Kırgızcadaki “koşçı”den alındığını farz etmiştir. Bence yanlış bir fikirdir. Aslında koşçı Melioronski’nin düşündüğü gibi “köle” değil, “ortak”, “haberci” demektir ve “koş” (koşmak, eş yapmak) sözünden türemiştir (Süleyman, 1992: 151).

A.Popov’un ihtimali de yanlıştır: Koşçı-çiftçi, bana öyle geliyor ki, “koşşey” in Kazakçadaki “koş”, “göç”, “koşşı” (göçen, göçebe) sözleriyle mukayese etmek daha doğru olurdu (Süleyman, 1992: 151).

Sözlü halk edebiyatındaki uzun sessiz mitolojik kahraman Rus hikâyelerindeki kötü kuvvet, ölmez Koşşey’in adında korunmuştur. Ölmez Koşşey Rus mitolojisinde Türk esareti devrinde göçerlerin ardı arkası kesilmeyen karşı konulmaz tecavüzlerinin

işaretidir. Ölmez koşşey, ölmez köle, yahut ölmez çiftçi değil, ölmez göçebedir (Süleyman, 1992: 151-152).

Musin Puşkin destandaki çözülmesi zor kelimelerle ilgili olarak *“El yazmasını anlamak oldukça zordu; çünkü ne yazı kaidelerine riayet edilmiş, ne de sözdizimine uyulmuş; kullanımdan çıkmış, manası açık olmayan eski sözler pek çoktu,”* demiştir. Olcas Süleymanov Musin Puşkin’e bu konuda hak vermiştir ancak özenine rağmen büyük hatalara imza attığını belirterek Az i Ya kitabında onu sıklıkla eleştirmiştir. Musin Puşkin’in hatalarını düzelten araştırmacıların da kendisinden daha büyük hatalara imza attıklarını belirterek, yer yer onları da eleştirmiştir.

İgor Destanı’nın karanlık noktaları üzerindeki bu büyük çalışması için Olcas Süleymanov onlarca kitap, vakayiname, eski yazma okumuştur. Kendisi İgor Destanı’nı çocukluğundan beri sevdiğini, başka hiçbir yerden öğrenemeyeceği pek çok şeyi bu eser sayesinde öğrendiğini, çok ilginç tarihî gerçekleri bu destan sayesinde açıklığa kavuşturabildiğini belirtmiştir (Şimşir, 2020: 98-99).

Eserin ikinci kısmı da çok önemlidir. Bu kısımda Sümer ve Türk dilinin kök birliği iddia edilmez; ancak kültürel paralelliklerin de tesadüf olmadığı ortaya konur. Türk medeniyetinin Sümer medeniyetinin varisi olduğunu, vokabüler tablolarıyla ispata çalışır (Türkmen, Veliyev, 1992: 10).

Az i Ya kitabının Sümername bölümünde (2. Bölüm) Olcas Süleymanov, “Yanılmak İmtiyazı” başlıklı yazısında bir âlimle girdiği tartışmayı anlatmıştır.

1964 yılında, V. V. olarak belirttiği bir âlimle Sümer-Türk dili bağları ile ilgili bir tartışmaya girmiştir. Âlim alaycı bir dille bu akrabalığı reddeder. Âlim yüzyıllar içindeki dil değişimini anlatmaya başlar:

“Söz, zamanın sınavından kaçamaz. Söz gelişme gösterir, bazı seslerini kaybeder, yenilerini bulur, manasını değiştirir. Zaman yerinde saymaz, dil de aynı şekilde, daima hareket halindedir. Kabul mü? Sümerce tahminen Milattan önce dördüncü binde ortaya çıkmıştır. Son yazı abideleri (ben Sümer Babil hece yazısını söylüyorum) Milattan önce 6. yüzyıla aittir. Ve onların ilk abidelerle karşılaştırılması bin yıllar içinde lügatının nasıl kökünden değiştiğini gösterir. Siz de

ispat etmek istiyorsunuz ki güya Türkler bir zamanlar merkezî Asya'nın eski medeniyet kazanında pişmişler ve M.Ö. birinci bin yılın öncesinde Sâmilerin baskısı altında Asya çöllerine çekilerek Sümer sözünü de kendileriyle getirmişler ve onu bizim zamanımıza kadar koruyup saklamışlardır” (Süleyman, 1992: 185).

Dingir-Tanrı benzerliğinin yalnızca şekil benzerliği olduğunu düşünür. Tesadüf olduğunu savunur. Olcas Süleymanov anlamın tesadüfi olmadığını savunsa da, âlimi ikna etmekte başarılı olamaz.

Olcas Süleymanov dil etkileşimleriyle ilgili düşüncelerini Tarih Öncesi Türkler adlı kitabında *“Dil inanılmaz derecede muhafazakâr bir sistemdir. Olgunluğunda dışarıdan yeni bir şeyler alıp kabullenmesi için hayli uzunca bir süre başkalarıyla iletişimde bulunması gerekir,”* (Süleymanov, 2016: 17) şeklinde ifade etmiştir. Dolayısıyla Sümer ve Türk dilleri arasında bir bağlantı olduğu görüşüne sonuna kadar inanmaktadır.

Olcas Süleymanov, Sümer ve Türk dillerinin genetik olarak değil, medenî bakımdan akraba olduklarını savunmuştur. *“Bu iki dil, çağdaş Özbek, Dungan, Malay, Çerkez, Urdu, İran, Osetin ve Arap dillerinin birbiriyle akraba olduğu kadar akrabadırlar. Bu tür akrabalığı medenî akrabalık olarak adlandırabiliriz. Bunlar, bir dinde bir araya gelmiş medenî ittifakın dilleridir,”* (Süleyman, 1992: 218) şeklinde düşüncelerini belirtmiş ve eklemiştir:

“Benim düşünceme göre, Türk dili, en eski devirlerde Sümer ve Moğol dilleri ile çok daha sonraları ise Arapça ile medenî akrabalık ilişkisi kurmuştur. Aslında sonraki medeni tesir önceki tesirin neticelerini büsbütün ortadan kaldıramamış, bir tür yeni kat yaratarak öncekini gizlemiş, arka plana atmış, fakat yok edememiştir” (Süleyman, 1992: 219).

Sümerce ve Türkçe kelimeler arasındaki tesadüfi olmayan benzerliklerin listesini çıkarmıştır. Altmış kelime üstünde durmuştur ve bu çalışmasına “Sümer ve Türk Sözlüğünün Kısa Mukayeseli Cetveli” adını vermiştir.

İlk olarak Tanrı ve insan gruplarının sözlüğünü karşılaştırmıştır. Allah'ın adının tahlif edilemeyeceğini belirtmiştir. Dini terimlerin her dilde, o dilin en dayanıklı

sınıfı olduğunu vurgulamıştır. İnsan Grubu 32 adet; Tabiat Grubu 12 adet; Tanrı Grubu 18 adet kelimedenden oluşmaktadır. Çalışmada her gruptan beşer unsur ele alınmıştır:

İNSAN GRUBU

Sümer Dili

Türk Dili

ADA: ata.

ATA (ADA): ata (Umum Türk).

DUMU: yavru nesil.

TUMA: yavru nesil, türeme (Umum Türk).

RU: kurmak.

URU: kurmak, dikmek (Umum Türk).

GU: ses.

KÜ: ses; melodi (Umum Türk).

ZE: sen.

SEN (SEN-SIN): sen (Süleyman, 1992: 221-224).

Umum Türk kaydı çoğu Türk şivelerinde kullanılan kelimelere aittir (Süleyman, 1992: 221).

TABİAT GRUBU

Sümer Dili

Türk Dili

UDU KOÇ: güneş tanrısı; mukaddes. UDUK (IDUK): mukaddes (Eski Türk).

GUD: öküz.

UD: öküz; boynuzlu hayvanlar (Eski Türk).

UZUG (UZU-UZ): suda yüzen kuş. YÜZÜK (JÜZÜK): suda yüzen kuş (Umum Türk). Yürük'ten türemiştir.

EGER: aşağı.

EGER: alçalmak, mahvolmak (Kazak).

KIR: toprak.

KIR: balçık; YIR (YER, YAR, JER, ZER, CER): toprak, yer (Süleyman, 1992: 225-227).

TANRI GRUBU

Sümer Dili

Türk Dili

ÜŞ: üç.	ÜŞ (ÜÇ, ÜS, İS): üç (Umum Türk).
EN: yüksek.	EN: yüksek; en; daire.
UZUK: uzun, yüce.	UZUN: uzun (Umum Türk). UZAK: uzun (Kazak).
TUŞ (ŞUŞ): düşmek.	TÜŞ (TÜS): düşmek (Umum Türk).
UD: ateş.	UT (UD, OT, OD): ateş (Umum Türk) (Süleyman, 1992: 228).

Bu benzerliklere dayanarak iki sonuç elde etmiştir:

I. Cetvelden anlaşıldığı gibi Sümer ve Türk söz hazinesi mukayese edilebilir. Sözlerin şekil ve mana benzerlikleri bir sistem teşkil ediyor, bu bir tesadüf sayılmaz.

II. Örnekler, gözden geçirdiğimiz dillerin uzun süreli karşılıklı alaka ve tesir içinde bulunduklarına delalet ediyor. Bazı hallerde Sümer sözlerinin Türk sözleriyle bağlılığı şüphesizdir (Süleyman, 1992: 230). Ardından iki dili fonetik ve morfolojik yönden karşılaştırmıştır.

“Canlı Türk şivelerinin kök Sümer şekillerini olduğu gibi koruyup sakladıkları cetvelden anlaşılmaktadır. Hâlbuki Sümer dili aslında bu şekiller gelişme içinde iken kısmen dağılmıştı. Eğer Sümer dili günümüze kadar yaşasaydı kelimelerin çehresi büyük değişiklik gösterir, Sümer sözlüğünü Türk kelimeleriyle mukayese etmek mümkün olmazdı. Türk kelimeleri gençliğini ve tazeliğini günümüzde de korumaktadır. Hâlbuki Sümer dili koca bir ihtiyara benziyor” (Süleyman, 1992: 233).

Prof. Dr. Osman Nedim Tuna’nın düşüncelerine burada değinmek gerekmektedir. 1997 yılında yayımladığı “Sümer ve Türk Dillerinin Târihî İlgisi ile Türk Dili’nin Yaşı Meselesi” isimli eserinde Sümerler ile Türkler arasında dil bakımından tarihi bir ilgi bulunduğunu 168 kelime ile kanıtlamıştır. Bu kelimeler iki dilde de var olan, tesadüf sayılamayacak sayıda anlam ve şekil olarak benzerliğe sahip olan kelimelerdir ve kendisi bu kelimeleri düzenli ses denkliklerine göre tespit etmiştir. Örneğin Sümercede gud ‘öküz’ şeklinde geçen kelimenin Eski Türkçede ud ‘öküz’

şeklinde kullanılmasına değinerek (Tuna, 1997: 1), kelime başı ‘g’ sesinin Türkçede sıfıra tekabül etmesi gerektiğini düşünmüştür. Araştırmalarını derinleştirdiğinde bu ses denklğine uygun kelimelerin sayısı da artmıştır ve ilk düzenli ses denklği kanununu çıkarmıştır. Titizlikle çalıştığı ve oldukça net ifadelerle iki dil arasındaki benzerlikleri açıkladığı bu eseri, var olan benzerliğin tesadüfi olmadığını kanıtlar. Matematik açısından da bu durumu kesinleştirmiştir.

“Bu konuda yapılan araştırmalarda, iki dil arasında tarihi bir münasebeti ispatlamaya yetecek en az sayıdaki benzer çiftin kaç olması gerektiği tespit edilmiştir. KVK (=ünsüz+ünlü+ünsüz) tipli olmak şartı ile, Cowan’a göre böyle yalnız üç çift; Greenberg’e göre yalnız üç-dört; ampirik (deneysel) bir metot kullanan Bender’e göre, benzerlik sınırlarını tayin eden şartların gevşeklik veya sıkılığına bağlı olarak, yalnız ikiden yediye kadar çift tarihi bir münasebeti ispatlar. Şu halde, sunduğum 165 çifte tesadüfi benzerlik atfetmek, matematik bakımdan mümkün değildir” (Tuna, 1997: 38).

Bu eser ile birlikte, yaşayan dünya dilleri arasında en eski yazılı verilere sahip dilin Türk dili olduğunu, Türk dilinin 5500 yıl önce var olduğunu da kanıtlamıştır (Tuna, 1997: 49). Prof. Dr. Osman Nedim Tuna uzun yıllar (1947 yılında Eti Dili Sözlüğü’nün eline geçtiği andan itibaren) bu benzerlikler üzerine düşünmüş ve araştırma yapmış bir isimdir.

Olcas Süleymanov’un Sümerce ile Türk dili ilişkisi hakkındaki düşüncelerinin doğruluğu bu durumda su götürmez bir gerçektir. İki düşünür de aynı dönemlerde aynı konular üzerine önemli ölçüde kafa yormuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde işaretlerin ve mitlerin Avrasya coğrafyasındaki hareketlerine ve bunların anlamının çözülmesine dair etütler de yer almıştır (Şimşir, 2020: 98).

Bu eser sıradan bir eser değildir. Olcas Süleymanov’un halkının hafızasını geri getirmesi gereken eserlerden biri Az i Ya olmuştur. Daha önce herhangi bir edebiyat araştırmasının böylesi bir coşkuyla okunmadığını da belirtmek şarttır. Yüz bin tirajla yapılan ilk baskı göz açıp kapayacak sürede tükenmiştir. Üzerinde fiyatı 74 kapık olan kitap karaborsada yüz, hatta bin katı fiyata satılmıştır. Bakü’de bu kitap için

“Moskviç” marka bir otomobil vermeye hazır olduğunu belirten bir gazete ilanı dahi görülmüştür (Şimşir, 2020: 91).

Bilindiği gibi, kitaplar sadece eğlenceli konular değil, aynı zamanda ideolojik silahlardır. Tarih, bu silahla nasıl savaşıldığına dair pek çok örnek ile doludur. Yetmişli yılların ortalarında toplumda bomba etkisi yapan kitaplardan biri de Olcas Süleymanov’un Az i Ya kitabı olmuştur (Şimşir, 2020: 88). Az i Ya resmi ideolojiyi kökünden sarstığı gibi, akademik camiayı da ikiye bölmüştür.

Prof. Dr. Abdulvahap Kara, durumu bu sözlerle özetlemiştir:

"Eser, Çarlık Rusyası döneminde başlayan ve Sovyet döneminde devam eden Ruslaştırma çabalarında küçümsenmeye çalışılan Türk kültürünün izlerini Rus Edebiyatının köklerinde aramaktaydı. Eserlerini Rusça kaleme alan Süleymanov, kitabında Rus Edebiyatının şaheserlerinden sayılan ve 12. yüzyıldan günümüze intikal etmiş tek Rusça edebî eser olan “İgor’un Seferi” destanını ele almıştır. Onu Türk ve Rus gibi iki komşu kültürün ortak eseri olarak değerlendirmekteydi. Bu değerlendirmesini de destanda yer alan Türkçe kökenli kelimelerle ispatlamaktaydı. Asimile edilmeye çalışılan kültürün, Rus kültürü ile mukayese edilmeye çalışılması Sovyet yetkililerin sert tepkisine yol açtı" (Kara, 2006: 32-33).

A. Kuzmin, L. Dmitriyev, D. Lihaçov gibi ünlü Rus bilim adamları en büyük eleştirileri yapanlardan bazılarıdır. Bazı bilim adamları ise başka tarzda düşünmektedirler. Örneğin, V. Y. Abayev’in fikrine göre, O. Süleymanov’un eseri Igor Destanı hakkında yazılmış pekiyi araştırmalardan biridir (Efendiyeva, 2003: 47).

Az i Ya kitabı; “milliyetçi bir Kazak’ın eşine rastlanmamış bir Rus karşıtlığı” olarak değerlendirilmiştir (Şimşir, 2020: 30). 3 Şubat 1976’da İlimler Akademisi toplanarak eseri yetersiz ilan etmiş ve Süleymanov’u da cahillik ve sapmalar yapmakla suçlamışlardır. Mahkemeler kurulmuş, Olcas Süleymanov sert bir şekilde uyarılmış ve resmî ideolojiye itaate zorlanmıştır (Türkmen, Veliyev, 1992: 10).

Moskova bilginleri, şairin “halk düşmanı” olarak görülmesi ve hatta vurulması gerektiğini savunarak kitabı tartışmışlardır. Dinmuhammet Kunayev’in müdahalesi

sayesinde, şair “ölümden” kurtulmuştur. Kitabı alıp Brejnev’e göstererek içinde milliyetçilik izi olmadığını kanıtlamıştır³.

Genel Sekreter’in son sözü şu olmuştur: *“Kitapta öyle söylendiği gibi şeyler yok, kendiniz karar verin.”* Sonuçta her şey Komünist Parti Merkez Komitesinin kınama kararıyla hallolmuştur. Fakat o dönemde böyle bir karar da küçük bir dert değildir (Şaşkova, 2017: 457).

1975 yılında Komünist Partinin almış olduğu kararla dağıtım aşamasında olan eser yasaklanmıştır. Yasak sadece Sovyetler Birliği ile sınırlı kalmayıp kitabın başka dillere çevrilerek yurt dışında yayımlanmasına da yasak getirilmiştir. Olcas Süleymanov, Sovyet idarecilerini asıl kızdıran olayın “eski Rus şaheserine Rus olmayan bir araştırmacının yorum getirmesi” olduğunu söylemiştir (Yıldırım, 2018: 297).

Olcas Süleymanov’un bu eseri, batılı araştırmacıların da dikkatini çekmiştir. Batılı araştırmacılar, Olcas Süleymanov’un bu eseriyle milliyetler meselesinin sosyalist planlama siyasetinin üstünde olduğunu göstermiş olduğunu dile getirmişlerdir. Yani eser Sovyet rejiminin Kazakları asimile etmek için yapmış oldukları plan ve uygulamaların amacına ulaşamadığının bir göstergesidir. 1930’lu yıllardan itibaren uygulanan politikalarla nüfusunun önemli bir kısmı yok olmuş olan Kazaklar yeniden canlanmış ve böylece resmi ideolojinin “Sovyet insanı” oluşturma idealleri suya düşmüştür (Yıldırım, 2018: 297). Nitekim bu uyanış ve bilinçlenme ileriki yıllarda Jeltoksan olaylarının oluşmasına zemin hazırlayacaktır (Yıldırım, 2018: 298).

G. Platov, Olcas Süleymanov hakkında yazdığı makalesinde, Az i Ya ve Olcas Süleymanov hakkındaki görüşlerini şu sözlerle ifade etmiştir:

“Bir zamanlar, o sırada henüz genç olan şairin şiirlerini ne büyük bir şevkle okuduğumuzu hatırlıyorum. Az i Ya isimli kitabını birbirimize ne itinayla verir, okuduğumuz kısımları saatlerce nasıl tartışır ve yazarın tespitlerine nasıl hayran kalırdık. Halen de bir arkadaşım —ki kendisi hayatta pek çok zorluk görmüş ve geçirmiştir— dar bir çevrede fırsatını bulunca aynı şairin ‘İnsanoğluna Eğil

³ <https://egemen.kz/article/270094-aziya-aqiqaty>; 04.04.2021, 19.00.

Yeryüzü!’ isimli destanından mısralar okumaya başlar. Bahsini ettiğimiz şair Olcas Süleymanov’dur. Kendisi benim üzerimde de, benim kuşağın üzerinde de muazzam bir etkiye sahip olmuştur. Komünistler, sözde bilim adamları ve sözde edebiyatçılar kendisine nasıl da saldırmışlardı! Önce Olcas Süleymanov’u kendilerine itaat etmek zorunda bırakmak istediler, mümkün olmayınca da partinin ve devletin tüm gücünü kullanarak Olcas Süleymanov’un özgür düşüncesini tüm resmî etkinliklerin, medya kurumlarının dışında bırakmak için ellerinden geleni yaptılar. Fakat Olcas Süleymanov boyun eğmedi. Hep kendisi olmaya devam etti, kendi düşüncesini ve bakış açısını her türlü saldırı ve kötülük karşısında savundu. Olcas Süleymanov’un halkın gözündeki bugünkü popüleritesinde, sanatıyla beraber bu dik duruşumun da payı olduğumu düşünüyorum.” (Platov, 2017: 437-438).

L. Şaşkova’nın düşünceleri de bu yöndedir: *“Böylesi bir baskı altında bile Olcas Süleymanov’un, eserini reddetmemesi kendisine şeref getirdi. Her şey, külliyatının üçüncü cildinde toplanan belge ve tanıklıklardan açıkça görülmektedir. Olcas Süleymanov’un bu eseri reddetmesi imkânsızdı zaten, çünkü kitap okurlar açısından ani bir şimşek misali sürpriz olmuştu. Yazarın kendisi açısından ise bu eser henüz bir “ön söz”den ibaretti. Olcas Süleymanov dilbilim konulu bir sonraki çalışması olan 1001 Sözcük için okurların dikkatini çekmek istemişti. Ve bu çalışma Olcas Süleymanov’un hayatının başlıca işine dönüşecektir” (Şaşkova, 2017: 457-458).*

Az i Ya kitabının okunması her ne kadar yasaklanmış olsa da, bu esere ve Olcas Süleymanov’a gizlice sahip çıkanlar olmuştur. Arkasında gizli destekçileri vardır. L. Şaşkova’nın yazısında bu durum da tespit edilmiştir:

“Daha dün kendisi ülke çapında sevilen, her sene bir kitabı yayımlanan, SSCB’nin en yüksek ödülü olan ve herkese nasip olmayan Lenin Ödülü’ne doğru emin adımlarla yürüyen bir şairken, aniden ikbali ters döndü: Kitaplarının toplatılması, radyo ve televizyon kayıtlarının hepsinin imha edilmesi kararı alındı. Kayıtların imha olayına ben bizzat tanıklık ettim. Daha doğru ifade etmek gerekirse, Kazakistan Radyosunun, Edebiyat ve Tiyatro Stüdyosunun, Parti Merkez Komitesinin bu imha kararına uymadığına ve Olcas Süleymanov’un tüm kayıtlarını muhafaza ettiğine tanık oldum” (Şaşkova, 2017: 456).

S. Kuttıkadam, “Olcas Fenomeni ya da Ruh Kasırgası” isimli yazısında Az i Ya hakkında oldukça dikkat çeken bir bilgi vermiştir: *“Ünlü şair ve Akikat dergisi genel yayın yönetmeni Temirhan Medetbek bana sıra dışı bir hikâye anlattı. Geçtiğimiz yüzyılın 70’li yıllarının sonlarında Mangistav’da çalışırken, gazetecilik işleriyle ilgili olarak oradaki hapishaneye uğramış ve tesadüfen hapishanenin kütüphanesine de göz atmış. Gördüğü manzara karşısında hayrete düşmüş. Kütüphanenin bir köşesinde Olcas Süleymanov’un Az i Ya kitabından neredeyse 300 adet varmış. Tarihten biliyoruz ki sakıncalı görülen bazı kitaplar mahvedilir, yakılmış, fakat kitapların hapishaneye kapatılması galiba ilk kez oluyor.”* (Kuttıkadam, 2017: 444).

Özellikle 1970’li yıllarda, Rus yazarlarının ve araştırmacılarının, Asya’daki Türklere ve Türk kültürüne bakışları samimi bir objektiflikten uzaktır. Türkleri daha çok itaat ettirmeye yöneliktir. Hatta Emperyalizm ve müstemlekecilğin hizmetindeki ilim ve sanat, iktidarın tayin ettiği eserler yoluyla halka ırkî ve millî bir aşağılık duygusu vermiştir. Özellikle tarihin yorumunda merkezî otorite ile yerli aydınlar arasında ihtilaf vardır. Çarlık Rusyasının Türk ülkelerini işgal tarihinin yorumunda bu fark daha netleşmiş, Olcas’a göre, atalarının direnişi millî destanın muhteşem bir hadisesi ve milliyetçiliklerinin gerçek bir sembolü olmuştur (Türkmen, Veliyev, 1992: 8).

Az i Ya’nın yayımlanmasının ardından Olcas Süleymanov dikkat çekici bir süre sessizliğe gömülmüştür, 1998 yılında Yazının Dili’ni yayımlayınca değin. Bu, birileri açısından fazlaca uzamış olan bir ara olmuştur. Fakat Olcas Süleymanov’un “iyi niyetli okur”u sabırla beklemiş ve bu beklentisinin boşa gitmediğine şimdi bir kez daha emin olmuştur. İgor Destanı’ndaki karanlık noktaların aydınlatılmasına başlanmasından eski Türk dillerinin ve yazıtlarının kökeni teorisine gelinceye kadar çeyrek asır geçmiştir. Bu dönem, karşılaştırmalı dilbiliminin yöntemlerinin de köklü bir şekilde gözden geçirildiği dönem olmuştur. Bu dönemin meyveleri yalnızca Yazının Dili değil, hem de Kesişen Paraleller ve Tarih Öncesi Türkler (Almatı, 2002) isimli çalışmalardır (Badikov, 2017: 567).

Yıllar Olcas Süleymanov’u da daha fazla tarih ve dilbilim araştırmalarına itmiştir. Olcas Süleymanov da şöyle der: *“Bir ormana göz hizasında bakarsak yalnızca birbirine paralel ağaç gövdeleri görürüz. Gözlerimizi biraz yukarıya kaldırırsak, ağaç taçlarının birbiriyle temas halinde olduğunu görürüz. Gözlerimizi biraz aşağı*

kaydırırsak, ağaç köklerinin kaynaşmış olduğunu görürüz. İlişkilerimizi paralel gövdeler düzeyinde araştırmak zorunda mıyız?” (Şaşkova, 2017: 460).

1986 yılında Problem Kommunizma dergisinin verdiği bilgiye göre, Az i Ya demokratik reformlar öncesinde Sovyet toplumunda fikri perestroykayı hazırlayan beş kitaptan bir tanesidir (Şimşir, 2020: 93).

S. Kuttıkadam’ın düşüncesi de şu yöndedir:

“Kazakistan’ın bağımsızlığını hazırlayan isimler olmuş mudur? Çok değil, fakat böyleleri yine de vardı. Şu da şüphesizdir ki bağımsızlığımızın manevi öncülerinden bir tanesi Az i Ya yazarıdır” (Kuttıkadam, 2017: 444).

İlk bakışta, İgor Destanı’na adanmış tamamen filolojik bir çalışma, tarih ve edebiyatseverler dışındakileri zar zor etkileyebilmiştir. Ancak, başka bir şey olmuş, Olcas Süleymanov’un kitabı halkın bilincini karıştırmıştır. Farklı düşünmeyi, daha cesur konuşmayı ve daha açık yazmayı öğretmiştir. Kelimenin tüm sistemin temelini sarsabileceğini göstermiştir. Gerçeklerin kamuya açık tartışmalarda sahte olduğunu kanıtlamıştır. Genelde ise, meşru makamlara açık bir muhalefet örneği göstermiştir (Şimşir, 2020: 94).

Olcas Süleymanov gerçek bir Türk milliyetçisidir ve Türk dünyasının zaman, zemin ve kültür bakımından bölünmüşlüğü’nün ıstırapıyla dopdoludur. Bu ıstırapla her türlü tehlikeyi göğüsleyerek bu eserini yazmış ve neşretmiştir (Yazgan, 1992: 5-6).

Prof. Dr. Fikret Türkmen ve Prof. Dr. Kamil Veliyev Nerimanoğlu, Az i Ya hakkındaki yazılarında “Az i Ya’nın en önemli sonucu, bize göre 70 yıl süren akla hayale gelmeyen tedbirlere rağmen, milliyet fikrinin yıkılmayışdır. Çünkü Olcas Süleymanov’a yapılan bütün baskılar, onun yeni kitabı “1001 Söz”ü hazırlamasını engelleyememiştir. Bu son kitabın ismi de gelenekseldir. “1001 Söz” de yayımlanınca Az i Ya’yı tamamlayacaktır” (Türkmen, Veliyev, 1992: 10) ifadeleriyle düşüncelerini belirtmişlerdir.

2.2.2. Tarih Öncesi Türkler

Tarih Öncesi Türkler isimli eserinde Olcas Süleymanov, Eski Türk yazısının kökeninden bahsetmektedir. Slav ve Türk dillerinin teşekkülünü, gelişimini, birbirleriyle kurdukları ilişkiyi anlatmaktadır. Gramer kurallarının oluşumunu, kelime alışverişlerini incelemiştir.

Orta Asya ile bunun tabi bir devamı olan güneydoğu Avrupa bozkırları, bilhassa Güney Rusya bozkırları tarihin kaydettiği en eski devirlerden beri, Türklerin yaşadığı bir saha olmuştur. Burası Orta Asya’da yer darlığı, kıtlık veya siyasî-askerî bir sebeple sıkıntıya düşen ve bu tedirginlikten kurtulmak için huzurlu, rahat, hür yeni iklimler arayarak batıya göç eden muhtelif Türk kavimlerinin yeniden kaynaşmalarına sahne olduğu gibi, Türklerin Avrupa kavimleri ile temaslar kurduğu ilk mıntika da olmuştur (Yasin, 2018: 95).

Milattan sonraki 4. yüzyılın ortalarından itibaren Orta Asya’dan batıya doğru göç eden Hun, Ogur-Bulgar, Sabir, Avar, Hazar, Peçenek, Uz ve Kuman Kıpçak Türk kavimleri, önce bu mıntikalarda toparlanmış ve muazzam imparatorluklar, siyasî ve askerî teşekküller kurmuştur ve sonra Avrupa’nın iç bölgelerine doğru ilerlemiştir. Nihayet burası Türklerin ikinci anayurdu haline gelmiş ve Türk kültürünün başlıca merkezlerinden birini teşkil etmiştir. Türklerin Rus kültürü üzerindeki etkileri de tam burada başlamıştır. Söz konusu kültür etkileri ise, komşuluk, ticarî faaliyetler, savaşlar, evlenmeler sonucunda taklit yoluyla ortaya çıkmıştır (Yasin, 2018: 95).

“Slav ve Türk dilleri bir asırdan daha uzun süre birbirlerinden tamamen kopuk olarak incelenmiştir. Türkçe ve Slavcanın sözlük ve gramerleri, aynı görüş alanı içine yerleştirilirse, karşılıklı olarak birbirini tamamlamaktadır” (Süleymanov, 2016: 9) düşüncesiyle, iki dilin gramerlerinin birbirlerini tamamladığını bu eseriyle kanıtlamayı amaçlamış ve bunu başarmıştır.

Birbirinden kopuk incelemelerin çelişkilerinin ortadan kaldırılması için “Türkolojik Slavistik” adlı yeni bir disiplin ortaya atmıştır (Süleymanov, 2016: 9).

“İlk gelişme çağında hayatta kalma içgüdüsi dilleri birbirleriyle daha fazla iletişime açık hale getiriyor. Slav ve Türk dilleri çocukluklarında da, gençliklerinde de

karşılaşmışlar. Karşılıklı olarak alınıp verilen leksik ve gramatik malzemenin niteliği bunu doğruluyor. Tüm bu süreçte Türkçenin ve Slavcanın diyalektleri zaman zaman biri diğerinden daha ileride ve daha deneyimliydi. Ve kazanımlarını birbirleriyle cömertçe paylaşıyorlardı” (Süleymanov, 2016: 17). Bu tespitler yıllarca titizlikle sürdürülen araştırmaların sonucudur. Bu konuya eğilecek olan insanların her iki dile de hâkim olması gerektiğini şiddetle savunmuştur. İki dile de hâkim olunduğu takdirde çalışmanın içeriği ve verimi çok daha güçlü olacaktır. Bu konuyu “*Slav dillerinde Türkçe kökenli sözcükleri araştıran çalışmaların gözden geçirilmesi sonucunda bir Türkolojik Slavistik uzmanının yalnızca Türkolog değil, aynı zamanda Slavist de olması gerektiği şartı kesin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Slav malzemesine aşinalığı sayesinde Türkolojik Slavistik uzmanı Eski Türklerin tarihi sözcüklerinden pek çok şeyi onarabilecektir”* (Süleymanov, 2016: 32) şeklinde ifade etmiştir ve eklemiştir:

“Türkçe kökenli sözcüklerin araştırılmasının Slav dil bilimine nasıl bir katkısı olabilir? Alıntı sözcüklerde Slav morfolojisinin özellikleri açıkça kendini belli etmektedir. Bu özellikler, “yabancı” bir yapıya sahip bulunan sözcüğün benimsenmesi sırasında hemen devreye girmektedir. Otava (< ottaw), otara (< otar), osina (< ösen), osika (< ösik) örneklerinde sözcük somuna eklenen protez ünlü son heceyi açar. Bu kuralı bilmek Slavist’e Ana Slavcanın başlıca sınıflandırma işaretini, yani asli hecenin yapısını anlamakta yardımcı olacaktır” (Süleymanov, 2016: 37).

Devamında Kıpçak grubu ile Oğuz ve Karluk gruplarını örneklerle karşılaştırmıştır.

Kıpçak dillerine kıyasla Oğuz ve Karluk grubu dilleri kapalı hecenin sürekliliği konusunda daha tutucudur. Kıpçak dilleri, muhtemelen Slav dilleriyle ve açık heceyi tercih eden diğer dillerle uzun süreli temasları sonucunda açık hecelere tahammül gösterir olmuştur ve hatta bu tahammül açık hecenin sürekliliği durumunun Kıpçakça sözcüklerin yapısını değiştirmesi raddesine ulaşmıştır: Ulud “ulu” (Tr.) > uly (Kzk.); küçük (Tr.) > kişi (Kzk.). İdeal bir yeniden yapılanma örneği olarak: Uruk “kabile”, “soy” (Tr.) ru “kabile”, “soy” (Kzk.) (Süleymanov, 2016: 49).

Slav dilleri ve Kıpçak grubunda yer alan iota harfini tahlil ettiği satırlarda:

Slavlar ve Kıpçak Türkleri iota (j/i) harfini fiilin temel biçimi olan imperatifi eki olarak da kullanmışlardır. Slavlarda -i eki halen verimli bir şekilde kullanılmaktadır. Kıpçak dillerinde iota harfi hatta sözcük sonunda ve gövde konsonantından sonra bile *-ki (-ke) hecesini açan protez gırtlak harfiyle beraber telaffuz edilmiştir. Mesela ĩs “koku”, ĩske “kokla”, “koklayarak bul” (Kzk.). Aynı sözcük Eski Kazakçada muhtemelen *ĩski biçimindeydi, ortak Slavcaya da böyle girmiş ve son sesinin Slavcaya özgü fiil eki -i ile örtüşmesi nedeniyle yeniden yapılandırılmıştır: *ĩski > isk-i. Sonuçta isim anlamıyla isk “dava, iddia” (po-isk “arama”) sahte kökü ortaya çıkmıştır. Fiil ise fonetik açıdan yeniden yapılandırılmış olarak işi [ara] (sk birleşmesi ince konsonanttan önce ince fısıltılı sese dönüşür: Tresk > treši, blesk > blešet) biçiminde muhafaza edilmiştir (Süleymenov, 2016: 50) bilgilerini vermiştir.

Kıpçak Türk dillerinde ünlü sesler arasındaki k konsonantının ötümlü sese dönüşmesi fonetik kuralı etkindir. Ötümsüz gırtlak sesi gramatik gelişmeler sonucunda sıklıkla iki vokal arasına girer ve g’ye dönüşür: Žak “yak” — žagu “yakmak”, žagar “yakar”; tik “dik” — tigu “dikmek”, tigis “dikiş” vb. Aynı kural bir zamanlar Slav diyalektlerinde de geçerli olmuştur. Mesela son hece protez ünlü ilavesiyle yeniden yapılandırılırken, Slavlar da gırtlak sesini ötümlü sese dönüştürmüşlerdir: Jaruk (Tr.) > jaruga (Es. Ru.); alačuk (Tr.) > lačuga (Ru.); syrmak “keçe halı” (Kzk.) > sermjaga “kaba kumaş” (Es. Ru.). Hatta yeni sözcüklerde bile: Bednjak > bednjaga [zavallı] (Süleymenov, 2016: 53).

Şimdiki ve geçmiş zaman sıfat-fiillerinin Slav ve Türk dillerinde aynı dönemde ortaya çıktığını belirterek, Slav dillerinde sıfat-fiillerin biçim açısından gelişiminin bu noktada durduğunu, Türk dillerinde, ana Türk topluluğunun dağılmasının ardından birkaç yeni biçim daha ortaya çıktığını açıklamıştır. Bir tek Kıpçakçada sıfat-fiiller Slavcadakiyle birebir örtüşmektedir (Süleymenov, 2016: 76).

Ayrı ayrı Türk ve Slav dilleri gramerleri arasındaki akrabalığın görülmesine engel teşkil eden şeyin dogmatik ön yargılar olduğu görüşündedir. Hint-Avrupa dilleri araştırmacılığının ve genel dil biliminin temel önermelerinden bir tanesi şu şekildedir:

“Gramer, yabancı bir dilden alınmaz!” (Süleymenov, 2016: 77).

Bu dogma 19. yüzyılda, karşılaştırmalı dil biliminin henüz başlangıç aşamasında, dünya dillerinden pek çoğu daha betimlenmeden, her türlü kanaatin on kadar Avrupa ve Asya dilinin kısmen araştırılması sonucunda elde edilen malzemeye dayandırıldığı bir dönemde ortaya atılmıştır. Karşılaştırmalı bir şekilde tetkik edilmeyi ve birtakım kaçınılmaz genellemelere konu olmayı bekleyen yeni malzemenin yola çıkılarak dilbilimi kuramı temellerinin gözden geçirilmesinin zamanı artık gelmiştir (Süleymenov, 2016: 77).

N.A. Baskakov Slav ve Türk dillerinin karşılıklı etkileşim süreçlerini 5 evreye ayırmıştır:

İlk evreyi 1.-8. yüzyıl olarak ele almıştır. Bu evreyi, *“Kiev Rusya’sı kurulana kadarki dönemde Slav diyalektleri bir yandan İran ve Fin kabileleriyle etkileşim halindeyken, bir yandan da Hunlar, Sabirler, Hazarlar ve Bulgar boylarının oluşturduğu Türk diyalektleriyle etkileşim halindeydi,”* şeklinde ifade etmiştir (Şakar, 2015: 2326).

İkinci evreyi 9.-12. yüzyıl olarak değerlendirmiştir. Bu evrede eski Rus dili önce Türk kabile birliklerinden Peçenekler, Oğuzlar ile daha sıkı bir etkileşim halinde olmuş, daha sonraları ise eski Rus dilinin kelime hazinesine önemli etkileri olan Kıpçaklar ile etkileşim halinde olmuştur (Şakar, 2015: 2326).

Üçüncü evre 13.-15. yüzyıl aralığındadır ve Moğol-Tatar istilasından sonraki döneme tekabül etmektedir. Eski Rus Knyazlığı’nın Altınorda’ya vasal olarak bağlılığının olduğu, eski Rus dilinin Altınorda hükümdarlığı altındaki Türk, Kıpçak diyalektlerinin daha hatırı sayılır bir etkisine maruz kaldığı bir dönemdir (Şakar, 2015: 2326).

Dördüncü evreyi 16.-19. yüzyıl şeklinde değerlendirmiştir. Bu Dönem Rusya’da bu döneme kadar hüküm süren Kazan, Kırım, Astrahan vb. hanlıklarının, Orta Asya ve Kafkas halklarının Rusya çatısı altında birleştiği dönemdir. Bu evrede Rusçaya kelime geçişleri artarak devam etmiştir (Şakar, 2015: 2327).

Beşinci evre ise Rusya’da Ekim Devrimi ve Sovyet Rusya’sının kuruluşundan günümüze kadar ulaşan 20. yüzyıldır. Bu dönemde diller arasındaki alışveriş, Sovyet

Rusya'sında Türk topluluklarının yer almasıyla en zengin ve en önemli bir evre olmuştur (Şakar, 2015: 2327).

N. A. Baskakov'un çalışması, Slav ve Türk dillerinin karşılıklı etkileşim süreçlerinin açıklanması açısından bu çalışmaya büyük katkılar sağlamıştır. Dil canlı bir varlık olması nedeniyle sürekli değişim ve gelişim içindedir. İki millet arasındaki bu yakınlığın net bir şekilde belirtilmesi, diller arasındaki alışverişin yoğunluğu hakkında önemli ipuçları vermektedir. Milletler arasında asırlardır devam eden bir karşılaşma söz konusudur.

"Kerpiç" kelimesinin kökenine dair yaptığı inceleme bu noktada önem arz etmektedir:

Diğer dillerde pek rastlanmayan muhafazakârlıkları sayesinde Rusça ve Kazakça kendi dil ailelerini, Slav ve Türk dilleri ailelerini gayet güzel bir biçimde temsil etmektedir. Bu dillerin gramer kuralları arasında bir karşılaştırma yaparken, diller arasındaki karşılıklı ilişkiler tarihinin sayfalarını ve bu arada kavimler arası ilişkilerin de yazılı kroniklere girmeyen tarihinin sayfalarını karıştırmış oluyoruz. Bu diller arasında tesadüf eseri olmayan her uygunluğu birer tarihî anıt, birer tarafsız belge, sonsuzluğun dilsiz karanlıklarında yankılanan birer canlı aksi seda olarak kabul edeceğiz (Süleymenov, 2016: 77).

Kerpiç teriminin etimolojisi epey ipucu veriyor. Bu sözcüğün kökeninin onarılması, uygarlığın gelişim manzarasını tamamlamamıza yardım edecektir. Pişmiş kerpiç ve genel olarak seramik Antik Dünya'nın her tarafına ön Asya'dan yayılmıştır (Süleymenov, 2016: 111).

“Kirpič, Es. Ru. kirpič Türkçeden alıntıdır. Karşılaştırınız: Tr. kirpidž, Tat. kirpič, Az. kârxîč” (Süleymenov, 2016: 111).

Türkolog Slavist'in (ya da Hint-Avrupa dilleri uzmanı Türkolog'un) bu özetle yetinmemesi gerekir. Ve bu açıklamadan anlaşılabilecek olan şey, sözcüğün Rusçaya Orta Çağ'da Tatarcadan geçtiğidir (Süleymenov, 2016: 112).

E.N. Şipova'nın sözlüğünde Türk dilinden Rus diline geçmiş yaklaşık iki bin kelime yer almaktadır. Buna karşılık Türk Dil Kurumu'na göre ise 2500 kelime geçmiştir (Şakar, 2015: 2327).

Kelimelerin kökenlerini tespit ederken hiyerogliflerden de yararlanmıştır. Hiyeroglifler kitabın büyük bir bölümünü kapsamaktadır.

A. Jaksılıkov Tarih Öncesi Türkler eserini yorumladığı “Türkolog Olcas Süleymanov” isimli çalışmasında şu ifadeleri kullanmıştır: *“Türkoloji göreceli olarak genç bir bilim dalı, tarihi 100 yıldan birazcık fazla. Fakat bu bilim dalı hızla gelişmekte, ufuklarını genişletmekte ve geleceğe uzanmaktadır. Her önemli çalışma, Türkolojinin geleceğe uzanan yolunda yeni bir adımdır. Olcas Süleymanov'un Tarih Öncesi Türkler isimli çalışması da şüphe yok ki Türkolojinin ufkunu açan böyle çalışmalar sırasındadır. Kitabın tarihten bahseden bölümünün, kitaptaki felsefi, kültürel, psikolojik, antropolojik bilgilerin Olcas Süleymanov'un bilime değerli katkısı olduğu konusunda hiçbir şüphe yok. Yazarın yaklaşımı ve metodolojisi insan severliği ve evrenselliğiyle ilgi çekici ve değerlidir. Olcas Süleymanov “dağları küçük düşürmeden bozkırı yüceltmek” ilkesine bu çalışmasında da sadık kalmıştır”* (Jaksılıkov, 2017: 517).

Olcas Süleymanov gerek şiirlerinde, gerek bilimsel eserlerinde dünya dillerinin ve dünya insanların ortaklığı temasını sıklıkla işlemiştir. Olcas Süleymanov geçmişine de, bugününe de, geleceğine de sıkı sıkı bağlı olduğunu kalemıyla gözler önüne sermiştir. Geçmiş bilmeden geleceğe emin adımlar atmak mümkün değildir. Yıllarını vererek dur durak bilmeden yaptığı çalışmalar, geçmişe olduğu kadar geleceğe de ışık tutmaktadır.

2.2.3. Kelimenin Şifresi

Olcas Süleymanov Kelimenin Şifresi'nde ilk sözcüklerin oluşumuna ve yolculuğuna dair tespitlerini açıklamıştır. Araştırma sürecine nasıl girdiğini, takip ettiği yolları, kullandığı yöntemleri de belirtmiştir. Şifahi sözün yazılı belgelerden daha üstün olduğu düşüncesiyle yola çıkmıştır.

Şifahi sözler bir milletin kültürünü, yaşayış biçimini, kimliklerini bildiren ve kısa süre içinde ağızdan ağıza yayılan, asırlarca unutulmayan önemli ipuçlarıdır. Dolayısıyla bir milletin dilinin eski kullanılışı hakkında da önemli ipuçları verirler. Eski kullanımlar, araştırmacıyı en eskiye götüren birer anahtar görevi görürler.

Kelimenin şifresi demek, ilk sözcüklerin üretilmesinde gözlenen başlıca kuralların toplamı demektir ve bu kurallar daha sonraki deneyimlerle dillerin gelişmişliği ölçüsünde pekiştirilmiştir. Kâhinler kendi topluluklarının kutsal işaretlerini yorumladıkları sürece sözcük yapımı kuralları geçerli olmuş ve etkin bir biçimde kullanılmıştır. Kutsal işaretler soyun, kabilenin kaderini belirleyen tılsım-arma işlevi görür ve uzunca süre muhafaza edilirdi. İlk anlamlarını kaybedince, işaretler yeniden yorumlanırdı (Süleymanov, 2017: 117).

Olcas Süleymanov Sümer, Antik Mısır, Kadim Çin hiyeroglifleri üzerine araştırmalar yaparken, resim yazısı işaretinin adıyla biçimi arasındaki bağı fark etmiştir. İşaretin biçimi değiştiği zaman, adının da değiştiğini görmüştür. Bu düşünce üzerinden ilerlemiştir (Süleymanov, 2017: 10). *“Bu olgu üzerindeki yarım asırlık gözlemlerim ‘İlk Dil’ ile resim yazısı (kutsal Ay, Güneş, Venüs işaretleri) arasındaki genetik bağlantının keşfiyle sonuçlandı. Ve bugünkü dillerin tamamının çıkış noktası olan ilk diyalektlerin başlangıç gramer kurallarının ortaya çıkarılmasına olanak sağladı. Bu gramer kurallarına göre üretilmiş olan sözcükler çağdaş sözlüklerde yaşıyor. Yazının dili önümde çözülmeye başladı: İlk sözcükler öncelikle birer yazı işareti adından ibaretti. Kelimenin Şifresi bundan bahsediyor”* (Süleymanov, 2017: 11).

Şifahi sözün yazılı belgelerden üstün olduğu düşüncesiyle yola çıkmış, sözlükleri karıştırmaya başlamıştır. Sözlüklerin dilin kökeninin tespiti için en güçlü arşiv olduğunu düşünmektedir. *“Şifahi sözün yazılı belgeler karşısında üstünlüğü vardır ve bu üstünlük henüz bilim tarafından hak ettiği kıymeti alamamıştır. Şifahi söz ne yanar, ne de çürür. Redakte edilmesi, dinin ya da devletin lehine değiştirilmesi de mümkün değildir. O eskimez. Bir kavim tarih sahnesinden silinebilir, kaybolabilir. Ama o kavmin sözü diğerlerinin dilinde yaşar. Sözlükler gerçek tarihi bilgilerin en kalıcı ve güvenli arşividir. Kelimenin ‘altın anahtarı’ı bulmayı başarırsak, bu arşiv önümüzde açılacaktır. Bu arşiv sözcük ile yazının, dolayısıyla da dilin kökenindeki sırrı bize söyleyecektir. O esrarlı altın anahtar, ‘sözcükle yazı işareti’*

arasındaki karşılıklı bağlılığın idrakinden başkası değildir. Ve Kelimenin Şifresi bundan bahseder” (Süleymenov, 2017: 12).

Olcas Süleymanov sözcük üretme mekanizmasını “İşaret + işaretin adı + işaretin anlamı = sözcük” formülüyle açıklamıştır (Süleymenov, 2017: 19).

Sözcüklerin türemeye başlama aşamasını bu şekilde açıklamıştır: *“Dilin gelişiminin başlangıç aşaması şüphesiz ki ‘ses taklidi’ şeklinde olmuştur. Artistik kabiliyetiyle, yani taklit ve imitasyon yeteneğiyle doğadaki diğer kardeşlerinden ayrılan insanoğlu, yaratılışından itibaren muhtemelen sınırlı sayıda ses kombinasyonu çıkarmaya müsait olan konuşma aygıtını bu uzun aşama boyunca, ‘konuşan’ hayvanların kendi kendilerine verdikleri isimleri öğrenmek suretiyle geliştirmiştir. Atalarımız, yeryüzündeki diğer türlerin kendi kendilerine verdikleri isimleri öğrenirken hırlamayı, tıslamayı, vaklamayı, gaklamayı, gıdaklamayı, melemeyi, böğürmeyi, miyavlamayı, ötmeyi de öğrenmişlerdir. Yani insanoğlu diğer canlılara ad verirken ilk sözcüklerini üretmiştir (Süleymenov, 2017: 16). İnsanoğlu dile doğru ikinci adımını, ‘konuşan’ hayvanları ana hatlarıyla çizmekle atmıştır. Soydaşları, dalgalı çizgi resmini görünce yilandan bahsedildiğini anlamış ve resmi yılanın kendi kendine verdiği isimle anmışlardır: š-š (s-s) ‘yılan’” (Süleymenov, 2017: 117).*

İlk inanç aya tapmadır (ekvatorda güneş tanrı değil, bilakis şeytandır). İnsanoğlunun çizdiği ilk geometrik biçimler olan çember ve yay ayın evreleridir. Şurası da mühim ki ay yalnızca ekvatorda Afrika semasının karanlık denizinde yüzen “kayık” misali görülür (Süleymenov, 2017: 15).

Aya tapma inancı kuzey enlemlerinde ortaya çıkmış olsa, ki mümkün değildir, boğa ayın yeryüzündeki timsali ve kutsal bir canlı olamazdı. Ay da bugünkü adını alamazdı. Ay bir tek Ekvator’da Afrika bufalosunun boynuzlarını çağrıştırmıştır. İşte bu yüzden ay, ilk inanç sahipleri için gökyüzündeki kara boğanın altın boynuzudur (Süleymenov, 2017: 16).

Boğanın kendine verdiği adın ilk iki kabilenin kâhinlerince duyulan biçimi (mû-û-ûñ ve bû-û-ûñ) kutsal boğa işaretinin adı olmuştur (Süleymenov, 2017: 16). Sonrasında inanç değişimleri ile birlikte işaretler de evrilir. Bileşik işaretler doğar. Bileşik işaretleri de derinlemesine incelemiş ve örneklerle açıklamıştır.

Olcas Süleymanov, kitabını şu sözlerle sonlandırır: *“Bugünkü dilbilimi ağacı gerçekte bir ağaç değil, kökleri olmayan, kuru bir direktir. Üzerine hoparlör ve lambalar asılabilir, ama bunlar gerçek meyvelerin yerini tutmaz. Dilin köklerini tamir etmek netice itibarıyla Homo Sapiens kabilesinin hayat ağacı olan kurumuş bitkiyi de canlandıracaktır.”* (Süleymanov, 2017: 122). Olcas Süleymanov bu gaye doğrultusunda büyük çalışmalara imza atmıştır. Kelimenin Şifresi’nde belirttiği kurallar çerçevesinde herkesin kendi anadilindeki değerlendirmelerini okumak istediğini belirterek, “suleimenov.1001@gmail.com” isimli bir yazışma adresi açtığını belirtmiştir.

2014 yılında Kazahstankaya Pravda gazetesinde, “Olcas ile Görüşme” başlığı altında yayımlanan bir haberi burada paylaşmak yerinde olacaktır. Haber metninden bir kesit aşağıdadır:

“Dünyaca ünlü Kazak şairi ve halk figürü Olcas Süleymanov’un çağdaş dünyamızdaki rolü, sanatı, yazarlığı ve kitapları üzerine, Kazakistan Cumhuriyeti Milli Kütüphanesi Büyük Salonunda bir gece tertip edildi.

Şair Olcas Süleymanov’un Almatı’da yer alan Kazakistan Cumhuriyeti Milli Kütüphanesi duvarları arasında her yıl doğum gününde okurlarla gerçekleştirdiği sanat buluşmaları güzel bir gelenek oldu. Bu yıl bu gelenek bozuldu, ancak iyi bir sebepten ötürü. 18 Mayıs’ta Olcas Omaroviç Astana’daki Uluslararası ‘Türk Yazı Günü’ Forumuna iştirak etti. Olcas Süleymanov Almatı’daki toplantıda, fikirlerini *‘Türk yazısının kökeni ve kaderi hakkındaki tartışmanın alevlenmesini yürekten istiyorum. Bu konu sadece Türkologları değil, diğer ülkelerden dilbilimcileri de ilgilendirmelidir. Ki burada bahsimiz bizim kendi eski yazı sistemimizdir. Bunun Asya için büyük bir önemi var, çünkü ülkelerin birleşmesi ve bütünleşmesi için bağlantılar ve ilişkiler gerekmektedir. Onların yardımıyla yazı kapsamlı bir şekilde ele alınır,’* şeklinde belirtti.” *Yak MAHBETEEB*, 24 Mayıs 2014, Almatı⁴.

Prof. Dr. Alpısbay Musayeviç Musayev, “Argamak Kazahskoy Poezii” isimli yazısında Olcas Süleymanov hakkındaki düşüncelerini, Olcas Süleymanov’un edebi

⁴ <https://www.kazpravda.kz/news/kultura/vstrechi-s-olzhasom> 11.02.2021, 17.00.

ve bilimsel eserleri hakkındaki düşüncelerini okurlarla paylaşmıştır. Kelimenin Şifresi için de uzun bir değerlendirmede bulunmuştur:

“Ünlü Kazak şairi, yazar, edebiyat eleştirmeni, toplum ve devlet adamı Olcas Süleymanov, yeni kitabı ‘Kelimenin Şifresi’ üzerinde kırk yıldan fazla çalıştı. ‘Kelimenin Şifresi’, yazarın önceki büyük çalışmalarının özeti niteliğinde bir araştırmadır. Kitap, Geniş Kapsamlı Etimoloji Sözlüğüne Giriş ‘1001 Söz’ niteliğindedir ve engin Avrasya’da yaşayan halkların dil ve kültür akrabalıklarına adanmıştır. Herhangi bir etnik grubun varlığının dil birliği tarafından belirlendiği mahumdur. Çeşitli halkların kültürleri arasındaki birlik ve farklılığın en açık ve net hali dilden anlaşılmaktadır. ‘Kelimenin Şifresi’, Olcas Süleymanov’un tüm eserleri gibi derin bir felsefi anlam taşır (Mycaeb, 2017: 93).

Yazarın tüm çalışmalarında halkımızın ruhu ve Doğu’nun tüm gelenekleri mevcuttur. Bunun için Kazakistanlılar Olcas Süleymanov ile iftihar ediyor. Onu milli servetimiz ve halkımızın tarihinin bir parçası sayıyor. Kitabın yazarı ‘Kelimenin Şifresi’ni, elli yıl hiç durmadan etimoloji ile ilgili pratik yaparak; kelimelerin doğuşunu kendi yöntemi ile yeni bir metot ile açıklama eylemi olarak belirtiyor. ‘Dünyadaki onlarca, yüzlerce etimoloji sözlüğü, tek bir fonetik metot ile çalışıyor. Neticede tüm bu sözlükler, ancak kelime tarihinin yüzeyine kadar ulaşıyor. Derinliğe ulaşmakla kastımız, kelimelerin ne zaman ve nasıl doğduğunu söylemek konusunda, henüz kimse başarılı olmadı. Ve benim bu girişimim, farklı bir metot teklif ediyor,’ diye belirtti Olcas Süleymanov” (Mycaeb, 2017: 93).

Olcas Süleymanov milletin gücünün silahlarda değil, kütüphanelerde olduğunu defaatle dile getirmiştir. Kazahstankaya Pravda gazetesinde yer alan bir haberde, *“Kitaplarım milletin gücüne dâhil olduğu için çok memnunuz. Ben her okurumu, bana fikir ve düşüncelerini aşlamayı başaran öğrencilerim sayıyorum,”* açıklamasında bulunmuştur⁵.

Olcas Süleymanov sadece şiirlerindeki simgeler ve kitapları ile tarihe dokunmamıştır. Türk tarihinin en önemli yazıtlarına kadar her alanı ile ilgilenmiştir. Nitekim Kültegin anıtının Japonlar tarafından yapılan kopyasını İmangali

⁵ <https://www.kazpravda.kz/news/kultura/olzhas-suleimenov-sila-natsii-ne-v-arsenalah-a-v-bibliotekah> 18.02.2021, 13.13.

Tasmağambetov'un yardımlarıyla Moğolistan'ın içlerinden getirerek Astana'da diktirtmiştir (Şimşir, 2020: 53).

2.2.3.1. Olcas Süleymanov ve Altın Elbiseli Adam

Altın Elbiseli Adam Yazıtı olarak bilinen gümüş kabın üzerindeki 26 harflik yazıya dair ilk okuma denemesi Olcas Süleymanov'a aittir. Kendisi okuyuşundaki hatalardan dolayı eleştirilere maruz kalmıştır. Burada üzerinde durulan nokta hatalı bir okuyuş değildir, zira Olcas Süleymanov da okuduğu metnin doğruluğunu sorgulamıştır. Dikkat çekilen nokta, Süleymanov'un köklere ulaşmak için önüne çıkan her fırsatı değerlendirmiş olmasıdır.

1970 yılında, Almatı şehrinin 50 kilometre yakınındaki Esik harabelerinde yürütülen kazının neticesinde (Oraltay, 1971: 303), bir kurgandaki kap üzerinde "Altın Elbiseli Adam Yazıtı" veya "Esik Yazıtı" olarak bildiğimiz iki satırlık yazı bulunmuştur (Ercilasun, 2017: 7). Bu gümüş kabın dibinde 26 harf vardır (Oraltay, 1971: 304). Bu kabın içindeki yazı ile ilgili ilk okuma denemesi Olcas Süleymanov'a aittir (Ercilasun, 2017: 7). Olcas Süleymanov 25 Eylül 1970 tarihinde Kazak Edebiyatı gazetesinin birinci sayfasında "Yedi Suvun Köhne Yazıları" başlığı ile yazdığı makalede bu harflere dikkati çekmiştir (Oraltay, 1971: 304).

Makalesinde *"Muhakkak ki ben Esik harabelerindeki yazıları hatasız okuduğumu iddia etmiyorum. Yazdıklarım, bu tarihî vakanın sadece başlangıcıdır. Bu husustaki esas vazife Türkologlarındır. Ben başka bir makalemde daha tafsilâtli deliller getirmeye çalışacağım. Fakat şurada şunu da kesin olarak söylemek istiyorum ki, benim tetkiklerim neticesinde vardığım kanaate göre, Esik harabelerinde bulunan 26 harf Orhon yazılarının başlangıcıdır. Daha doğrusu Orhon yazıları, Esik harabelerindeki milattan evvel V-VI. asra ait yazıların devamıdır. 26 harf Türk harfidir. Burada benim okuyabildiğim 8 söz Kazak dilinin esası olan Türk dilinin sözüdür... Benim okuduğuma göre yazıda, —Hakan oğlu yirmi üç yaşında yok oldu. (halkın?) şerefi de yok oldu,— deniliyor. Arkeologların radyo analizlerinin neticesinde vardığı netice ise, altın elbiseli adamın 18 yaşında olduğudur,"* demiştir (Oraltay, 1971: 305).

Süleymanov'un okuyuşu, Hasan Oraltay'ın "Altın Elbiseli Adam" başlıklı makalesiyle, *Devlet* gazetesinin Ekim 1970 sayısında Türkiye'de duyurulmuştur. Onun okuyuşu, özellikle Türkiye'de çok popüler olmuştur (Ercilasun, 2017: 7).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OLCAS SÜLEYMANOV'UN EDEBÎ KİŞİLİĞİ

3.1. Olcas Süleymanov'un Şair Yönü

Genç bir at ver,

Kanım kaynıyor,

Geçeyim manzaralardan,

Şehirlerden ve bozkırlardan...

Olcas Süleymanov'un şairliği ile ilgili değinilmesi gereken en önemli konu şiirlerindeki milli motiflerdir. Olcas Süleymanov şiirlerini Rusça yazmıştır ancak Kazak kültürü, Kazak kimliği, bozkır hayatı sanat hayatının her döneminde şiirlerinin baş konusu olmuştur.

Olcas Süleymanov'un şiirlerini icra etmeye başladığı dönem, "Yenilenme Dönemi" başlığı altında ele alınan döneme tekabül eder. Baskıcı siyasetin azaldığı, sosyalist realizmin reddedildiği, yazarların ve şairlerin nispeten daha rahat hareket edebildiği, fikirlerini serbestçe ifade edebilme imkânı buldukları dönemdir. Olcas Süleymanov'un eserlerini okura sunduğu dönemin bu yıllara tesadüf etmesi büyük şanstır. 1968-1990 yılları arasında Komünist Parti'nin edebiyat üzerindeki tesiri artış gösterse de Olcas Süleymanov edebi kimliğinden ödün vermemiştir. Eserlerini Rusça yazması ile Kazak edebiyatının ilk kez Rusça işlenmeye başlamasına öncülük etmiştir.

Arkadaşlarının deyimiyle Olcas Süleymanov, Edebiyat Enstitüsünün Doğulu ağırbaşlılığıyla ünlü (Serebryakov, 2017: 109) öğrencisidir.

S. Medovnikov, Olcas Süleymanov'un ilk dönem şiirlerinde süslü sözler söyleme merakı olduğundan söz etmiştir. Olcas Süleymanov'un zamanla daha temkinli, sorumlu ve daha düşünceli hareket ettiği ve artık sözcükleri dünyayı algılama ve değiştirme yolunda birer güçlü silah olarak değerlendirdiği (Medovnikov, 2017: 144) düşüncesindedir.

Neredesin,

Bahçelerin lavında boğulan şehir

Dalganın çarpması gibi

Güneyinde köpüklü dağlar.

Çok,

Çok elbette böylesi şehir.

1960 (Süleymanov; Büke, 2016: 23).

Ah sarışın kötü kış!

Oyna benimle.

Ben esmerim, senin beyaz karında güzel görünen.

Deli et beni, aklımı başımdan al.

Ve kasırga gibi örgülerini

Yüzüme dök.

Ben, geri püskürtüyorum, arıyorum

Saçlarının hırçın sis perdesi arasından,

Kış,

Yakalarsam gitmesine izin vermem.

Kementle beyaz örgünü bağlarım

Ve götürürüm nisan sıcaklarına...

1960 (Süleymanov; İsmail, 2016: 240).

Akıp gidiyorum gecenin örttüğü şehirlerin üstünden.

Çokturlar ve suskun ve kanatların altında.

Yerdeki ışıklar, kar taneleri gibi eriyip gidiyor,

Ateş üstüne düşen.

Paris üstünden uçuyorum, geceleyin,

Işıklar, hep aynı sarı ışıklar!..

Pencereye gömüp yüzümü bakıyorum,

Yıllar yılı bildiğim aynı ışıltılar.

1963 (Süleymanov; Büke, 2016: 83).

Olcas Süleymanov Kazak halkının acılarını, kaygılarını derinden tanıyan bir şairdir. Nitekim öz babasının vefatı da her an aklında olmuştur, sanat hayatını şekillendiren etkenlerden biri olmuştur.

Ülkü Tamer'in 1976 yılında çevirisini yaparak yayımladığı Fizikçinin Duası adlı eserde Olcas Süleymanov ilk şiirleriyle ilgili *"İlk şiirlerimde Kazakların tarihini araştırmaya, anlamaya çalıştım. Kazaklar, son Türk göçebeleridir, yerleşik düzene yirminci yüzyılda geçmişlerdir. Doğuyla Batı arasında kalmışlardır hep. Bu özellikleri, hem geleneksel hem çağdaş kültürlerinde, hem de günlük yaşamlarında açıkça görülür. Kültürümüz, eski Türk tutuculuğunu, Budist düşünceyi, topluma dönük İslam görüşünü ve Avrupa bireyciliğini içermiştir,"* (Süleymanov; Tamer, 1976: 5) ifadelerinde bulunmuştur.

Kazakistan'ın tarihi de tüm Türk dünyasında olduğu gibi çile ve zaferlerle doludur. Kendisi de bu zorlu mücadelelerden fazlasıyla etkilenmiştir. Tepeden tırnağa milliyetçi bir ruh taşıdığından dolayı, şiirlerinin büyük bir kısmını Kazak tarihine has kahramanlık motifleri, savaşın vermiş olduğu acılar ve bozkır hayatı oluşturmaktadır.

Pastel kalemle özenle çizilmiş

Savaşta düşen kardeşler

Sevgiyle bakıyorlar resimden

Alışmak istiyor insanlar

Savaşların

Geride kaldığı

Düşüncesine.

Bahara düşen resimleri arasından

Tek bir sayfayı düşün,

Tarifsiz acı dolu

Ve keskin gölgeler

Ve korkunç darbeler

Kan, acı ve nefret

Ve aşağılama dolu.

Unutma.

1961 (Süleymenov; Büke, 2016: 38).

Nasıl anlatacaksın torunlarına

Babaların zorlu yollarını,

Tatlı şarapla mı değişeceksin

Acı kanlarını savaşçıların?

...

Ya çiğnemesi gençliğini

Başkalarının atlarının?

Ya akşamları yanıp durması

Al al bütün uzakların?

Ya bozkırın çatlak topraklarını

Nasıl kırdığımızı?

1961 (Süleymenov; Büke, 2016: 41).

Kendisini bizzat tanıyan G. Serebryakov Olcas Süleymanov'un Edebiyat Enstitüsünde okuyan diğer şairlerden farklı hatta benzersiz olduğunu, herkesin de bu durumun farkında olduğunu belirtmiştir. *“Kaleminden dökülen şiirler de özeldi. Başkalarının yazdıklarına benzemezdi. Rusçanın poetik yapısından faydalanarak yazdığı bu şiirler şaşırtacak ölçüde milliydi,”* (Serebryakov, 2017: 109) ifadelerini kullanmıştır.

Olcas Süleymanov'un epik şiirlerinin sayısı, lirik şiirlerine göre çok daha fazladır. Rus kökenli Kazak eleştirmen ve edebiyat bilimci Viktor Badikov, *“Olcas Süleymenov'un yalnızca lirik parçalardan oluşan ‘huzurlu’ bir kitabı hiç olmadı...”* (Badikov, 2017: 151) ifadesi ile bunu ortaya koymuştur.

“Önemli olan bir Kazak'ın Rusça harikulade şiirler yazması değildi, Kazakistan'da ortaya çıkan parlak ve inanılmaz ölçüde yeni bir millî şairin Bozkırlı Kazak'ın ruhunu ve dünya görüşünü, dünyayı algılayış biçimini çevirmenlerin aracılığına ihtiyaç duymadan aktarabilmesiydi” (Badikov, 2017: 151). Bu noktada, Kazak kültürünü en açık şekilde yansıttığı şiirlerinden biri olan “Yakala” şiirine değinilmelidir. “Yakala” Kazakistan'da bir halk oyunudur. Atla giden kızı yakalayan genç, kızı öpme hakkı kazanır (Süleymenov; Büke, 2016: 57). Süleymanov bu oyun üzerine 1961 yılında bir şiir kaleme almıştır:

Yakala beni, yiğit

Hiç acıma atına, yiğit.

Seviyorsan ve becerikli

At koşar, yakalar.

...

Ey kötü insanlar,

Ey gaddar insanlar,

Kırdınız beni.

Güçlü yiğide verdiğiniz

Verdiğiniz cesur yiğide

Bu güzelim yiğide

At değil verdiğiniz

Düpedüz bir eşek!..

1961 (Süleymenov; Büke, 2016: 57).

Tepelerle çevrili yaylakta

Düğün hazırlığı.

Kokpar oynamaya geldim.

Başkentten.

Tüylü ceketim

Alev alev gömleğim,

Yani bir bakan

Bir daha bakar.

Genç kızlar baktığında

Bezenmiş, süslenmiş çadırdan

Atlarının peşine koştu delikanlılar.

1963 (Süleymenov; Büke, 2016: 91).

Kazakistan'da bugün atla yapılan yarış deyince ilk akla gelen hiç şüphesiz Kökpar'dır. Kendine güvenen, güçlü, becerikli, sağlam ve doludizgin giden atlara sahip gençler yarışa katılırlar. Zira bu oyun-yarış hiç istenmese de bazen ölümle sonuçlanabilir. Bu yüzden bu yarış cesaret, yiğitlik, mertlik isteyen bir yarıştır. Yarış

stadyumlarda, geniş ve düz sahada veya ovada yapılır. Kökpar oyununda ortaya iki takım çıkar. İki takım birbirlerine karşı çizilen çizgide sırayla dururlar. Bu çizgiden 50-60 metre veya adım mesafeye bir çember çizilir ve bu çemberin ortasına başı kesilmiş, iç organları alınmış bir keçi, kuzu veya koyun sahanın ortasına “aksakal” veya saygı gösterilen büyük bir insan tarafından bırakılır. Bu koyunun alınıp getirileceği yer de çember içerisine alınarak ortasına bir direk ve direğin üzerine de bir bayrak asılır. Yarışı yöneten kişinin işareti ile takımların reisleri ortaya çıkarak karşı karşıya gelirler ve böylece yarış başlar. Yarışan takım başkanları at sırtından düşmeden, yere eğilerek hayvanı alıp belirlenen yere götürmeye çalışırlar. Hangisi yolu üzerindeki keçiyi eğilip alıp kaparsa kaçmaya ve bayrağın dikildiği yere götürmeye çalışır. Diğer takımın başkanı onu arkasından kovalayarak takip ederek yetişmeye ve keçiyi almaya çalışır. Buna karşılık diğer takım toplu saldırıya geçer. Bunun üzerine diğer takım da karşı harekete geçer ve ortalık toz duman olur. Hangi takım keçiyi kendi tarafına götürmeyi başarırsa, yarışı o kazanır (Yücel, 2010: 357).

İzin aldım takımdan iki haftalığına,

atladım çift hörgüçlüye,

vardı böyle şeyler,

Şubat⁶ içip ve hiçbir şey yapmadan

masallar derlemek yaşlılardan...

1962 (Süleymenov; Büke, 2016: 60).

Dik çamlar sarsılıyor kumlarda

batan geminin direği gibi.

Kırbaçlayalım atları! Ardımızda

uçuşsun

takvimlerin al yaprakları.

Ve yeniden

⁶ Kımız.

büyük, acımasız, kötü,
uzun yeleli gün giriyor ruhumuza,
dutarlar bağırıyor,
dombranın kesik nağmeleri...

1980 (Süleymenov; Büke, 2016: 273).

Yukarıda sözü edilen “millilik” kavramı, şairin pek çok şiirinde sivrilen bir özellik olarak göze çarpmaktadır. Şiirlerinde memleket manzaraları görülür. Nal sesleri, at arabalarının gıcırtiları, rüzgârın uğultuları duyulur. Bozkırların genişliği görülür. Vadilerin ardındaki nehirleri, madenleri, çölleri ve sahilleri şiirlerinde uzun uzun anlatmıştır. Doğuya özgü milli sembolleri şiirlerinde ustalıkla işlediği görülmektedir.

Olcas Süleymanov’un şiirlerinde Kazak kültüründen esintiler görmekle beraber, pek çok bilgi edinme şansı da bulunur. Örneğin “Çölde Gece” isimli şiirinde saksaul isimli bir ağaçtan söz etmektedir.⁷ Başka bir şiirinde saygadan söz etmektedir. Sayga Orta Asya’da yaşayan bir antilop cinsidir (Süleymenov; Büke: 2016: 55). Yine “Hayyam’ın Yeri Lokantasında” isimli şiirinde Orta Asya’ya özgü bir yemek olan “lagman”dan söz eder.

Moskova’da Ekim adlı şiirinde “*Yağmur duruyor, Damlalar birer nal sesi*” diyerek yağmur sesini nal seslerine benzetmiştir.

Atlar ve kısraklar, kartallar, şahinler, keklikler, horozlar, kurtlar, kuzular, kuğular, kargalar, kazlar, koyunlar, dağ keçileri, marallar, develer, inekler, balıklar, kuşlar ve bülbüller şiirlerine en sık konu olmuş hayvanlardır.

Çiçeklendiğinde ve ışıldadığında

⁷ Kazakistan’ın bitkileri arasında bölgelerinin her birinin doğal-iklimsel özelliklerine uygun türler hâkimdir. Birçoğu için bitki örtüsünün oldukça düşük verimliliği söz konusu olmasına rağmen genel olarak Kazakistan bitki örtüsü çok çeşitliliğiyle göze çarpmaktadır. Bunun yanı sıra, ülke hava şartlarına göre tüm çeşitleriyle iklim bölgeleri özelliklerinin oluşturulduğu çok geniş hava “laboratuvarı” şeklindedir. Burada hem kuzeyin temsilcisi: Rus cinsi akağaca, hem çöl bitkisi haloxylon (seksevil (saksaul)- yapraksız özgül bir bitki), hem 64 güney ülke ağaçları olan Hindistan cevizine rastlamak mümkündür. Kuzey Kazakistan’ın çeşitli otlı-otsu ve mavi koyun yumaklı bozkırlarının bitki örtüsü çaylı-otsu çölümsü ve çaylıçorak çöl bitkileriyle sıralanmaktadır. Dağ eteklerinde kuru bozkır bitkilerine, orta dağlık yerlerde geniş yapraklı ve iğne yapraklı ormanlara, daha yukarısında, yüksek dağlık bölgelerde ise Alp etekleri ve Alp dağına özgü çayırlara rastlanabilmektedir. Türeyen, yetiştirilen ve tesadüfen taşınmış 500 tür bitki haricinde Kazakistan sınırlarında toplam 6100 bitki türü tespit edilmiştir (Medeuov, 2013: 63-64).

Akyıldız

Beyaz sütlerini bağışlar

Y lk n n k sraklar ,

Uçar ince uzun kazlar

Bozk r m n  st nde.

1962 (Süleymanov; Büke, 2016: 59).

Yaratıcı düşünce Olcas Süleymanov’u y zy llar n ötesine götürmüştür. şairin hassas kulağı y zy llar n boğduğu at seslerini yakalamış, gözü zamanın sisleri ardından amans z savaş sahnelerini görmüştür. Biz Kazaklar kimiz, nereden geldik? Yeryüzüne niçin gönderildik? Gelirken beraberimizde getirdiğimiz, dünyaya armağan ettiğimiz bir şey var mı? Olcas Süleymanov bu sorular üzerine ciddiyle kafa yormuştur (şimşir, 2020: 51). Bu akıl yormalar, insanlığın akıbeti konusundaki derin düşünceler, Kazak halkının dünyaya a ılmas nda oynadığı roller ile Olcas Süleymanov Kazak halk  için milli zenginliktir.

Kazakistan’ n milli kimliği ve tarihi hakkında derin bilgilere ulaşılan en önemli şiirlerinden biri “Kazakistan” isimli şiiridir. şairin duygu dünyası ve düşünceleri bu şiir vasıtasıyla anlaşılmaktadır. Mehmet İsmail tarafından Rusçadan Türkçeye çevrilen şiirin tam hali aşağıdadır:

Yurdum!

Sen Kazakistan sınavından geçtin —

bugün toprak var ki onda ha  işaretiyle büyümek olmaz...

Taras’  sınav  çektiler.

Ve Feodor’u da  yle.

Affet Petrograd,  zg n m.

Leningrad, benim toprağ m  affet.

Kazakistan, bir teldir, bir dikenli tel,
Bunlar gerçek
Saratov ve Kiev ve tekrar
Saransk.
Bu, Marx için bir atıf, bir referans.
Göçebeler, tiyatrolar, atlar
Ve en iyi madenler, eritme ocağı,
TürkSib — sadece Sib. Ve ısı.
Ben Kazak olduğumu söylemeden dağlarda görünebilir
veya beyaz kulübede yaşayabilir,
inekleri dağ geçitlerinde otlatabilirim.
Her halde,
Beni Jezkazgan’a götürebilirlerdi
Stolipin arabasında.
Ukrayna, üzgünüm,
Ah, İnguş, benim toprağımı bana bağışla!
Kazakistan, sen büyüğün —
Beş Fransa kadar —
Louvre, Montmartre olmadan da —
Yerleşir sana tüm Bastille,
Günahkârlar başkenti.
Sen büyük bir katorga gibi yelken açtın küçük haritada.

Biz Kazaklar, bu hapishanede

dünyaya geldik.

Biz; dumanın, yangın ve toynakların

Ve gece yan sokaklarda

Bogaza direnen bıçakların sınavından geçtik...

Bakir topraklara sürülenleri

radyum ve yerçekimi ile sınadılar sonsuza dek.

Tüm arazi, tel hatları, uzay üssü

hektar hektar istasyonlar,

sağanak yağmurlar,

ve rüzgar kuraklığı,

kendini ve herkesi sınava çeken ülke hangisidir.

O toprakların en deneyimli, sadık oğulları Kazaklara sorun!

Tek sevdamız var, o da Kazakistan

Biz, hak yemeyiz, koruruz —

Dişlerimizi sıkıp beklemeyiz

bozkırların genişliği,

Alatau sırtları

ve denizlerin derinliği kadar hakkı haykırırız!

Mezarlar sessiz olmaz

Ve toprak, yumuşak otlar, beleş Kiev istasyonları bize gülerler,

ah, Kaluga'nın balalaykası

ah, killi kum fırtınası
kayaları sallıyor,
onlar da pulluğun ağzında ezilmek ister...
Vahşi saha — tahıl tarlası!
Zaman geldi.
Dünyanın özlemi yoksa —
ve sen de, Kazakistan, sakın üzülme.
Dünya seninle test edilmiştir.
Kazakistan, eğer elindeyse bizleri affet.
Ve yaşasın
sınav yasağı!

1963 (Süleymanov; İsmail, 2016: 212-213).

Şair bu şiirinde Çarlık Rusya'sından başlayarak bir sürgün yeri olan, daha sonraları ise nükleer deneme sahası olan Kazakistan topraklarının bir "ülke"ye dönüşme umudunu anlatmaktadır. Şiirde adı geçen Taras Kazakistan'a sürgüne gönderilen Ukraynalı şair Taras Şevçenko, Fyodor ise yine Kazakistan'a, sonraları nükleer denemelerin yapıldığı Semipalatinsk'e sürgüne gönderilen Fyodor Dostoyevski'dir. Çarlık döneminde Petrograd, Sovyet döneminde Leningrad olan Petersburg, Kiev, Saransk ve Saratov şehirlerinden kitleler halinde Kazakistan'a sürgünler yapılmıştı. İkinci Dünya Savaşı sırasında da İnguş ve Çeçenler Kazakistan'a sürgüne gönderildi. Kazakistan'daki Jezkazgan hem ağır sanayi hem de Kazak aydınlar da dahi bütün muhalifler için bir sürgün yeriydi. Sovyetler Birliği'nin bütün nükleer denemeleri Kazakistan'da yapılmıştır. Özbekistan'dan başlayan ve bütün Kazakistan'ı güneyden kuzeye geçerek Rusya'ya bağlanan Türkistan-Sibirya demiryolu yapımında genel olarak sürgündeki muhalifler çalıştırılmıştır. Kaluga ilindeki İznoski kasabası 19. yüzyıldan başlayarak balalaykalarıyla ün yapmıştır. 1963 yılında ABD, İngiltere ve

Sovyetler Birliği atmosferde, sualtında ve karada nükleer denemeleri yasaklayan Sınırlandırılmış Nükleer Deneme Antlaşması'nı imzalamıştır (Süleymanov; Büke, 2016: 13).

Olcas Süleymanov, edebiyatı yaşamı inceleyen bir bilim olarak değerlendirmiştir. Düşüncelerini *“Edebiyatçı hem tarihçi, hem toplum bilimci, hem psikolog, hem dilci olmalıdır. Bunların her biri, üzerinde ayrı ayrı durulması gereken, bilgi edinilmesi gereken bilim dallarıdır”* (Türkmen, Veliyev, 1992: 7) şeklinde ifade etmiştir.

Olcas Süleymanov'un eserlerinde toplumsal olgular, tarihi olaylar, psikolojik tahliller sıklıkla görülmektedir. Olcas Süleymanov'un tarihe ve dile olan ilgisi, bir şairin ilgisinden çok daha ileridir. Tarihi olaylar edebiyata ne kadar yansır, o kadar kalıcı olur.

Kazakistan'ın güneyinde, Siriderya kıyısında yer alan kadim Otrar şehri “Nasıl Sevindirmeli Yüreği” isimli şiirine konu olmuştur. Moğol komutanı Cengiz Han 1219 yılında Otrar şehrini kanlı bir saldırı neticesinde hâkimiyeti altına almıştır.

...Siriderya kovalıyor

tembel sarı dalgaları.

Beyaz şehir Otrar,

nerede yüksek surların.

Bu surlar ki yandı altı ay

boyunca sönmez ateşlerle,

İki yüz gece sürdü kuşatma

ve iki yüz gün savaş.

Kanallar kazıldı.

Ne ekmek, ne et, ne saman,

İnsanlar ölülerini yedi

Sıcak kanlarını içti.

Bir mayıs sabahı ihanet

bitirdi kuşatma gecelerini

Ve doldu taşı cesetlerle

upuzun yılanvari çukurlar.

1963 (Süleymanov; Büke, 2016: 76).

Olcas Süleymanov Rusçaya son derece hâkimdir. Rusça yazması hususunda kendisini şöyle anlatmıştır:

“Ben Kazak şairiyim. Fakat Rusça yazarım. Çift dilli bir ortamda yaşıyor ve dünya edebiyatıyla aşinalığımızı Rusça üzerinden sağlıyoruz. Kazak şiiri nerdeyse yüzde doksan oranında sözlü edebiyat, hatta folklor edebiyatıdır. Yazmalara gelince, bunlarla uğraşmanın birtakım güçlükleri vardır. Şiirin hem kulakla işitilen hem de gözle görülen bir şey olması gerekir. Nitekim gözlerimizle de düşünürüz. Çağdaşlık geleneği reddetmeyi değil, sürdürmeyi gerektirir.” (Şimşir, 2020: 73).

Sovyet şairi Boris Slutski, Olcas Süleymanov hakkında *“Rus Asya’sının daha önce bizim şiirimizde hiç bu kadar sahici bir şekilde konuşmadığı kanaatindeyim,”* (Portnov, 2017: 51) diyerek hakkını teslim etmiştir.

Eserlerini büyük Rus şairlerini örnek alarak icra etmiş, bu vasıtayla kültürleri harmanlamış ve kaynaştırmıştır. Şiirleri vasıtasıyla halkların birbirini anlayışı, uyumları sağlanmıştır. Şiirleriyle benliğini başka bir millete hiç aracıya ihtiyaç duymadan en açık şekilde anlatabilme imkânı bulmuştur. Bu ayrıcalığı sonuna kadar değerlendirdiği görülmektedir.

E. Y. Sidorov, kültürlerin kaynaşması hususunda Olcas Süleymanov ile ilgili *“Olcas Süleymanov’un özgür ruhlu eserleri Kazakistan’ın gökyüzünü ve bozkırını, tarihini ve bugününü bize hızla yakınlaştırmıştır. Şahsen benim nazarımda Kazakistan Komsomol üyesi gençlerin ve öğrenci harmanının ülkesidir. Olcas Süleymanov’un şiirlerinden haberdar olunca, bu ülke kendi kaderini bana kendi diliyle anlattı,”*

(Sidorov, 2017: 185) ifadelerini kullanmıştır. Viktor Badikov da Olcas Süleymanov'un dünya uygarlığının şekillenişinde ve gelişiminde Doğu'nun rolü üzerine herkesi ciddi ciddi düşünmek zorunda bıraktığını (Badikov, 2017: 151) belirtmiştir.

Benim Alatau neyse Altay da o

Çamlar ve ladinler.

Beryozalar ve akçaağaçlar.

Ve onların üstünde aynı gün batımı,

Ve aynı sülün sürüleri.

Sessizce yaklaşıyorum, duyuyorum gidiyorlar

Kuşlar gidiyor, gidiyor dağ keçileri,

Hışırta duyuyorum, yüreğim buruk,

Kar leopardları gidiyor,

Kokumu aldılar.

Orman da alıp başını gidecek ya,

Bırakmıyor toprak,

Otlar eğiliyor çizmelerin altında,

Boğazım bozkır gibi

Mataram boş,

Kayaların altına girmiş kurnaz nehir.

Kayaların ardından

Küçük bir dere görüyorum.

Kazmış birisi kıyısını,

Çamur ve yaban gülleri

Çalılık ve küçük bir delik...

1962 (Süleymenov; Büke, 2016: 66).

...Bozkır yolları

satırlarıdır vakayinamelerin.

Okuyabiliyorum bu dolambaçlı yolları.

Kervanlar uzanırdı,

obalar kurulurdu çayırlara,

göçebeler bir görünüp bir kaybolurdu

çamurlara metaforlar bırakarak.

Kıvrılarak uzanıyor tarih şeridi sarp yollarda

asfaltta kamyonlar homurdanıyor,

tarihi gürültüye kendi izlerini bırakarak...

1972 (Süleymenov; Büke, 2016:204).

Olcas Süleymenov'un kahramanları bilim adamları, göçebeler, ressamalar, şairler, komutanlar ve sıradan âşıklar, yani farklı his ve heyecanlara sahip, farklı dilleri konuşan, farklı kültürlere ve kökenlere ait kişilerdir. Fakat bunları, aradaki küslükleri ve bakış açısı farklarını unutarak bir olmaya iten fevkalade bir şey, manevi yalnızlıklarının dizginlerini koparmak zorunda bırakan muazzam bir mecburiyet vardır (Rızayev, 2017: 195).

Kumdaki Nar isimli şiirinde Lenin Nişanı sahibi Sovyet futbolcu İgor Netto'nun (Süleymenov; Büke, 2016: 32) adı geçmektedir; büyük Kazak düşünür, araştırmacı, tarihçi Çokan Velihanov; Konfüçyüs; Hindistanlı yazar Rabindranath Tagor; Rus yazar Aleksandr Blok, Japon ressam Sessu Toyo (Süleymenov; Büke, 2016: 79); Sovyet şairi Leonid Martınov (Süleymenov; Büke, 2016: 122); Eskiçağın ünlü

heykeltıraşı Fidias (Süleymenov Büke, 2016: 129); 11. yüzyılda yaŗamıŗ Hint devlet adamı, şair, filozof Raja Bhoja (S leymenov; Büke, 2016: 154);  lkemizin değerli şair ve yazarı olan Nazım Hikmet; Asan Kaygı (S leymenov; Büke, 2016: 197); Fransız filozof, matematikçi ve yazar Ren  Descartes (S leymenov; Büke, 2016: 262); Baurcan Mamıŗulı; Rahimcan Koŗkarbayev (S leymenov; Büke, 2016: 291); Gürcü ressam Niko Pirosmeni (S leymenov; Büke, 2016: 297) gibi pek çok önemli şahsiyetin ismi Olcas Süleymanov'un şiirlerinde yer almıŗtır.

Olcas S leymenov şiirinin doğası hemen daima karmaŗık ve tezatlıdır. Olcas S leymenov şiirinin kökleri Kazak halkının sözlü edebiyatına, bir savaŗ ı ve bir şair olan Mahambet Utemisov'un şiirlerine uzanır (Kul itski, 2017: 125).

MAHAMBET'E

Bana zaman zaman

Çok sertsin diyorlar,

bağırıp  ağırırısın önüne gelene

sonra da muazzam dizeler yazarsın,

her sözünde Tanrı'nın gülümsediği.

Biliyorum

bir oturuŗta

yediğini bir koyunu ve bir tayı.

Sonra duydum,

hanı  ld rm ŗs n

acımasız göçebe Mahambet.

Evet, evet,

kesmiŗ ve alay etmiŗsin,

Çok doğru ve haklı olarak.

Mahambet, ne mutlu ki

şair olmuşum,

yoksa nasıl bilirdim,

senin de şair olduğunu.

1964 (Süleymenov; Büke, 2016: 135).

Batur Mahambet'in İdam Öncesi Duası, Kuman Şarkısı, Aksak Yaban Eşeği ve pek çok başka şiir Merkezi Asya halklarının folklor imgelerinden çizgileri kendinde saklar (Moldavski, 2017: 101).

Bismillah!

Uzak seferde unutacağım kendimi.

Savaşayım yıllar yılı.

At üstünde doğdum...

...

Ey atalarımın ruhu!..

Yükselir çölde parlak ay,

Giderler sıra sıra kumulların ardına

Dişinin peşinden develer...

Kazak kazanlarında sütler cızırdar.

1961 (Süleymenov; Büke, 2016: 52).

Sözlü edebiyatın dilden dile dolaşarak günümüze gelmiş örneklerini andıran şiirleri, halk destanlarından birer alıntı gibidir. Bazı şiirleri geçmişi fısıldarken, bazıları ise geleceğe doğru emin adımlarla ilerlemektedir. Kazak halkının acılarını paylaştığı kadar, başka halkların acılarını ve üzüntülerini de içinde hissetmiştir. Çünkü onun için Doğu ve Batı gibi ayrımlar söz konusu değildir. Olcas Süleymanov için her bir

insan, aynı dünyanın çocuğudur. Acılar, sevinçler, kaygılar evrenseldir. Kıtalar arasında aşılamayacak yollar yoktur. Bu düşünceye en güzel örnek, çalışmada Rusça aslından Türkçeye çevrilen “İnsanoğluna Eğil Yeryüzü!” isimli şiirinde geçen bu bölüm olacaktır:

Ne Doğu var,

Ne de Batı.

Ne de gökyüzünün sonu var.

Ne Doğu var,

Ne de Batı,

Bir babanın iki oğlu var.

Ne Doğu var,

Ne de Batı.

Gün doğumu ve batımı,

Ve bir büyük kelime var:

DÜNYA!

Olcas Süleymanov hayatını birlik ve beraberliğe adanmıştır. Uzakları yakın etme düşüncesi, barış ve hoşgörü teması şiirlerine sıklıkla konu olmuştur. Milletler arasındaki ortaklıkların ve benzerliklerin peşindedir. Evrensel değerlerin izcisidir. Bu düşünceleri doğrultusunda icra ettiği şiirler, aslında onun sanatının karakteristiğidir. Araştırmalarının etkisiyle büyük bir entelektüel birikime sahiptir. Tarih onun hayatının bir parçası olmaktan da ötedir.

Birçok sıfat yakıştırıldı yüzyıla

iyi

kötü.

Arşivlere kaldırdılar,

Sakladılar kasalara

bir güzel.

Kahramanların ceplerine sokuşturdular

büyük olayların ayrıntılarını

sığmayanlarını

tarihin çöplüğüne

dedikodu ve romanlar için.

Topluyor eskici şair

gerçeğin kalıntılarını

hafiften şarkı söyleyerek

düşünce kırıntılarını kaldırıyor

çıkıyor yüreğinden hayal gücünün

çürüyen parçalarını...

1976 (Süleymenov; Büke, 2016: 255).

Yurt dışı gezilerini anlattığı şiirleri, diğer şiirlerine benzemeyen bir atmosferi bünyesinde barındırır.

Broadway'den ilk geçtiğinde

her şey sana bakar. Kalabalık, evler, sarı taksiler,

mağazalar, ağızları açık barlar ve kadınlar...

1961 (Süleymenov; Büke, 2016: 50).

Cüzdanımda son dört dolar.

Paris'te son gece.

Akıllı harcamak gerek.

...

Her şehirde bir ana cadde vardır

Main Street...

1961 (Süleymanov; Büke, 2016: 46).

Olcas Süleymanov'un yurt dışından bahsettiği şiirlerinden biri Louvre'dir. Şair burada "Paha biçilmez elmaslara bakıyorum. Şaşıyorum: Neredesin ey Asya?" diyerek özlemini dile getirmiştir.

Şiirlerinde geçmişten geleceğe bir yolculuk vardır. Tarihin her döneminden hadiseler yer almaktadır. Bu hadiseleri birbirleriyle bağlantılı olarak işlemiştir. Kadim dönemden günümüze, Orta Çağ folklorundan günümüz sanatlarına kadar her alanda şiirleri mevcuttur. Geniş bir bilgi birikimine sahip olduğu şiirlerinden de anlaşılmaktadır.

Sabit Dosanov, "Öncü" başlıklı yazısında Olcas Süleymanov ile ilgili hakikati özetleyen şu açıklamayı yapmıştır:

"Dünya edebiyatında kabul görmüş olan Olcas Süleymanov şiirinin iki kanadı vardır. Bunlardan bir tanesinin temelini klasik Rus ve Batı edebiyatı, diğerinin temelini ise Doğu edebiyatı ve Kazak millî şiiri teşkil eder. Bu nedenledir ki Kazak millî şiiri kendi bünyesinde Puşkin'in bilgeliğini, Lermontov'un romantizmini, Mayakovski'nin yeniliğini ve özgünlüğünü, Andrey Bely, Andrey Voznesenski ve Yevgeni Yevtuşenko'nun şiirlerine özgü derinlik ve karmaşıklığı, Doğu şiirine has derin mecazları, Kazak folkloruna özgü epik geleneğin geniş ufuklarını, Mahambet'in şiirlerindeki yakıcı soluğu, Abay'ın eserlerindeki derin ve okuru kendi içine çeken düşünceleri barındırır. Böylesine farklı dünyaların yeni bir nitelik kazanarak tek bir şairin sanatında bir araya gelmesi ender görülen bir olaydır. Bu yüzden ki Olcas Süleymanov'un "geniş gökyüzünün altında ebedi bir hayat şarkısı" olan şiirleri dünya edebiyatının parlak birer örneği olarak kabul edilir" (Dosanov, 2017: 205-206).

Olcas Süleymanov'un sanatı, coşkun bir söyleyiş tarzı üzerine kuruludur. Kendisi sakin bir mizaca sahip değildir. İlk şiirlerinden itibaren en dikkat çeken yönlerinden biri coşkusu olmuştur. Serebryakov, görünürdeki sakinliğinin ardında dizginlenemez

bir cesaret (Serebryakov, 2017: 109) yattığından söz etmiştir. Bu bağlamda, dizginlenemez kişiliği şiirlerinde vuku bulmuştur denebilir. İç dünyasını tüm netliğiyle yansıtan pek çok şiiri mevcuttur.

Yaşamak!

Ne güzel söz!

Vurucu!

Sanki keskin kılıç!

Yaşamak!

Güneşte de mümkündür

Karanlıkta da yaşamak...

1961 (Süleymenov; Büke, 2016: 41).

Şiirlerinde sürekli değişen bir ritim vardır. Heyecanını ve gerginliğini, ciddi düşüncelerini tek bir satıra sığdırdığı iki kelimeyle bile okura hissettirmektedir. Şiirleri belli bir kurala ve düzene bağlı değildir. Bazı şiirleri görsel olarak dağınıktır. Kimi şiirlerinde doğaçlama olarak yazıldığı izlenimi vardır.

Olcas Süleymenov'un şiirlerinde güçlü bir iç düşünce, kendi kendine konuşma ihtiyacından doğan bir iç monolog havası ağır basar. Karşısındakinden sıkılmadan duygularını açıkça ifade etme özelliği de buradan kaynaklanıyor. Bu durum iyi şiirlerde samimiyyetin sıcaklığının muhafaza edilmesini mümkün kılıyor (Portnov, 2017: 52). Kümülüs Bulutları adlı şiiri, iç monolog havasının en açık şekilde gözlemlendiği şiirlerinden biridir:

Özel sözlerim var,

Gamlı baykuşlar gibi otururlar

Ruhumda,

Uykusuz kanımda.

Bir baykuş daha isterim...

Hayatın felsefi anlamını kavrama telaşını sürekli içinde taşımıştır. E. Y. Sidorov: “Olcas Süleymanov’un şiir dünyasının kapısına kendi şiirlerinden birkaç satır kazınacak olsa, ben şu mısraları seçerim:

‘Kendimize doğru göçlerimiz

Birbirimizde buluruz

Kendimizi’

Olcas Süleymanov’un şiiri baştan sonra ‘kendini başka birinde bulmak’ üzerine kuruludur, yeryüzünde bir yolculuktur, fakat insanoğlunun kendi ben’ine doğru yaptığı bir yolculuk,” (Sidorov, 2017: 185) diyerek şairin hayat görüşünü belirtmiştir. Olcas Süleymanov’un lirik ve felsefi düşüncelerinde yalnızca insan ruhunun manzarası değil, sanatın ve yaratıcılık psikolojisinin temelleri de bulunur (Rızayev, 2017: 195).

Şiirlerinde eski ve yeni, merhamet ve nefret, savaş ve barış, yalan ve dürüstlük koyun koyunadır. Tezat ve mecazlı bir üslup eserlerine büyük ölçüde hâkimdir. Kuvvetli bir gözlemci yönü vardır. Dolayısıyla betimlemeleri oldukça kuvvetlidir. İfade ettiği bir memleketi, bir kadını, dümdüz bir ovayı bile okura adeta çizilmiş bir resim gibi gösterir.

Dağlara gidelim

Bu Pazar?

Bir yer biliyorum, su göğsüne kadar

Çıplak kıyıları

Cam gibi parlak

Bir de hızlı akıyor ki boğulacak kadar.

1960 (Süleymanov; Büke, 2016: 18).

Çocukluk, yaz, çok eskilerde,

ev, at arabasının gıcirtısı, çingirak ve ısı,
toza batmış bahçeler...

1960 (Süleymanov; İsmail, 2016: 226).

Ne güzel bir kadın bu
açmış kollarını uyuyor
tozlu elma ağacının altında
bir pınarın başında.
Ezilmiş yoncaların üstünde vızıldıyor balarıları.
Kadının göğüslerini günüşiği örtmüş.
At sırtındayım, geçiyorum pınar başından.
Ne güzel bir kadın! Yere yayılmış saçları!
Utanarak başını çeviriyor atım.
Günüşiği
avuç içi kadar...

(Süleymanov; Tamer, 1976: 38).

Şubatta (evet, şubatta galiba) çöl
kızıl bir denize döner. Gelincikler.
Martta otlarla örtülür kumlar,
devedikenini çıkarmamıştır dikenlerini daha –
yumuşacıktır, yeşildir,
kırağı süzülür yapraklarından...

(Süleymanov; Tamer, 1976: 32).

Olcas Süleymanov ilk kitaplarıyla, üstelik yalnızca Kazakistan’da basılmış olan ilk kitaplarıyla en iyi çağdaş şairler sırasındaki yerini hemen almıştır (Mahmudov, 2017: 288). Bütün kıtaları dolaşmış, muazzam yeteneğiyle Batı Avrupalıları kendisini alkışlamak zorunda bırakmış, defalarca Afrika ülkelerinde bulunmuş, hem bir şair hem de halkların kardeşliği gibi hümanist düşünceleri yaygınlaştırmaya çalışan bir kanaat önderi olarak Asya’yı ve Avusturya’yı fethetmiştir. Olcas Süleymanov’un yaptığı çalışmalar büyük sorumluluk gerektiren işlerdir. Yeryüzünün her köşesinden aldığı kucak dolusu mektuplar bunu bir kez daha kanıtlamaktadır (Şimşir, 2020: 65-66). A. Korolev’in “sırtında gömlekle doğmuştur” (Korolev, 2017: 313) ifadesinin ne kadar doğru bir yakıştırma olduğunu Olcas Süleymanov ilk şiirlerinden itibaren hissettirmiştir.

Olcas Süleymanov’un hayatı ve sanatı geniş okur kitlelerinin ilgisini her zaman çekmiş ve hem Kazakistan’da hem de yakın ve uzak ülkelerde, Almanya, Türkiye, Fransa, İspanya, Çek Cumhuriyeti, Bulgaristan, Macaristan, ABD ve diğer ülkelerde çok sayıda yayına konu olmuştur (Maşakova, 2017: 407-408).

Türk lehçeleri içinde çeşitli şiirleri Azerbaycan, Başkurt, Kırgız, Kumuk, Özbek, Tatar, Tuva, Türkiye, Uygur Türkçesine aktarılmıştır.

Oleg Belov’un bu ifadeleri şairin ne kadar sevildiğinin bir göstergesidir:

“Olcas Süleymanov’un şiirleri bugün hem okul kütüphanelerinde hem dünya edebiyatı antolojilerinde, hatta Paris metrosunda bile karşımıza çıkar. Fakat Olcas Süleymanov şöhretini yalnızca sözcükler arasında kafiye düşürmek sayesinde kazanmış değil. Olcas Süleymanov bizim için sözcüklerin sırrını açığa çıkarmıştır” (Belov, 2017: 490).

Olcas Süleymanov’un şiir kitaplarının, aldığı ödüller ile birlikte listesi aşağıdadır:

“İnsanoğluna Eğil Yeryüzü!” (1961, Kazakistan Komsomol Merkez Komitesi ödülü),

“Argamaklar” Almatı, 1961,

“Güneşli Geceler” Almatı, 1962,

“Gece ve Paris” Almatı, 1963 (Kazakistan Komsomol Merkez Komitesi ödülü),

“Güzel Bir Şafak Vakti” Almatı, 1964 (Komsomol Merkez Komitesi ödülü),

“Maymun Yılı” (şiir kitabı), Almatı, 1967,

“Kil Kitap” (şiir), Almatı, 1969,

“Beyaz Nehirlerin Üzerinde” (şiirler ve nesir), Almatı, 1970,

“Yuvarlak Yıldız” (şiirler), Moskova, Khudlit, 1975,

“Kıyıların Tanımı” Almatı, 1976,

“Olcas Süleymanov Versiyonu” (Macarca, Avrupa, Budapeşte, 1976),

“İlk Astronot” (Jalın, Almatı, 1979),

“Sakalay Virs Smevlus” (Litvanca, Baga, Vilnius, 1980),

“İnsanoğluna Eğil Yeryüzü!” (Türkmençe, Magarır, 1985),

“Tomar” (Genç Asker, Moskova, 1989),

“Argamak” (Moğolca, Ulan Batur, 1990),

“Evladım” (İpek Yolu, Almatı, 1996),

“Metaforla Dünyayı Düzeltmek” (Maliye, Almatı, 1996),

“İz Azimut Der Nomaden” (İnterdriuk, Leipzig, 1997),

“Seçme Eserler” (İpek Yolu, Almatı, 2005),

“Olcas Süleymanov Şiirleri” (Almanca, Almatı),

“Fizikçinin Duası” (Türkçe, İstanbul, 1976) (Mycaev, 2017: 92).

3.2. “İnsanoğluna Eğil Yeryüzü!” Şiirinin Türkçe Çevirisi

Olcas Süleymanov’a Sovyetler Birliği çapında şöhreti getiren “İnsanoğluna Eğil Yeryüzü!” şiirinin kendisi için özel bir yeri vardır. Şiirin uçaktan sokaklara atıldığı gün kendini ilk kez şair olarak hissettiğini röportajlarında dile getirmiştir. Şiir destan

halini almış, büyük bir coşkuyla okunmuştur. Zira şiirin yazılış sebebi Kazakistan için çok büyük önem arz etmektedir.

Kazakhastanskaya Pravda gazetesinin genel yayın yönetmeni Fyodor Boyarski Olcas Süleymanov'u yanına çağırarak, 12 Nisan günü ilk defa insanoğlunun uzaya fırlatılacağını söylemiş ve Olcas Süleymanov'dan bu büyük gün ile ilgili hemen bir şiir yazmasını istemiştir. Bu rica üzerine Olcas Süleymanov "İnsanoğluna Eğil Yeryüzü!" isimli şiirini kaleme almıştır (Şimşir, 2020: 22).

Kazakistan Cumhurbaşkanı ve Olcas Süleymanov'un kadim dostu Nursultan Nazarbayev, destana dönüşen bu şiirle ilgili *"12 Nisan 1961 tarihinde bu şiir çoğaltılarak, Alma-Ata şehrinde uçaktan fırlatılarak dağıtılmıştı. Böylece dilden dile dolaştı bu şiir. Dünyanın birinci kozmonotu Gagarin'in doğumunun 45. yıldönümünde bu şiir yine okunmuştu. İhtimal, bu şairin uzaysal yükselişinin yıldönümü olduğunu hiç abartmadan söylemek mümkündür. Hâlbuki o daha erkenden edebiyat uzayında uçuyordu,"* (Nazarbayev, 2016: 35) yorumunda bulunmuştur.

Yuri Gagarin'in hayatını yitirdiği yerde bir hatıra anıtı dikilmiştir. Anıtın üzerine, Olcas Süleymanov'un henüz gençliğinde, ilk astronot onuruna yazdığı destanın ismini oluşturan sözcükler kazınmıştır: İnsanoğluna Eğil Yeryüzü! (Sidorov, 2017: 192).

Eseri kaleme aldıktan sonra Olcas Süleymanov düşüncelerini bu cümlelerle dile getirmiştir: *"O günlerde üretme ıstırabının, gece ve gündüzün farkında değildim. Bir hafta boyunca bağırtılarım evdekileri hop oturtup hop kaldırmışım, destanı bir yandan kendilerine dinletirken, diğer yandan yazmaya devam ettim. Bu dönem şairlik yaşamımdaki en güzel günlerdi."* (Şimşir, 2020: 85).

Mayıs ayında destan basılmıştır. Radyo ve televizyonlarda okunmuştur. Bu eser ile Olcas Süleymanov, Kazakistan Komsomol Teşkilatının ödülünü almıştır (Şimşir, 2020: 23).

Olcas Süleymanov tarihi iki asra ayırmaya gayret eder. Bunlardan birincisi tarih öncesi asrıdır, yani yol yordam arama, dikenli yollardan geçme, hayal kırıklıklarına

ve mutluluklara rastlama, kınlarını hiç tanımamış güzel kılıçlar asrıdır. Olcas Süleymanov'a göre bu asır, insanlığın ortak mutluluk arayışları çerçevesinde amansız savaşların, yangınların ve küllerin asrıdır. Gagarin'in uzaya gidişi ise yeni bir asrın başlangıcıdır. Şair bu asrı, yerçekiminin kurşun ağırlığı üzerinde kazanılan zafer asrı olarak ilan eder (Reznikov, 2017: 117).

Olcas Süleymanov diğer şiiirleri gibi bu şiirini de Rusça yazmıştır. Eser bu çalışmada Türkçeye çevrilmiştir. Şiirin aslı ekte verilmiştir.

İnsanoğluna Eğil Yeryüzü!

Yuri Alekseyeviç Gagarin'e adanmıştır.

...Acaba:

İnsanlar neden yıldızlara uzanır!

Neden şarkılarımızda

Kahraman bir kartaldır!

İnsanoğlu

Yarattığı her güzelliği,

Neden ulu,

Yüce diye adlandırır!

Tarlaları basar nehir suları.

Nehirler şehirlerin üstüne taşar

Şafakta,

Ve gönül misali Dünya, uçar da uçar,

Nehirler ve boğazlardan.

Zordur,

Dünün sisli yıldızlarına uzanan yolları aydınlatmak.

Fakat daha zoru da,

Dünyadan bir nehir gibi geçip giden,

Şehirleri ebediyen birbirlerine bağlayan

Karanlıkta bir ışık gibi öfkeli,

Geçmişini aydınlatan

Kalpde taşınan yolu bulmak.

Kolay değilse bile

Yıldızların kalbine giden o yolu bulacaksın.

Bugünün parıldayan yıldızlarına uzanan

Dünya yolunu

Ve yolun devamını, bulacaksın...

I

Sıcak gökyüzü güzeldir nisanın ilk günleri

Güzeldir bulutlar ve göğün manzarası.

Güzeldir.

Elinde olmadan tasavvur edersin

Evrenin bakir doğasını,

Sonsuzluğunu.

Tebessümle gizlersin titreyişlerini.

Kendimle ilgili konuşuyorum:

İşte uçaktasın, işte uçuyorsun.

Motor uğultusu çok tanıdık,
Her zamanki hızındasın.
Görüyorum sizi.
Usul usul arkı söylüyorsunuz.
Yorulmak yok, söyleyin.
Atalet yok,
Uykuya dalmamak için söyleyin.
Birdenbire pilot anons ediyor ve kalkışa geçiyorsunuz.
Halen sakince arkı söylüyorsunuz.
Kalkıyor demir burun, viraj alıyor.
Kıvılcımların üzerinden,
Kapıya doğru ilerliyorsunuz.
Endişe veriyor motorun uğultusu.
Ve sırtında bir kılıf, askı ipleriyle dolu.
O an her şey
Bir anda, daha değerli olur:
Yumuşak koltuğın rahatlığı,
Odanın ışığı.
O anda anımsıyorsunuz tüm unutulmaları.
Geçmiş yıllardan kalan o alışkanlıkları,
Kısa bir an.
Parlak bir olay oluyor.

Çağımız endişe basamakları vasıtasıyla geçiyor.

Korku, darbe ile

Ve saadet, parıltı ile.

Unuttular o günleri, unutulmuş o yıllar...

Asla unutmayacaksınız.

Kimilerinin tutumlarına rağmen,

Kapıya vardığınızda.

Dipsiz, müthiş bir karanlık.

Ancak yıldızların ateşinden anlaşılıyor Dünya'nın uzaklığı.

Acele edin,

Siz ilksiniz.

Ben dipsizliği ilk kabul eden kişiyim!

Uğultu beni aldı!

Gece beni yaktı!

Referans noktam kendi ağırlığım.

Vücudumun pusun içine çekilmesine bakıyorum.

Dünya'ya dönüş yaklaşıyor.

Yükseklerdeki paraşüt patlama ile çarptı,

Burgaçlandı,

İnce ipleri donakaldı.

Ve sessizlik...

Ben tekim!

Gülüyorum!
Şarkı söylüyorum!
Kazadan korkum yok!
Eminim şimdi, orada elbette Dünya!
İnsanları hayrete düşürebilir!
Usulca çekildim ona doğru
Ve onun karanlığında
Çizmeleri bulup çayıra karıştım...
İnsanoğlu Dünya'nın üzerinde!
Meşhur bir cazibenin, gücün üzerinde.
Seni biliyorum, azizim...
Azizim!
Yeni asır apansız geliyor,
Ne büyük bir heyecan!
Birinci asır başladı o sırada, azizim.
Kurucu, dünyayı ellerinden aldı
Ve başını hayretle kaldırdı
Bu zaferdi.
Ve sen fırladın Dünya'dan.
Özünden, yeşilden.
İnsanoğlunun tarihi, insanoğlunun ateşi
Uzaydaki sislerin gizemini aydınlattı.

İşte bu başlangıcıydı
İkinci Büyük Çağ'ın.
...Gülümseyerek el salladı.
Ve işte kıvılcımlar...
İçine çektiğin nisan havası
Tüm göğsü şişirir o an!
Dünya ekranlarda, Dünya ekranlarda!
Duman mı bükülmüş, yoksa sis mi?
Boş bir alanda
Ses çıkarmadı dostlar;
İçlerinden biri solgun ve sessiz:
“Erken değil!”
Evet arkadaş, biliyorum,
Ve benim için kolay değil.
Onun için, Valya için, kimse için kolay değil.
Hayata bağlı olanlar uzak olmalı.
Uzak olmalı.
Zorlu askerlik vazifesini, o borcu hatırla.
Bırak gözyaşlarını.
Sonsuz keşiflere gidişini hatırla,
Erken saatlerini sabahın.
Yıldızların sönük ışığında

O diskler, o doludizgin ateş.
Ve hançer elimizin altında
Füze ışığının altından geçişimizi hatırla.
Hatırla,
Düşman gözcüleriyle keşfe
Çok erken gittik.
Geçtik gittik azizim.
Ardımızdaki siperlerde sustu ülke.
Gizlendi. Taarruzu sezdi.
Süründük
(Ve ellerimizde el bombası).
Dikenli yıldızlar altında süründük.
Uzay yolları haritasındaki gibi
Tüm ülke, tüm dünya.
İşaret bekliyorlar hücum için
Keşfediyor bizim için
Dikenli, sisli uzayın kasvetini.

II

Ben güzelliğe aşığım.
Yüzyıllarca kurdum onun hayalini.
Haç dikildi,
Tanrıları yüceltti ve yıktı.

Ben yarattım bu nehirleri
Ve rüzgâr denizlere savurdu.
Sen, Yeryüzü, insanoğluna eğil.
Senin Tanrı'n benim.
Birinci asır, tarih öncesi devir.
Anlamlı yolların çağı,
Virajlı yolların çağı.
Yeisin, saadetin ve telaşın,
Şahane kılıçların çağı.
Sapandan bırakılan göktaş sınırdaki.
Kartal uçuyor gökte ok gibi bir hızla.
Terli tahıllar üzerinde rüzgâr.
Silah sesi! Ve tüyler!
Dünya kartala doğru uçuyor.
Atlar ölüm hızında,
Dövülmüş topraklar üzerinde koşuyor.
Son bir savaş olacak yakında,
Pürüzlü, kavisli kılıçlarla.
Vuruşuyla her şeyi söndüren kılıçlarla.
Çimlerdeki her şey sıcak.
Ölüm uluması saçan atlar
Ağlayarak koşuyorlar

Ve senin üzerinden geçiyorlar.
Her şey gök gürültüsüyle yok oluyor.
Her şey, sunturlu bir fırtına...
Bu sensin dede,
Benim geniş omuzlum.
Neşeli gökyüzü çekiyor seni ilk bakışta,
Kaba ve öfkeli yıldızlara.
Yıldızlar başının üzerinde yanıyorlar.
Ay ne kadar da öfkeli bakıyor.
Dönüyor Dünya,
Savruluyor oradan oraya.
... Biskay körfezinde bir gemi boğuluyor.
Filikalar kırık.
Biskay! Biskay!
Erkekler birayı ve yengeci sevdiler.
Deniz suyu göz boşluklarına vurdu.
Erkekler yeşil sahili sevdiler.
Şakayı ve eşlerini sevdiler.
Bugün nisanın on ikisi,
Biskay dalgaları ile gemi battı.
Radyo odasında sarhoş bir operatör
İçen kaptan, yedek rom.

Havanın dehşeti, ağlayışlar, titreyişler.

“Kabul!...”

Kulaklıklarda

Batıyor Mors alfabesinin sesli dikenleri

Dinleyin! Orada!

Orada, konuşuluyor tüm dünyada

Dünya’nın üzerindeki adam!

Cazibenin, gücün üzerindeki adam.

O sanıyorum ki iyi yürekli

Ve kazandığı takdirde müthiş kötü.

Kazandı bu muharebeyi!

Mors alfabesi çığlıkları havada çınlıyor.

Operatör arıyor,

Çakırkeyif olmuş, titriyor.

Boğazın kırıışıkları kayboluyor.

Beyaz ize bakıyorlar,

Okyanusun fırtınalı gözlerine.

Geçmişte ne gördüm ben,

Müze odalarından başka?

Usul usul parlıyor hançerler

Ölü camların altında.

Altın apoletli üniformanın yanında duruyor

Kara sabanlar, kehribar tespih, broşlar

Ve diğer acılar.

Ayaklar altında asfalt,

Çiğnenmiş bir sonsuzluk,

Çimenden mis kokular taşıyor,

Nefes gibi sıcak.

Giriş için iki bilet.

Unutulmuşluğun içinde kalan dünya

Ve zorluklar

İnsanların çıkmak için ödediği bedel!

Her şey, her zamanki gibiydi,

Büyüktü.

Ve zamanın vahşi gümbürtüsüyle geçti yıllar.

Azaldı ansızın çılgınlıklar

Biz ayrılmak için acele ettik yüzyıllardır

Sonsuza kadar ayrılmak için, sonsuza kadar...

Günler görünüp görünüp kayboldu yüzlerde,

Yazın kızgın parıltıları

Takvimin yeni şekli kabul edildi yarım asır önce.

Doğu yüz yıl geriden geldi

Araba izleri boyunca.

Işık hızındayız.

Dünya karanlıklar içinde kaldı.
Yük arabalarının tekerleklerinden,
Metroların lastiklerine kadar.
Çarıklardan, astronot kıyafetine kadar.
Köyden, yüksek binalara kadar.
Çamların dumanlarının ışıklarından
Kurslardan,
Lenin'in üç milyon nüshasına kadar.
Bu bedeli nefer tümeni ile ödedik.
Esrarkeşler yokluk çekti, geceleri alfabe kitapları karıştırdılar.
Marx'ın devamı bizim için ortaya çıktı.
Sapmadılar yoldan.
Martin'de bir çelik üreticisi ortaya çıktı.
Amerika sıkıntılarımıza gülerek baktı.
Fakat yıllar geçti,
Telaşlı ve parlak günler.
Kaç kitabı korudu Dünya...
Yazılmamış kitapları.
Senin için korudu benim Doğu'm!
Gümüş gemi "Vostok".
Hızla geçecek yıllar,
Renkli ve sıcak Dünya'da.

İnsanlar

Tüylü kitaplar arkasına toplanıyor sakince.

İnanıyor onlar,

Düştüğümde seninle kalktığıma.

Birinci Asır

Her gün telaşlı, zor, umutsuz.

Bundan sebep duygusuz gökyüzü çekiyor beni.

Her an geliyor bir sessizlik çağı.

Değişim geliyor.

Her şeyi bırakıyorum,

Yeşilliği ve mezar taşlarını,

Düz Dünya'nın üzerinde.

Ah, şu uçuşlar ve savaş atları.

Hızlı! Hızlı ve hızlı!

Kan uğultusu duyuyor,

Dörtmala giden şahin kaşlı adam.

Kanatlarını hızlı bir şekilde çırpma ve

Uçmak istiyor

Ve uçurumdan gülmek

Ve çiçeklerin gerçekliğine inanmak.

Sert virajlara

Ve baharın gökyüzündeki öfkesine.

Biz kendimizi yarattık,
Asrın acısını özetledik,
Müthiş uçuşumuzla.
Bize kadar kimsenin olmadığı yerde,
Toprağa dudaklarımızla dokunacağız.
Dünya'nın ışığı aynı parlaklıkta.
Salladım düzlemleri
Ama görünmüyor kanatlar
Yıldız gemisinde...

III

Seni seviyorum, hayat.
İlkbaharını,
Korkunu,
Öfkeni.
Seni seviyorum, hayat.
Ve çok...
Ve biraz...
Özgürleştirmeni,
Kısıtlamanı,
Riskini.
Seni seviyorum, hayat.
Hazar'ın tuzlu ve çamurlu suyunu.

İnsan proteinden
Ve bir ruhtan ibarettir.
Tüm gezegende iki kişi kaldığımız zaman,
Proteinler bizi aldattı,
Bazen de ruhlar aldattı.
Seni seviyorum, hayat.
Tatlılık ve sadakatin ayrımını.
Seni seviyorum, hayat.
Dişiliğini,
Valya'nın elini.
Seni seviyorum, hayat.
Gençlerin haşın sevdasını.
Seni tehlikeye atıyorum
Ve askerlerimizi.
Tüm âşıklar, Valya
Yıldızlara bakıyorlar,
Bizim gibi.
Garip bir şekilde, tüm yıldızlar uçuyor adeta.
Pilotların eşleri, Valya,
Sormuyorlar
“Ne zaman?” diye.
Kaç pilot, Valya,

Gökyüzünde hissedecekler

Bakışları ve yerlerin sallanışını?

Gökyüzünde pek çok nisan yolu içinde

Yalnızca Gagarin'in mükemmelliği var.

Tepelerin bozkırları.

Aniden havalanıyor granit tepe

Ve kartal erişemiyor.

O betimleyecek onur çemberini.

Evet.

Aşk.

Sevildiğinden çok emin. Neşe saçıyor.

Bundan sebep birinin kalbi ağrıyor.

Gaddarca koydular noktayı:

Sevgili onurludur.

Valya hakkında soru sordu memur.

Toprak ana diyoruz ona.

Kısrak diyoruz.

Değerli, haşmetli olan her şey

Senin isminde, "Kadın".

Vatandır kadın.

Tarihtir kadın.

Onur, mertlik, şiiirdir kadın.

Yeşillik, çimen, havadır kadın.
Gökyüzünün yarısı belki kadın.
Hatta benim yiğidim,
Bundan sebep kadın.
Erkeğin başında duran, kadın.
Hatta hüznün ve fırtınadır kadın.
Şan, ölüm ve endişedir kadın.
Seni seviyorum, hayat.
Ah telaşlı hayat.
Sensin sadık kadın.
Kayboluyor boğazların kırıksıkları
Beyaz izlere bakıyor okyanusun mavi gözleri.
İşte vedalaşmadan uçuyor
Kartallar dünyadan.
Bakıyorum sana ardından,
Kazakistan bozkırlarından.
Görünmez yıldızlar arasından,
Sessizlikte uçuyorsun.
Birçok kişi fark etmedi havalanışını.
Kızıma gururu bıraktım,
Endişeyi ise eşime.
Kendime dünya şairliğini,

Kendi ilhamımı
Ve cesareti aldım.
İnancı
Ve vazifeyi.
Haritaları,
Yükseklerden aldım
Uzay yolunu ve Dünya'yı.
Yerküre,
Karmaşık yollar silsilesi.
Yeşil, mavi,
Ve kızıl.
Dahası sıradağlar
Ve çam kümeleri.
Havalandı yolun sonunu görmek için,
Kareleri görmek için.
Yuvarlağı
Ve Küba'yı.
Aheste aheste doğuya yelken açıyorum.
Beş koldan isyan parıltıları görüyorum.
Kuru, yeşil,
Mor, kara.
Tarihi dinliyorum.

Uzak ülkelerin haberlerini dinliyorum:

“Leopoldville’de beyaz miğferler...

Yaralı kayalar Atlas’ta düşüyor...

Cape Town kaldırıma çakıldı...

Öncüler Alatau yakınlarında toplandı...

Siyahiler, Kızılderililer, Araplar

Şarkı söyleyerek

Bir güzerg ha başladı.

Dipçikler sıkıldı...

Beyaz Saray’da

Serpilen cepheler...

Antik Hellas’taki siyah bayraklar...”

Delikanlı,

Sen yüksekliğe aşınasın.

Uçuyorsun parlak yıldızların altında.

Söyle bize:

Gine özgürlüğünü elde edecek mi?

İkinci asır gelecek mi?

Aynı ve korkunç!

Birinci Asır!

Sonuçları bugün getiriyoruz,

Tüm görülenleri ve yapılanları.

Yükseldi “Vostok”,
Yükseklerde uçuyor,
Geçmişte uçuyor.
Çukurlu okyanusun üstünden,
Kapıdan geçti,
Gördü her şeyi.
Parlayan yıldızların efsanelerini,
Rengârenk benzinleri,
Gökkuşağını.
Mavi ekranı.
Saklayabiliyorlar tüm çektiklerini
Kıtaların kollarından.
Altın
Yüzyıl öğütülmüş granit.
Kilovatlar,
Henüz açık değil akım
Hızı hesaplamak için.
Uçuş hayali...
İnsanoğlu milyarlarca saymayı öğrendi
Trilyonlarca an.
Uğuldadı kılıçlar,
Milyonlarca yerden geçti lejyonlar.

Yüz milyon kıvrırcık saçlı köle.

Kaç bomba! Kaç hendek!

Ve darp cezaları!

Hayalin hızını hesaplamak için

Bize yardım ettiler.

Yüzyılların hesabı için.

İşte onlar, Londra ve Paris.

İşte onlar, Madrid

İşte onlar, Bonn

Dudaksızlar,

Kızıl saçlılar.

Dünya kıtalara bölündü.

Beyefendilerin keskin çizmelerinin izleri,

Solucan Mississippi, güçlü bir nehir,

Batı aşağıda, “Vostok” yukarıda.

IV

Tarlaları basar nehir suları

Nehirler şehirlerin üstüne taşar

Şafakta,

Ve bir gönül misali Dünya, uzanır

Nehirler ve boğazlarda.

Kolay değil

Ama bulmak zorundayım
Tüm cevapları.
Bugünün yakın yıldızlarına uzanan
Dünya yolunu,
Yolun devamını.
Ne yol ama!
Bu uzun, çetin bir yol.
Senin ve başkasının hayatı,
Bizim hayatımız.
Birinci asır,
Araştırma zamanı.
Unutma.
Araştırmak korkutucudur.
Gerçeği kovalamak.
Çiçek sapları arkasından
Yıldızlara yol açmak.
İnsan hem Tanrı hem düşman yaratır
Ve insan sonunda, insanlığı yaratır.
Ne yol ama!
Bu uzun, müthiş bir yol.
Bu genç ve sıcak hayat bizim!
İnsanlık, unutma bugün olanları.

Oldukça yaşı bu Dünya

Yeryüzü

Yerküre

Kelimelerin birleşimi.

Halkların,

Kılıçların

Ve kaderin birleşimi.

Kaç sert toynak geçti üzerinden!

Tüm çöllerinden,

Biz acımasızları yargılamak adına.

Biz demir cüceler, çiğnedik seni.

Biz Cengiz'in kahramanları, Mezopotamya'ya kadar gittik.

Biz büyük askerler, bozkırlardan geçtik

Ve senin hakkında korkunç şeyler söyledik.

Biz Roma'yı yıktık,

Taraz'ı katlettik,

Beyaz ve sarı güzellikleri lekeledik.

Dünyaya baktık boşluklardan.

Ellerimiz buluştuğunda,

Darbeler vuku buldu.

Hunlar, Moğollar!

Kıpçaklar ve Persler!

Haçlıların çingırağı!
Asırlık savaş!
Eski kültürlerin bayrakları düştü.
Dalgalar Doğu'dan,
Batı'dan dalgalar.
Okyanuslar bu sellerle yarıştı!
Batı tankları...
Ekmek Doğu'da ezildi.
Aryanların cesetleri ise
Bereketli Doğu tarlalarında.
Kardeş mezarı görevi gördü Dünya.
Öldüler...
Ne buldular toprak bölününce,
Makineli tüfeklerin altında
Kurşunun tadına varanlar.
Kardeşler
Başkasının işini babalarına verdi.
Siyah ve beyaz atlar
Siyah gölgelerini bırakıyorlar.
Atların hücumları ve o koşuşturmaları
Tek bir parlak beyaz köpüğe doğru.
Kuzey ve Güney kutbu

Bazı karlarda nasıl saçılır ortalığa ateş!

Gölgeler nasıl boyanır?

Ben köşede doğdum,

Dünyanın her yerinde.

Batı da var,

Doğu ve Kuzey de

Şairler diyarında.

Sınırlar var,

Her zamanki Sibiry'a soğukunda, bilmiyorlar.

Sınırlar var,

Aral'ın kızgın yazında, bilmiyorlar.

Nerede diğer sınırlar?

Kıtalar arasında.

Okyanuslar terk etmez Dünya'yı!

Onlar inanır.

Güneş, kalp misali yerde atar.

O inanır.

Kendimizi hayat için büyütürüz ömür boyu.

Biz de şuna inanırız:

Ne Doğu var,

Ne de Batı.

Ne de gökyüzünün sonu var.

Ne Doğu var,

Ne de Batı,

Bir babanın iki oğlu var.

Ne Doğu var,

Ne de Batı.

Gün doğumu ve batımı,

Ve bir büyük kelime var:

DÜNYA!

Tüm dillerde büyük.

Napolyon'un Batyiv'i değil,

Tsiolkovski ve Einsteinlar var.

Tümen değil, milyonlar var.

Zaferler var.

Yok berabere kalmak.

Çünkü:

Bir yerde ölüm, şeref demektir.

Ölüm özgürlüktedir,

Ölüm özgürlük içindir.

Bir yerde hayat üzüntü demektir,

Bir yerde inanç demektir.

Örtünürler Tanrı ile.

Yıldızlar hâlâ oluşan, hâlâ tutuşan kıvılcımlar demektir.

Şarkılar varsa bir yerde, orada fikirler henüz ölmemiş demektir.

Kader ile birçok parıltı ertelendi demektir.

Bir yerde son savaş demektir,

Bir yerde mücadele sürüyor demektir,

Dökme demir ile.

Yüzyıllık cazibe.

Hayat geçiyor!

Huzursuz hayat!

Ayaklar altında yollar paralanıyor,

Seni seviyorum gururlu hayat.

Çünkü sen, devrimsin!

İnsanlar!

Evrenin tüm vatandaşları!

Galaksinin konukları!

Küre'nin sahipleri!

İz bırakmadan kaybolmak arzusunda mısınız?

Yaşayın!

Yaşayın!

Coşku ile yaşayın!

Yaşayın insanlar! Yaşayın!

Bu ilk kahramanlığınız!

Dünyanın üstesinden geldiniz!

Gelecek nesiller akıllarında tutsunlar diye

Gelin dünyanın üstesinden!

Nehirler, tarlaları sulasın!

Şehirler, şafakta kalsın!

Gönül misali, ucsun Dünya!

Nehirler ve boğazlardan!

Bulacağız,

Bulmalıyız

Tüm cevapları.

Bugünün kiralık yıldızlarına uzanan

Dünya yolunu,

Yolun devamını.

V

Mavi gökyüzü güzeldir nisanın ilk günleri

Güzeldir bulutlar ve göğün manzarası

Güzeldir.

Bir saat hayal ediyorsun

Ya da iki evren...

Ve çekiyor küreyi,

Yonca ve çavdarı.

Kendimle ilgili konuşuyorum:

İşte uçuyorsun bir yıldız gemisinde.

Ve yüklerin tanıdık.

Ve radyoda telaşla şarkı söylüyorsunuz.

Çok iyi duyuluyor, hissediliyor.

Sinyal veriyorum, iniş yapıyorum.

İşte benim özüm!

Böylesine endişeli

Emirler veriyorsunuz.

Eh, orada bile sizden ne saklanır ki?

Korkudan mı ağlıyorlar yıldız gemisinde!..

Ben inanıyorum!

Hayale, postaya, bilime.

İnanıyorum!

Gözyaşına ve soğuk hesaplara.

Sabah onda Moskova'da

Siyah gördüm gökyüzünü.

Canınız cehenneme, endişe veren düşünceler!

Sakinim şimdi,

Geri dönmem gerek.

El freni ve iki kol.

Erkeklerin parmaklarında kalay.

İniş.

Uğultu beni aldı,

Açtı saçtı,
Benim ağırlığımı, referans noktamı.
Dönüşte pilota yıkıldı dünya.
Patlamayla çarptı paraşüt,
Burgaçlandı.
Dondu beyaz ipler.
Sessizlik.
Ben tekim.
Gülüyorum!
Şarkı söylüyorum!
Kazadan korkum yok!
Eminim!
Haklıyım!
İşte görüyorsunuz, Dünya!
Ne ile havalandı!
Hangi çizmeyi yokladı.
Bakın, Dünya!
Yumuşattım ona doğru çekimimi
Ve çayıra iniyorum.
İnsanoğlu Dünya'da!
Ebediyen, gücün ve cazibenin üzerinde.
Zafer ile döndüm

Sevgili Dünya'ya.

Mutlu bir yenilginin yarası.

İndim yeşilliğe,

Attım miğferi...

Kopardım paraşüt kılıfını.

Daha yakından baktım.

Ve biliyorum seni,

Tomurcuk.

Ver bana yapraklarını.

Ah, anayurt.

Yaşıyoruz,

Acele ediyoruz.

Farkında değiliz dünyadaki çayırların.

İvan çayının unutulmuş sapları.

Bizi görmeye geliyorlar.

Bu İvan olabilir

Ben de uzaklardaydım.

Ve sahile dönüyoruz.

Durdum,

Yalpaladım

Ve yeşilliğe indim.

İri bir elle kavradım, hayat gibi

İvan ayının saplarını.

Sen, Dünya,

Benim içinsin,

En aydınlık günsün.

Kadının beyaz eşarbl parlıyor

İnce huşlar arasında:

-Sen de kimsin delikanlı!

-Sovyet diyorsunuz siz insanlar.

-Bak sen şu işe! Nereden uçtun?

-Aynı yıldızlardan!

Sen, Dünya,

Bir kadınla tanıştık.

Genç, esmer, Valya gibi.

Onu görmek daha iyi olurdu sanki!

İşte ayır yalpalıyor,

Uzandı ayaklar altında,

Patikanın devamı.

Hâlâ soğumadı...

VI

Dünya sezmişti,

Anlamıştı bunun olacağını.

Ancak en güzel zafer bile

Ansızın gelir.

Binlerce ilham vuruşu yapıldı.

Ve birdenbire son tablo oluştu.

En yüksek derinlik ve anlam oluştu.

Sanatçı son vuruşu bekledi.

Ardına kadar açıldı havada alavere havuzu:

“Dikkat!

Moskova konuşuyor!

Tüm radyo istasyonları çalışıyor

Sovyetler Birliği!”

Demir spikerin sesi titredi:

“Atina’da bir çocuk doğdu

Gagarin’in şerefine

Adı Yura.

Tokyo’daki kız çocuğu

Valentina...”

Emekliler yazı işlerinde yazıyor,

İşçiler ve patronlar yazıyor

Ve mühendisler,

Molla bile.

Allah inancında hayal kırıklığını.

Bugün nisanın on ikisi.

Şairler bozuyorlar

Huş tomurcuklarının çizgilerini,

Tüylerini.

...Radyo yazıyor onun portresini:

“Geniş omuzlu...”

“Genç... Küçük...”

Yirmi yedi yaşında...”

Akranız!..

Acaba bu iyi mi, kötü mü!

“Zanaat okudu

Çok iyi...”

Ben de “RU” formundaydım!

“Nehirlerde yaşadı...”

Ben ise arkta!

“Dürüst, doğru...”

Ben ise sahiden yalancıyım!

“Kitapları ve operayı seviyor...”

Ben ise onu ve biraz

Başka şeyleri.

“Sigara içmiyor...”

Ve ben sigaranın ta kendisiyim.

Ben stoperim futbolda,

Ama forvette yardım edebilirim.
Tebessümle acılara katlanıyorum,
Herhangi bir düşüşe.
Matematikte mükemmelim,
Söyleyeyim, astronomide de iyiyim.
İnkâr etmiyorum.
Ve akşamları dersler veriyorum.
Soruları cevaplıyorum.
Ve üstelik
Geniş omuzlarım genellikle düşük.
Kelimelerle yaklaştım davaya.
Dayandım.
Ve benim genç vücudum
Betimledi Dünya'yı.
Öyleyse, kabul et dilekçeyi,
Eğer gerekirse razıyım ikinci olmaya.
Lenin adıyla bu kahramanlığı tekrarlayan biziz!
Böylesine genç, böylesine toy.
Tıknaz, küçük.
Benim dünyamda ise milyonlarca!
Benim kıymetli akranlarım,
Yine delikte gizliyorsunuz vücudunuzu

Fulmar kuşu misali.
Her yıl daha cesur oluyorsunuz.
Benim kıymetli çocuklarım,
Böyle bir milletle
Okyanus güçlü değil,
Beşinci!
Dilekçeni kabul ediyoruz.
Bilinmez birçoklarından biri.
Biliyoruz, inanıyoruz.
Lenin adıyla geçeceksin herhangi bir yoldan,
Eğer gerekirse Dünya'dan
Ve vatandan.
Eğer gerekirse tüm insanlıktan!
Mezarların üstünden, frenk üzümü çalılığından.
Sonsuz bir hatıra gibi...
Bir miting oldu, aklar kar gibi yükseldi.
O sessizce şöyle dedi:
“Seninle gurur duyuyoruz, Yuri Gagarin...”
İsmi yanlış söyledi,
Ama hatasını düzeltmedi.
Hayır, doğruydı.
Önemli değil soyadındaki harfler.

Önemli olan pistten havalandığında

Sovyet ülkesi.

Önemli olan sizin insanların onu uğurlayışı.

Önemli olan bizim eşitliğimiz.

Bu kahramanlığın öncesinde

Tüm önemli ülkeler

Samimiyetle elimizi sıktı.

“Siz kimsiniz?

Siz de kimsiniz böyle?”

Sessizce sordu kaptan.

Bir şey biliyordu.

İnsanlar okyanusları nasıl sevmez,

Ve altımızda sallandı,

Gürledi fırtınalı okyanus.

Ve Ziganshin herkes adına cevap verdi:

“Biz Sovyet insanlarıyız!” Biz onlardanız.

Soğuk bir sonbahar günü doğduk

Uzun yollarda ısındık.

Sıcak bir hız.

Testi geçtik

Ve buzları

Ve kılıcı

Ve külü.

Önceleri her şeyi haddinden fazla içerdik.

Ve mutluluk

Ve keder

Bak, ne güç ama,

Seni ölümsüzlüğe getirdi

Çobanlar, çelik üreticileri,

Çağdaş tarihin işçileri.

İleride daha ne işler olacak!

Ne işler!

Şimdilik tebrik et bizi Gagarin,

Zaferle!

Kudretle!

Tüm çiçekler!

Tüm tebessümler!

Tüm afişler!

Büyük dünya ayaklanmalarının tüm bayrakları!

Genç kızlar

Seni getirdiler, azizim!

Emektar Dünya,

Sen ortaya çıktığın esnada

Uyandı!..

Ve yalın ayak siyahi adam, tozlu meydanda onur kırıcı kıtayı dinliyor, yüzü gökyüzüne doğru dönük. İnsanoğlunun yüceliğini düşünüyor.

Dünyaya baş eğmeye mecbur kalacak bir millet var mı? Ancak kavurucu ve yağmurlu nisanın gökyüzüne yüzünü kaldırmaya mecbur olmuş bir millet var.

O MİLLETİN ZAFERİ!

Nisan, 1961.

3.3. “İnsanoğluna Eğil Yeryüzü!” Şiirinin Tematik Bakımdan İncelenmesi

1. Bölüm

Gezegenin ilk uzaya çıkan kozmonotu unvanına sahip olan Yuri Gagarin ve tüm Kazakistan için, bu tarih büyük bir öneme sahiptir. Yuri Gagarin 12 Nisan 1961 tarihinde uzaya çıkmış ve Dünya yörüngesinde bir tur atmıştır. Olcas Süleymanov’un şiirine nisanın güzelliği ile başlamasının nedeni budur. Şiirini Yuri Gagarin’e ithaf etmiştir. Hikâyeyi bir Kazak gencinin gözünden anlatmıştır. Şiir serbest tarzda yazılmıştır.

Dizelerinde Yuri Gagarin’i “Vostok 1” uzay gemisinin küçük kapsülünde resmetmiştir. Uzaya uçuş sırasında geçmiş yılların hüznünü okura hatırlatmıştır. Uzayın karanlığını ve Dünya’nın uzaklığını; uzaya giden yolu detaylıca tasvir etmiştir.

Kozmonotun uzaya uçmaya hazırlanışını, gökyüzüne duyduğu hayranlığı, Dünya üzerinde uçarken duyduğu hisleri ifade etmiştir:

“Bu zaferdi.

Ve sen fırladın Dünya’dan.

Öziinden, yeşilden.

İnsanoğlumun tarihi, insanoğlumun ateşi

Uzaydaki sislerin gizemini aydınlattı.

İşte bu başlangıcıydı

İkinci Büyük Çağ'ın."

"Sputnik 1" uydusunun 1957 yılında yörüngeye oturtulmasıyla Uzay Çağı'nın temelleri atılmış, Yuri Gagarin'in uzay keşfiyle bu çağ tam anlamıyla başlamıştır. Olcas Süleymanov şiirinde bu olayı İkinci Büyük Çağ'ın başlangıcı olarak ifade etmiştir. Bu satırlara gururlu ve coşkulu bir anlatım hâkimdir.

Yuri Gagarin askerî pilottur. Bu nedenle Olcas Süleymanov savaş günlerini ve görev gereği gittiği keşifleri güçlü betimlemelerle anlatmıştır. Bu görevleri "doludizgin ateş, hançerler, siperler, el bombaları" sözcükleriyle tasvir etmiştir.

Yuri Gagarin, makinelerin arızalanması sonucu Dünya'ya yedi kilometre kala araçtan atlayıp paraşütüyle Dünya üzerine iniş yapmıştır. Bu durumu şiirin ilk bölümünde anlatmıştır. Beşinci bölümde daha detaylı tasvirlerle anlatmıştır.

2. Bölüm

Bu bölümde, şiirin ismini taşıyan "Sen, Yeryüzü, insanoğluna eğil" dizesi yer almaktadır. Uzay her zaman merak edilen, çözülmek istenen bir gizem olmuştur. Gelişen uzay teknolojisi ve endüstriyel ilerleme ile birlikte uzayı görmek ve yörünge üzerinde tur atmak mümkün olmuştur. Bu büyük olayla birlikte insanoğlu uzayı fethetmiştir.

Uzay Çağı'ndan öncesini ise tarih öncesi devir şeklinde ifade etmiştir. Bu yıllar anlamlı yolların, yeisin, saadetin ve telaşın çağıdır. Bu uçuşu asrın acılarının haykırışı olarak görmektedir.

Şairin gözüyle Doğu yüz yıl gerideyken, uzay keşfi ile birlikte ı ışık hızında bir ilerleme kaydetmiştir.

3. Bölüm

Üçüncü bölüm "Seni seviyorum hayat" cümlesiyle başlar. Dizelerinde, yaşama dair iyi ve kötü duygulara yer vermiştir. Üçüncü bölümün en önemli kısmı, kadına verdiği değeri vurguladığı satırlardır. Şairin gözünde kadın vatandır, tarihtir, onur ve mertliktir. Şiir ve nefestir. Aynı zamanda hüznü ve fırtınadır. Kadına biçtiği değer çok büyüktür ve üçüncü bölümün ciddi bir bölümünü kapsamaktadır.

Bu satırlarda Gagarin'in mükemmelliğine de övgü vardır. Yuri Gagarin'in Dünya'ya bakışını tasvir ettiği gibi, Dünya üzerinden ona bakışını da tasvir etmiştir:

“Bakıyorum sana ardından,

Kazakistan bozkırlarından.

Görünmez yıldızlar arasından,

Sessizlikte uçuyorsun.”

Uzaydan görünen Dünya'yı bu bölümde okura daha detaylı bir şekilde anlatmıştır:

“Yerküre,

Karmaşık yollar silsilesi.

Yeşil, mavi

Ve kızıl.

Dahası sıradağlar

Ve çam kümeleri.

Havalandı yolun sonunu görmek için,

Kareleri görmek için.

Yuvarlağı

Ve Küba'ya.”

4. Bölüm

Uzay yoluna dair aradığı tüm cevapları bulmak istemektedir. Yolu uzun ve çetin olarak nitelendirmiştir.

İnsanlık hayatın olağan akışı içinde Dünya'nın birçok yerine ayak basmış, toplumlar bu süreçlerde kaynaşmıştır. Olcas Süleymanov bu bağlamda yeryüzünü halkların birleşim yeri olarak okura sunmuştur. İnsanlığı pek çok güzelliği katleden bir varlık olarak görmektedir. Bu yorumları yaparken savaşlardan örnekler vermiştir. Şiirindeki

kardeş mezarı tabiri boşa değildir. Savaşlarla birlikte gelen toprak bölünmelerine hayıflanmıştır.

Bu büyük gün ve bu şiir ile birlikte insanlık kendini belli bir bölgeye ait hissetmeyi bırakıp, yeni bir bakış açısı kazanmıştır. İnsanlığın milletlere, farklı sınıflara, dinlere, ten renklerine bölünmesine serzeniş vardır. Bu şiir ile insanlık “Dünya insanı” olduğunun farkına varmıştır. İnsanlar arasındaki sınırlar silinmiştir. İnsanlar kendilerini tek bir ulus gibi hissetmiştir. Şiirin izleği budur:

“Ne Doğu var,

Ne de Batı.

Ne de gökyüzünün sonu var.

Ne Doğu var,

Ne de Batı.

Bir babanın iki oğlu var.

Ne Doğu var,

Ne de Batı.

Gün doğumu ve batımı,

Ve bir büyük kelime var:

DÜNYA!”

Okura seslenirken “evrenin tüm vatandaşları, Küre’nin sahipleri” tabirlerini kullanmıştır.

Coşkun ifadelerin ve hitabetin en fazla gözlemlendiği satırlar dördüncü bölümde yer almaktadır.

5. Bölüm

Bu bölümde, makinede çıkan bir problem sonucunda Yuri Gagarin'in paraşütüyle Dünya üzerine iniş yaptığı anları detaylıca anlatmıştır. Riskli bir iniş şekli olmasına karşın, Yuri Gagarin paraşütüyle kaza geçirmeden Dünya'ya inmiştir:

“Bakın, Dünya!

Yumuşattım ona doğru çekimimi

Ve çayıra iniyorum.

İnsanoğlu Dünya'da!

Ebediyen, gücün ve cazibenin üzerinde.

Zafer ile döndüm

Sevgili Dünya'ya.”

6. Bölüm

Altıncı bölüme, insanların bu zafer gününü beklediklerini dile getirerek başlamıştır. Dünya bir önseziye sahiptir. Bu günün yaşanacağını bilmektedir.

O gün radyo istasyonlarından duyulan haberlere bu bölümde yer vermiştir. Haberlere göre, Yuri Gagarin öylesine ünlü olmuştur ki, o gün dünyaya gelen çocuklara Yura ve Valentina isimleri verilmiştir. Valentina Gagarina, Yuri Gagarin'in eşidir. Valentina ismi, Valya şeklinde birinci, üçüncü ve beşinci bölümde yer almıştır.

Bu satırlarda Yuri Gagarin'in fiziksel görünüşüne, yaşına, mesleki bilgilerine, kişiliğine ve hobilerine dair bilgiler vermiştir. Kendisini okura bu noktada tanıtmıştır.

Pistten havalandığı an Sovyet ülkesinin nasıl gururlandığını da bu bölümde ifade etmiştir.

Sovyet insanının tarihine değinmiştir:

“Biz Sovyet insanlarıyız! Biz onlardanız.

Soğuk bir sonbahar günü doğduk.

Uzun yollarda ısındık.

Sıcak bir hız.

Testi geçtik.

Ve buzları

Ve kılıcı

Ve külli.”

Geleceğe büyük bir umutla bakmaktadır. “İleride daha ne işler olacak!” ifadesi ile umudunu ortaya koymuştur.

3.4. Olcas Süleymanov’un Şiirlerinin Türkçe Çevirisi

Аргамак

Эй, половецкий край,
Ты табунами славен,
Вон вороные бродят
В ливнях сухой травы.
Дай молодого коня,
Жилы во мне играют,
Я проскачу до края,
Город и степь
Накрена.
Ветер раздует
Пламя
В жаркой крови аргамака,
Травы
Сгорят
под нами,
Пыль
И копытный цок.
Твой аргамак узнает,

Argamak

Ey, Kıpçak yurdu,
Sen sürülerinle ünlüsün,
İşte kargalar dolaşüyor
Sağanakta, kuru otlarda.
Genç bir at ver,
Kanım kaynıyor,
Geçeyim manzaralardan,
Şehirlerden ve bozkırlardan
Eğilerek.
Argamakın sıcak kanında
Rüzgâr esiyor
Adeta alev.
Otlar
Yanıp kül oluyor
Altımızda,
Toz
Ve nal sesleri.
Argamak bilir,

Что такое атака,
Бросим
Робким
Тропам
Грохот копыт в лицо!..

В винограднике

По виноградному листу
ползут улитки
и тащат на спинах
кибитки.
Кочевник скакал,
а век его полз,
у каждой бурной сложности
есть тихий образ,
он обнажающе прост
(чтобы понять суть общественного явления,
найди в природе сравнение).
«Ты ползёшь», – улите скажем,
удивится: «Нет, мы скачем».

Карагач

В низине — осины,
родник и трава,
и тень, как отрава, густая,
здесь корни не длинные,
и осень права,
что плесенью год прорастает.

Hücum nedir,
Haydi bırakalım
Ürkek
Patikalara
Toynakların gümbürtüsünü!..

Bağda

Asmaların üzerinde
Sürünüyor salyangozlar
Ve vagonları çekiyorlar
Sırtlarında.
Göçebeler dörtlale gidiyordu
Süründükleri çağda.
Her sunturlu coşkuda
Vardır yalın, sessiz bir hayal,
(Anlamak için
Karşılığını doğada ara).
"Sürünüyorsun," deseler
salyangozlara,
"Hayır, dörtlale gidiyoruz,"
derler şaşkınlıkla.

Karaağaç

Hışırdayan kavak,
Ovalarda, yeşillikte ve baharda,
Ve gölgede,
Sonbaharda
Kalın ve kısa kökleriyle
Filizlenir ağır ağır.

Смотри —
над курганом,
где ветер поет,
где слышится волчий плач,
вцепившись корнями
в сердце мое,
шатаясь,
стоит карагач.

Его не сломает ни зной,
ни буран, —
ни жажда спокойных дней,
стоит,
развернув навстречу ветрам
плечи черных ветвей.
И всадник, которому повезло,
увидев, заплачет
и — вскачь.
В низине коня напоит
и без слов
благодарит карагач.

Кочевье перед зимой

Когда расцветет, сверкая,
Звезда Сумбуле,
Косяки кобылиц
Отдадут свое белое молоко,
Тонко — длинные гуси над степью моей
пролетят,

Bak!
Kurganın üzerinde,
Rüzgârın şakıdığı yerde,
Kurt çığlıklarının
Duyulduğu yerde
Sarılıyor kökler,
Gönlümde dolaşıyor,
Bir Karaağaç.

Kırılmaz o sıcaklıkla,
Fırtınayla, susuzlukla.
Huzurlu günler için
Değer,
Rüzgâra doğru açar
Siyah dallarını.
Ve şanslı bir süvari görür,
Ağlamaya başlar
Dörtнала.
Suyunu atına içirir ovada.
Kelimeler kifayetsiz,
Minnettarım Karaağaç.

Kıştan Önce Göçebe

Işıldayarak yükseldiğinde
Sümbüle Yıldızı,
Ak sütlerini verir
Kısraklar,
İnce uzun kazlar
Bozkırımın üstünde uçar,

И угрюмо печально в ночи прокричат	Geceleri gamlı kederli haykırırlar
Мои бедные белые гуси.	Benim beyaz kazlarım.
Это значит – трава постарела	Otlar ihtiyarlamış demektir
на пастбищах.	Çayırda.
Поднимайся, кипчак...	Yüksel, Kıpçak...
Пусть умрет у меня на руках, сверкая,	Ölsün ellerimde ışıltı ışıltı,
Звезда Сумбуле.	Sümbüle Yıldızı.

Молитва Батыра Мамбета

Batır Mahambet'in İdam

Перед Казню

Öncesi Duası

Бисмилля!
 Я в далеких походах забуду себя,
 Я в битвах — по году,
 В обидах — по горло,
 Я родился в седле,
 Умираю в цепях,
 Меня водят пешком, как собаку,
 по городу.
 Я забуду, как пахнет запаленный конь,
 Я забуду

Bismillah!
 Uzun seferlerde unutacağım kendimi,
 Savaşayım yıllardır,
 Dargınlığım boğazıma kadar,
 Eyerde doğdum,
 Zincirlerde ölüyorum,
 Beni sürüyorlar yalın ayak, köpek gibi,
 şehirde.
 Unutacağım, atın kavrık kokusunu,
 Unutacağım,

в зиндане гортанные кличи,
 Утром тело разрубят и бросят в огонь,
 Мое темя забудет бывшее величие.

Zindanda gırtlaktan gelen çılgınları.
 Sabah cesedimi doğrayıp ateşe atacaklar,
 Tacım unutacak eski azametini.

Я забуду,
 как жены боялись меня,
 Я как меч обнаженный,
 Но ржа меня режет.

Unutacağım,
 hanımların nasıl korktuklarını benden.
 Çıplak bir kılıç gibiyim
 Ama pas keser durur beni.

Сердце в горле как яростная змея.

Kalp boğazda öfkeli yılan gibi

Э, не так!

Yok, değil!

Мое сердце — ошипанный кречет.

Kanadı kırılmış bir aksungur kalbim.

Все забуду,

Her şeyi unutacağım,

Молитвы — спасенье свое,

Dualar kurtuluşum benim

И пожары, и битвы, аллаха забуду...

Yangınları, savaşları ve Allah'ı

unutacağım...

Аруах!..

Atalarımın ruhları!

Ясный месяц в пустынях встает, —

Parlak ay çölde doğuyor,

И уходят в барханы

Ve gidiyor kum tepelerinde

За самкой верблюды...

Dişi develerin ardından...

И в казахских казанах шипит молоко...

Ve Kazak kazanlarında süt cızırdıyor...

И собаки рвут шкуры

Ve köpekler yırtıyor birbirlerinin

друг другу от скуки...

kürklerini sıkıntıdan

Я в зиндане лежу глубоко-глубоко,

Ben zindanda yatıyorum derin derin,

А луна, как лепешка, мне катится в руки...

Ay ise, bazlama gibi, yuvarlanıyor

ellerimde...

Ночь В Пустыне

Çölde Gece

Нет росы,

Çiy yok,

Удивительно, нет под руками росы,

İlginç, elimin altında çiy yok,

На безвольно холодном песке,

Mütereddit soğuk kumlarda,

На лице и на войлоке —

Yüzlerde ve keçede

Нет росы,

Çiy yok,

Волны камня измолотого

Taştan dalgalar

Спокойные, как часы,

Durgun, tıpkı bir saat gibi,

Изнывают под зноем

Yas tutuyorlar

луны полуночной.
И нет росы.
Босые шакалы в песках хохочут,
Что нет росы.
Скелет саксаула кричит, белея,
Что нет росы.
Алюминиевый свет обнажает
Разбухшие груди пустыни,
И нет красы
Человечней тоски барханной
По капле росы.
Луна остынет,
И дальняя кромка восхода
Взорвется солнцем...
Зачем?
Роса на лице одинокого человека.

Тонкие Орлы

Ползут над полем толстые орлы,
летят по полю тонкие орлы.
Орел, он думает, что все — орлы,
у каждого подозревая горло.
Он с сусликом дерется,
как с орлом.
Сожрет и думает:
«Какой он горький!..»
Их —
«беркуты,
стервятники,
ягнятники».
Орел, он не увидит своей тени,
добыча видит тень его огня.

Gece yarısı ay ışığı altında
Ve çiy yok.
Yalın ayak çakallar kumda kahkaha atıyor
Çiy yok.
Saksaulun ağarmış iskeleti bağırıyor,
Çiy yok.
Alüminyum ışığı çıplak
Şişmiş bağırları çöllerin,
Ve güzellik yok
İç sıkıntıları kum tepesi kadar.
Çiy damlası var.
Ay soğuyor,
Ve uzaklaşıyor başka yere doğmak için
Patlıyor güneş...
Kimsesiz bir adamın
Yüzündeki çiy.

İnce Kartallar

İri kartallar sürünür tarlada,
İnce kartallar uçuşur tarlada.
Kartal, düşünür diğer tüm kartalları
Her bir şüpheli boğazı.
Tarla sincabıyla dalaşır,
Kartal misali
Midesine indirip düşünür:
"Nasıl da
Acı!.."
"Altın kartallar,
Akbabalar,
Kuzular."
Kartal, görmez kendi gölgesini,
Görür ganimet ateşinin gölgesini

Тень — плоть его,
а он — виденье тени.
По небу стелются орлы тяжелые.
А по земле,
травы не тронув,
не царапнув глины,
темно-зеленые и темно-желтые
несутся тонкие орлы углами
по круглой плоскости своей горы.
Орлы уйдут.
Опять желток и зелень.
Степь — горы без вершин и без ущелий,

без острых ощущений Бухары,
ни гром, ни молния,
не встали и не сели.
Спокойный ужас солнца
и орлы.

Кучевые Облака

Жаворонок:
«Мама, слышит только ястреб
песенку мою».

Есть у меня особые слова,
они сидят, нахохлившись, как совы,
в душа моей,
в крови моей бессонной,
и просится еще одна сова.
Я раздарил бы их,
но кто возьмет?

Gölge onun etini,
O ise gölgeleri.
Semada yayılır ağır kartallar
Ve yerde,
Otlara dokunulmamış,
Çizik değil balçıklar,
Koyu yeşil ve koyu sarı
Köşelerde koşan ince kartallar
Dağların tepelerinde.
Kartallar ayrılacak.
Tekrar sarıdan ve yeşillikten.
Bozkır, zirveleri ve geçitleri olmayan

dağlar,
Buhara'nın heyecanı olmadan,
Ne gök gürültüsü, ne şimşek,
Kalkmadı ve oturmadı.
Güneşin durgun korkusu
Ve kartallar.

Kümülüs Bulutları

Tarla kuşu:
"Anne, sadece atmaca duyar
benim şarkımı."

Özel sözlerim var,
Gamlı baykuşlar gibi otururlar
Ruhumda,
Uykusuz kanımda.
Bir baykuş daha isterim...
Onları dağıtırdım,
Ama kim alırdı?

Всегда желанны соловьи горластые,
еще один бесшумный, темный год
летит в меня...

Теперь скажу о ласточке.
Ей провода под током — нипочем,
летит она над красным кирпичом,
над крышами Казанского вокзала,
спешит догнать, сказать,
что не сказала.

И унеслась, пронзая строй ладов,
и крылья, как раскинутые руки.
На проводах сидят ее подруги.
Как много над вокзалом проводов.
И будет мне дорога далека,
и каждый полустанок,
как — Казанский...
Развалины моих воздушных замков
напоминают эти облака.

Песня Над Песком

Над пустыней стоят одинокие соколы»
Над пустыней застыли мохнатые беркуты,
Над пустыней парит августовское солнце
Одинокие образы человеческой веры.

Я к скале подойду
И ножом, как язычник,
Заклинанья шепча,
Что-то вырежу я.
О прости меня, Солнце,
Я шепчу неприличное,

Bülbüller her zaman yüksek sesle şakır,
Başka bir sessizlik, karanlık bir yıl
Bana doğru uçar...

Şimdi kırlangıçtan bahsediyorum.
Tel cereyan altında, önemi yok,
Uçuyor o kırmızı tuğla üzerinde,
Kazan tren garının çatısı üzerinde,
Acele ediyor yetişip söylemek için,
Ancak söylemedi.

Ve taşıdı, ahengi
Ve kanatlar, açılmış kollar gibi
Tellerde oturuyor arkadaşları.
Garın üzerinde kaç tel var?
Ve yolum uzak olacak,
Ve her durakta,
Kazan gibi...
Gökteki saraylarımın enkazı
Bu bulutları hatırlatıyor bana.

Kum Üzerinde Şarkı

Çölde duruyor kimsesiz şahinler
Çölde dondu kürklü altın kartallar,
Çölde süzülüyor ağustos güneşi
İnançların yalnız hayalleri.

Kayağa gideceğim
Ve bıçak ile, kafır gibi,
Büyü fısıltıları,
Bir şey keseceğim.
Affet beni Güneş,
Fısıldıyorum edepsizce,

Пусть услышит пустыня
Рыжая.

Duysun çöller
Duysun kızıl.

А потом?
А потом
Топот скроет молчанье.
Ты меня, вороной,
назови подлецом!
Кони ноги ломают
Вот такими ночами,
Когда всадник о гриву
Утирает лицо...
Над пустыней стоит одинокое небо.
Успокойся, скакун. Это всходит, луна.
Ах, такую прохладу и спокойствие мне бы.

Ya sonra?
Sonra ise
Gizliyor sessizliğini
Bana
Alçak de!
Atlar bacaklarını kırar
İşte böyle geceler,
Süvari yele üzerinde
Yüzünü siler...
Çölde durur yalnız gökyüzü.
Sakinleş, at. Doğuyor, ay.
Ah, böyle bir serinlik ve sükûnet

До свиданья, пустыня
Рыжая.

benim olmalı
Elveda çöl,
Elveda kızıl.

«Волга» вьется аварской дорогой...

"Volga" Avar Yolu Boyunca Uzanır...

«Волга» вьется аварской дорогой,
над горами аварское небо,
и могильники однорогие
за аулами, за Гунибом.
Ишаки, как везде, невеселые,
старики, как везде, особые,
проезжаю угрюмые села,
белостенные села усопших.
Тот, кто жив, кто еще в аулах,
кто еще не ушел за речку,

"Volga" Avar yolu boyunca uzanır,
Dağlar üzerinde Avarların gökyüzü,
Ve tek boynuzlu mezarlık
Avulların ardında, Gunib'in ardında.
Katırlar, her yerde, üzgün,
İhtiyarlar, her yerde, özel,
Geçiyorum kasvetli köylerden,
Merhumların beyaz duvarlı köyleri.
Yaşayan, halen avullarda olan diğerleri,
Henüz nehrin ötesine geçmemiş olan,

говорит, наслаждаясь гулом,
легким клекотом отчей речи.

«Кто-то медленно скачет и скачет

во сне...

Кто-то медленно скачет и скачет во сне,
издалека, на светлом усталом коне.
Все молчит. Осторожно копыта стучат.
Скачешь ты
или тихо крадешься ко мне?
Почему не взлетает над крупом камча?
Почему ты являешься мне по ночам?
Я поверю,
я знаю — ты добрый гонец!
Почему же так тихо копыта стучат?

«Над белыми реками стаи летят...»

Над белыми реками
стаи
летят,
как черные хлопья
сгоревшего лета,
летят, развеваясь,
как черные ленты,
летят мои утки,
куда захотят.
Озера соленые, сладкая тина,
чебак африканский,
негорький,
бескостный!..
Мне кажется- —

Uğultunun tadını çıkarırken konuşuyor,
Babanın konuşmasındaki hafif çılgılık.

Biri Dörtmala Koşuyor

Rüyamda...

Biri dörtmala koşuyor rüyamda,
Yorgun, at üzerinde, uzakta.
Her şey sessiz. Usulca vurur toynağını.
Dörtmala mı koşuyorsun,
Yoksa bana sakince mi yaklaşıyorsun?
Neden uçmuyor kırbacın tahıllarda?
Neden geceleri bana görünüyorsun?
İnanıyorum.
Biliyorum, sen iyi bir habercisin!
Neden toynağını usulca vuruyorsun?

Beyaz Nehirler Üzerinde Sürüler Uçar

Beyaz nehirler üzerinde
Sürüler
Uçar,
Siyah gevrek gibi
Yanık yaz,
Uçar, çırpınır,
Siyah şeritler gibi,
Uçar benim ördeklerim,
Nereye isterlerse.
Tuzlu göller, tatlı balçıklar
Afrikalı chebaklar⁸
Acı değil,
Kılçıksız!..
Bence

⁸ Balık türü.

с медленной стаей утиной
покинула родину Птица Спокойствия.
И сизые перья осели на реки,
ушла, я боюсь, что устанет, устанет,

останется там,
где навеки, навеки
я сам бы остался.
Наверно, остался.
...Весною восходят они
Из-за гор, _
лучами тяжелыми,
первые клинья,
устало вонзая потертые крылья
в прозрачный и вязкий
воздушный раствор.

Иссык

Есть в горах Алатау Орлиное море
Иссык,
Берега из гранита
И теплых тянь-шаньских елей,
В нем веками копились
Угрюмая свежесть росы,
Краски неба навеки
к холодным волнам прикипели.
Поднимаешься в гору,
и сердце у горла встает,

Yavaş bir ördek sürüsü ile
Terk etti Huzur Kuşu vatanını.
Ve gri tüyler çöreklendi nehirlerde,
Gitti. Yorulacağımdan, yorulacağımdan

korkuyorum,
Orada kalacağım,
Ebediyen, ebediyen
Ben kendim kaldım.
Herhalde, kaldım.
İlkbaharda doğarlar
Dağların ardından,
Ağır ışınlar,
İlk takozlar,
Yorgun saplanmış kayıp kanatlar
Şeffaf ve yapışkan
Hava çözeltisi.

Issık

Alatau'da bir Kartal denizi
Issık,
Kıyısı granitten
Ve sıcak Tanrı Dağları ladinleri,
O yüzyılda toplanıyor
Çiyin hüznü tazeliği,
Göğün renkleri ebediyen soğuk dalgalara
yaslanmış.
Tırmanırsın dağlara
Ve için hop eder,

Высота, высота,	Yükseklik, yükseklik.
Пьешь из фляги тягучую воду,	Uzun uzun içersin mataradan suyu
Не спасает,	Kurtarmaz,
Или воздух теплый, пахучий, как мед,	Ya da hava sıcak, hoş kokulu, bal gibi,
А в висках, а в ушах - кровь гудит,	Şakaklarında, kulaklarında kan uğuldar,
нагоняя одурь.	Sersemliklere hayıflanırken
Кровь беснуется, рвется.	Kan öfkelenir,
Вдруг ветер порывом провыл.	Birdenbire rüzgâr coşar fırtına gibi
Голоса издалека,	Sesi gelir uzaktan,
И травы скрежещут,	Ve otlar hışırdar,
И вскрики, бубны, топот и лязг,	Ve çığlık sesleri ve şingirtı,
И прибитый копытом ковыль...	Ve toynaklar ezer tüyden çimenleri
А товарищ толкает в плечо:	Arkadaşım ise dürter omzumu:
— Ну, чего же ты, прыгай...	Hey! Hadi atlasana...
Со скалы - на скалу - через трещину,	Kayadan kayaya çatlaklardan,
Пару шагов — и стволы разошлись,	Çift adım at ayrıl,
И открылось орлиное море.	Ve açılır kartal denizi.
Удивись красоте беспокойных	Şaşır sahilin hüzünlü
его берегов,	güzelliğine
Погляди,	Dar omuzlarını okşayarak yıkar
как водою скалу узкоплечую моет.	Kayalar.
Приглядишься и пойми,	Gözle ve anla,
Что когда-то был просто обрыв,	Bir zamanlar sadece uçurum olduğunu
Потом ветер шатал одинокие горы,	Sonra rüzgâr yalar yalnız dağları,

как ели,	İadin gibi,
И во вздыбленном небе плясали	Ve şaha kalkar gökyüzü,
и гибли орлы,	Dans etti ve öldü kartallar,
И хлестали кипящие струи из горла ущелья.	Ve dar boğazlardan kaynar su akar
И вода разбежалась бы	Ve su
Сотней бессилных ручьев,	Takati kesilmiş dereler vardı,
Если б скалы не рухнули в тесном размытом	Kayalar çöktü dar bulanık
протоке.	Kanalda.
И собралась вода,	Ve toplandı su,
И раздвинула горы плечом,	Dağları omuzlarına aldı,
Отстоялась под солнцем	Duruldu güneş altında
и озером стала глубоким.	ve derin bir göl oldu.
Уколи свои ноги об острые грани песка,	İğne gibi keskin ayaklarını batır kumlara,
Удивись, как прозрачно тугое, волнистое тело,	Şaşıır şeffaf sıkı dalgalı yüzeyine
Наклонись и напейся,	Eğil ve iç,
Да так, чтоб ломило в висках,	Öyle iç ki, şakakların kırılsın,
Чтоб вода ледяная по венам горячим	Buz gibi su, sıcak damarlarında
запела.	Şarkı söylesin
И тогда ты взмахнешь,	Ve o zaman salla kollarını,
Ты захочешь руками взмахнуть,	İstersin elbette kollarının sallanmasını,
Твои мускулы жадно попросят работы,	Kasların aç gözlülükle çalışmak ister
работы.	iş ister.
Ты идешь,	Gideceksin,
Ты спеша продолжаешь немеренный путь,	Acele et, devam et yollara,

Твои щеки щекочут соленые брызги пота... Yanaklarını okşasın tuzlu ter
damlaları...

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BAĞIMSIZLIK SONRASI KAZAKİSTAN SİYASETİ VE OLCAS SÜLEYMANOV'UN DİPLOMASİSİ

4.1. Bağımsızlık Sonrası Kazakistan Siyaseti

Kazakistan 16 Aralık 1991 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiştir. Nursultan Nazarbayev'in önderliğinde Kazak yurdu günden güne kalkınmış, her alanda kendini geliştirmiştir. Bağımsızlığın ilk zamanları sancılı geçmiştir. Ancak sistemli çalışmalarla, soğukkanlı bir tutumla Kazak yurdu refaha kavuşmuştur.

1980'li yılların sonunda Sovyet sistemi ve ekonomisi hızlı bir çöküş sürecine girmiştir. Sovyetlerdeki bu istikrarsız yapı, Kazakistan'daki istikrarı beraberinde getirmiştir. Bu durumu fırsata çeviren Kazakistan, 24 Nisan 1990'da Kazakistan Yüksek Sovyeti, Kazak Devlet Başkanlığı makamını tesis etmiştir. Mecliste yapılan gizli oylamada Kazakistan'ın ilk Devlet Başkanı olarak Nursultan Abişulı Nazarbayev seçilmiştir (Çağlar, 2018: 73-74).

Bağımsız Kazakistan'ın kurulmasının en önemli faktörlerinden biri, Kazak halkı ve Dinmuhammet Kunayev'in öncülüğündeki aydınların direnişidir. İşte bu noktada, Komünist Partisi üyesi olan Nazarbayev'in sahneye çıktığı görülmektedir. O, bağımsızlık gösterilerinde halkının yanında yer almış ve Kazakistan'ın Kazaklar tarafından yönetilmesi gerektiği görüşünü savunmuştur. Kendisi 1940 yılında dünyaya gelmiştir. Kimya ve metalurji lisans öğreniminden sonra ekonomi alanında doktora yapmıştır. Kazakistan'ın problemlerine ve Rusya'nın siyasetine o dönemlerde de hâkimdir (Hizmetli, 2011: 41).

Nursultan Nazarbayev o dönemde ülkedeki tek siyasî organizasyon olan Kazakistan Komünist Partisi'nin en tepe noktası olan Merkez Komitesi Birinci Sekreterliği makamında bulunmaktadır. 1989 yılında bu göreve gelen Nazarbayev, 24 Eylül 1990 tarihinde de Cumhurbaşkanı olmuştur (Budak, 1999: 106).

25 Ekim 1990'da Kazakistan Yüksek Sovyeti, Kazak Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin siyasi egemenliğini ilan etmiştir. Kazakistan Cumhurbaşkanı

Nazarbayev, bunu bağımsızlık yolundaki ilk önemli adım olarak değerlendirmiştir (Çağlar, 2018: 74).

Komünist Partisi Sovyetler Birliği'nin çözülmesini engellemek istemiştir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin gizli istihbarat servisi KGB ve Kızıl Ordu'nun tutucu güçleri, 19 Ağustos 1991'de Moskova'da, Mihail Gorbaçov yönetimine karşı darbe girişiminde bulunmuştur ancak başarılı olamamışlardır. Bu girişimin ardından Rusya Federasyonu dâhil tüm birlik cumhuriyetleri Sovyetlerdeki bu iç karışıklıktan istifade ederek birbiri ardına bağımsızlıklarını ilan etmiştir (Çağlar, 2018: 74).

Darbe girişimi üzerine Sovyetler Birliği'nin Merkezî hükümeti istifa etmiştir. Bu gelişmeler üzerine duruma el koyarak yönetimi ve düzeni devam ettirme gayreti içerisine giren “Olağanüstü Hal Devlet Komitesi” ve bu komitenin kararları Kazakistan Cumhurbaşkanı tarafından tanınmamış ve gayri meşru ilân edilmiştir. Nazarbayev bu konudaki tavrını “pasif bir tanımama” halinden daha da ileri götürerek, Kazakistan Komünist Partisi Merkez Komitesinin 28 Ağustos 1991 tarihli toplantısında partiden ve parti liderliğinden istifa etmiştir. Nazarbayev'in istifasından sonra Kazakistan Komünist Partisi 7 Eylül 1991'de kendisini feshederek, “Sosyalist Parti”ye dönüşmüştür (Budak, 1999: 106).

Yine Kazakistan'ın bağımsızlığından sadece yetmiş dört gün önce yani 2 Ekim 1991'de Sovyetler Birliği'nin Kazakistan topraklarında bulunan Baykonur Uzay Üssünden, Kazak astronot Toktar Ebubekirov uzaya gönderilmiştir. Bağımsızlık emareleri olarak yorumlanabilecek bu gelişmeler ardı ardına gelirken, 1 Aralık 1991'de Kazakistan'da ilk defa devlet başkanlığı için halk oylaması yapılmış ve Nazarbayev, oyların %98,7'sini alarak Kazakistan'ın halk tarafından seçilen ilk devlet başkanı olmuştur (Çağlar, 2018: 74).

Kazakistan Parlamentosu 10 Aralık 1991'de “Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti” adını bırakarak “Kazakistan Cumhuriyeti” adını kabul etmiştir (Hizmetli, 2011: 41).

Tarihi boyunca İpek Yolu üzerinde stratejik bir noktada bulunan Kazakistan Devleti, 16 Aralık 1991'de bağımsızlığını ilan etmesinden itibaren bir ulus-devlet inşası sürecine girmiştir. Bağımsız olduğu dönemde Kazakistan'da yaşayan Kazaklar

nüfusun %40'ını oluştururken ülkede 130 farklı etnik grup bulunmaktaydı. Bu durum, öncelikle Kazakçanın kullanımını etkilemiştir. Ancak, çok uluslu bir ülke olmasına rağmen Kazakistan içerisinde barış ve milli güvenlik sağlanmaktadır. Günümüzde Orta Asya'nın en gelişmiş devletlerinden biri olan Kazakistan'da devlet inşası dönemi devam etmekte olup bağımsızlığının ilk yıllarındaki durumuna kıyasla büyük bir ilerleme kaydedilmiştir (Kassymbay, 2006: 1).

Bayraklar, devlet arması, milli marş, üniformalar, haritalar, mimari vb. gibi unsurlar ulus inşa sürecinde kullanılan önemli sembollerdir. Kazakistan da bağımsızlığını ilan ettikten sonra ulusal bayrak, ulusal marş, devlet arması gibi ulusal kimliği belirten unsurlara yönelmiştir. 11 Aralık 1992 tarihinde ulusal bayrak yapılmış ve milli marş yazılmıştır. Yine bağımsızlığın en önemli sembollerinden biri olan milli para birimi tenge Kazakistan'da 15 Kasım 1993'te kabul edilmiştir (Çağlar, 2018: 77). Yeni para birimi yüksek enflasyonu dizginlemiş ve egemenlik kavramını pekiştirmiştir (Yılmaz, 2019: 27-28).

Her bağımsız devlet gibi Kazakistan da bir ulus devlet yaratmak adına öncelikle kendi siyasi yapılanmasını bunu başaracağına inandığı yönde tesis etmiş ve sonrasında da Kazak ülkesini ilgilendiren her konuda politikalar geliştirerek amacını gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bunu yaparken ise ülkesinde, SSCB döneminde tesis edilen ve bağımsızlığına gölge düşüren pek çok kurum, inançlar sistemi, dil, Kazakların aleyhine seyreden Rusya eliyle oluşturulmuş suni demografik yapı, halen süren Rus güdümlü sanayi ve ekonomi, kısacası Rus asimile çabalarının tüm kalıntıları Kazakistan'ın ulus inşa sürecinde aşması gereken en önemli amiller olarak karşısında duruyordu (Çağlar, 2018: 74-75).

Bağımsızlığın ardından devleti sahiplenmeye başlayan Kazaklar arasında, dünyadaki yerlerinin ne olacağı konusunda önemli görüş farklılıkları ortaya çıkmıştır. Dünya görüşleri farklılaşan bu entelektüel Kazaklardan bir kısmı kendi ayakları üzerinde durmayı savunurken, bir kısmı ise Rusya'sız bir Kazakistan düşünmemekte devam etmiştir (Ölçekçi, 1996: 69).

1993'ten beri Cumhurbaşkanı Nazarbayev belirli bir 'Kazaklaştırma' politikası izlemiştir; birkaç istisna dışında tüm üst düzey görevlere nitelik gözetmeksizin etnik

Kazakların getirilmesi, yer adlarının Kazakça olanlarla değiştirilmesi kısa zamanda yapılanlardır. Halkın Kongre Partisi Başkanı ve tanınmış bir Kazak entelektüeli olan Olcas Süleymanov da dâhil olmak üzere bir grup, Kazakistan'ın Rusya ile konfederasyonunu ve Rusçanın cumhuriyet içinde resmi dil olmasını istemiştir (Ölçekçi, 1996: 69-70). Kendisi Kazakistan'ın geleceği ve gelişmesi için konfederasyona ilk şart olarak bakmıştır (Ölçekçi, 1996: 70).

Olcas Süleymanov SSCB döneminde milliyetçilik yaftası yemekten, bağımsızlık yıllarında ise Rus yanlısı olmakla suçlanmaktan korkmayarak tüm yazılarında ve konuşmalarında Rusya'yla işbirliği yapmanın Kazakistan açısından zorunlu olduğunu, ülkesinde Kazakça ve Rusçanın eşit haklara sahip resmi diller konumunda bulunması gerektiğini hep savunmuştur, bugün de savunmaya devam etmektedir (Kurmanbayev, 2017: 428).

Kazakistan diğer Orta Asya ülkelerine göre Rusya'ya daha yakın olması ve ülkede yaşayan Rus nüfusun fazlalığı nedeniyle daha farklı bir konuma sahiptir. Ülkenin bu özel konumunu dikkate alan Cumhurbaşkanı Nazarbayev Rusya ile yakın ilişkiler kurabilmiş ve Orta Asya'daki özel konumunu ön plana geçirerek Avrasya Birliği'nin kurulmasını önermiştir (Diyarbakırlıoğlu, 2014: 87).

Avrasya Birliği fikri Nisan 1994'teki ekonomik kriz ortamında Cumhurbaşkanı Nazarbayev tarafından bizzat Moskova'da ortaya çıkmıştır. Kazakistan Cumhurbaşkanı dünyanın bütün ülkeleriyle eşit ilişkiler kurma çağrısında bulunarak, ekonomik ve siyasi ittifakların ortak sağduyu temelinde oluşturulması gerektiğini söylemiştir (Diyarbakırlıoğlu, 2014: 88).

Avrasyacılık kuzeye ve batıya doğru Kazak dış politikasının açılan kapısıdır. Tanınmış Kazak şair ve edebiyatçısı Olcas Süleymanov, Halklar Kongresi Partisi'nin lideri olarak, bir Rus-Kazak konfederasyonu kurulması teklifini gündeme getirmiştir. Süleymanov, daha evvel yazdığı "Az i Ya" isimli eserinde Kazak Avrasyacılığı'nın temellerini zaten atmıştır (Ongarova, 2010: 71). Daha doğrusu Süleymanov'a Kazak Avrasyacılığı'nın babası demek de yanlış olmaz. Büyük ihtimalle, projenin (Avrasya Birliği) asıl tasarımcısı olan o zamanki Halkın Kongresi Partisi Genel Başkanı Olcas

Süleymanov, bu coğrafyada bir konfederasyon veya birliğin kurulmasını tarihi olarak kaçınılmaz bir kader olarak görmekteydi (Ongarova, 2010: 72).

Az i Ya eserinde Olcas Süleymanov Avrasya kıtasında hükmeden Türk halkının Slav halkları ile ilişkilerini tarihi açıdan anlatarak Avrasya'nın Türk halkının ana toprağı ve tarihi vatanı olduğunu ispatlamıştır. Bununla birlikte Slavlarla bir çatı altında yaşadıklarını da tarihi bir açıdan anlatmıştır. Olcas'a göre, 12. yüzyıl Rusları ırkçı olamazlardı. Türklerle siyasi ve medeni ilişkiler henüz sağlamdı. Hem de kan akrabalığı mevcuttu. Ruslar kendi göçebe komşuları ile karışıp kaynaşmıştı (Ongarova, 2010: 73-74).

Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev Kardeş Kalemler Dergisi'nde yayımlanan yazısında, Avrasyacılık fikri ile ilgili Olcas Süleymanov'un hakkını teslim etmiştir:

“Doğal olarak Olcas Süleymanov’un şiirsel menfezden en önemli konulardan biri olan Türk ve Slavyan hem etnik hem de tarihi oluşumu, Rusya ile Ulu Bozkır sistemlerinin hem kültürel hem de estetik birliği ve genel olarak Avrasya kıtasının ortaklığı geçmektedir. Şunu da belirtmem gerekiyor ki, ‘Avrasyacılık’ fikri O. Süleymanov’un şiirlerinden esinlenmiştir. Günümüzde bu fikrin pratikteki oluşumunu görmekteyiz ki, kurulmuş olan Avrasya Ekonomi Birliği bunun göstergesidir” (Nazarbayev, 2016: 35).

Avrasyacılık Batı ve Doğu medeniyetinin birliğidir. Eğer Batı'nın ilkesi “dış dünyayı tanı ve bunu esas alarak tekrar değiştir” ise Doğu'nun ilkesi “önce kendini tanı ve bunu esas alarak kendini değiştir” şeklinde tarif edilebilir. Avrasyacılığın ilkesi ise: “hem kendini hem dünyayı tanı; iyilik yap, her şeyle uyum içinde ol, ferasetli olmaya gayret et,” şeklinde tanımlanabilir. Yani Avrasya insanı, Doğu'nun maneviyatıyla canlanmış yüksek ahlaklı ve Batı'nın bilimi, akılcılığı ve modern teknolojisine sahip, bu iki değeri kendinde bağdaştıran kâmil insan tipidir (Ongarova, 2010: 75-76).

Çok uzun yıllar boyunca Çarlık Rusya ve Sovyetler Birliği'nin kontrolünde Ruslaştırma politikalarına maruz kalarak dilini, kültürünü ve tarihini unutmaya zorlanan Kazakistan, özellikle demokratik değerlerin ne demek olduğu ve toplumsal tabana nasıl yayılacağı gibi bazı olumsuzlukların varlığına rağmen demokratikleşme

ve modernizasyon yolunda kısa sürede önemli mesafeler kat etmeyi ve kazanımlar elde etmeyi başarmıştır (Yılmaz, 2019: 15).

Kazak halkı, kendisine “Atakazak” dedikleri Kurucu Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev önderliğinde üzerlerindeki ölü toprağını atmış ve gurur duydukları bağımsız ve güçlü bir ülkeye kavuşmuşlardır (Yılmaz, 2019: 16).

Nursultan Nazarbayev öncülüğünde Kazakçanın halk arasında ve eğitim kurumlarındaki etkinliğini artırmak için 21 Ekim 1989 tarihinde Kazak Dili Kurumu ve 1992 yılında Uluslararası Kazak Dili Kurumu kurulmuştur (Çağlar, 2018: 75-76).

İsimler ulusal formda biçimlendirilmiş, Sovyet döneminde kötü gösterilen milli kahramanların adları okullara, tiyatrolara verilmiştir. Kazakistan bayrağı ulus bilinciyle eski Türk motifleri temel alınarak tasarlanmıştır. Yine bu doğrultuda Hoca Ahmet Yesevi toplumsal bir mite dönüşmüş ve Türkistan şehri ruhani bir başkent olmuştur. Kazakça baskılı görsellerin ve yayınların sayısı artmış, Khabar isminde bir televizyon kanalı oluşturulmuştur. Bağımsızlıktan sonra yeni milliyetçi değerler doğrultusunda Lenin ve Stalin’in heykelleri kaldırılmış, yerine Abay ve Farabi gibi filozofların, aydınların heykelleri konulmuştur. Kazakçanın öğrenilmesine ağırlık verilmiş ve ülkede yaşayan herkesin Kazakça öğrenmesinin kendi avantajlarına olacağı ifade edilmiştir (Yılmaz, 2019: 65-66).

Devlet başkanı Nursultan Nazarbayev’in iç politikada ısrarla izlediği halkların eşitliği ve Kazakistanlılık politikası, ülkede yaşayan farklı kimliklere sahip insanların barış ve uyum içinde bir arada yaşamasında etkili olmuştur (Yılmaz, 2019: 51).

Kazakistan, çevresindeki ülkelere kıyasla iç savaşların ve renkli devrimlerin yaşanmadığı bir ülke olmuştur. Komşular ile sınır sorunları halledildikten sonra hiçbir problem yaşanmamıştır. Cumhurbaşkanı Nazarbayev’in izlediği çok yönlü, uzlaşmaya ve karşılıklı güvene dayanan dış politika ve uluslararası sistem ile olan yakın ilişki ve uyum sayesinde Kazakistan, gerek bölgesel gerek küresel çapta sözü dinlenen ve iş birliği yapılmak istenen bir ülke konumuna yükselmiştir (Yılmaz, 2019: 66).

Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla dengesiz bir ekonomik düzen devralan Kazakistan Cumhuriyeti'nde işsizlik, mal kıtlığı, yüksek enflasyon ve derin ekonomik durgunluk gibi sorunlarla da baş başa kalınmıştır. Sanayi üretimi yarı yarıya azalmış, tarım ve ulaştırma sistemi ağır yara almış, banka sisteminin ne kadar temelsiz olduğu anlaşılmıştır. Ödenemeyen borçlar ülkede GSYİH ile eşitlenmiş, kredi oranları yüzde 400'ü geçmiş, yıllık enflasyon yüzde 2500 olmuş ve işletmelerin yarısı iflas etmiştir. Bütçe gelirleri daralmış, asgari ücret yüzde 90 gerilemiş, emeklilik maaşları ödenemez hale gelmiş, takas yaygınlaşmış, açlık baş göstermiş, rüşvet ve fuhuş artmıştır. Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev bu durumu *“Uçurumun kenarında duruyorduk,”* diye açıklamıştır (Yılmaz, 2019: 25).

1992-1994 yılları arası yüzde 1500-1800 arasında seyreden hiperflasyon oranları Kazakistan'daki krizin üretim ve finans krizine döndüğünün bir kanıtı gibidir. Bu doğrultuda yüksek enflasyonu engellemek için 1992'de fiyat serbestleşmesi olmuş, özelleştirmeye ağırlık verilmiştir. 1993-1995 arasında küçük ölçekli sanayi işletmeleri, inşaat, tarım inşaatları ve taşıtlar özelleştirilmiştir. Alt gelir grubundan olanların ev ihtiyaçları giderilmiştir. 1996-1997 arası elektrik, metalürji, petrol ve gaz alanında özelleştirmelere hız verilmiştir (Yılmaz, 2019: 27).

Bu süreçte hem eski sistemden kalan yapılar hem de bağımsızlık sonrası gelen yeni yapılarla birlikte ikili bir iç siyasal yapılanmaya sahip olmuştur. Bu eski ve yeniye bir arada barındıran süreç, ülkenin ekonomik, sosyal ve siyasi hayatında genel anlamda yeniden yapılanma süreci olarak değerlendirilmektedir (Yılmaz, 2019: 35).

Kazakistan bağımsızlığının ilk yıllarından itibaren üç milyon kilometreye yaklaşan yüzölçümü, az nüfusu, Rusya ve Çin arasındaki stratejik konumu, petrolü, zengin doğal kaynaklara sahip olması, yeni BDT'de “nükleer silahından vazgeçmiş” bir memleket olması ile tüm dünyanın ilgisini en fazla çeken Orta Asya cumhuriyeti olmuştur (Kassymbay, 2006: 79).

29 Ağustos 1991 tarihinde Semipalantinsk poligonunu kapatan Kazakistan, bölgenin ıslahı, nükleer atıklardan temizlenmesi, bölge halkına tıbbi açıdan yardım edilmesi ve de Olcas Süleymanov önderliğinde Nevada-Semey Hareketini destekleyip nükleer silahlanmaya hayır demesiyle uluslararası camianın önemli bir aktörü olacağının ilk

mesajını vermiştir. Nazarbayev'in üç tarafı nükleer silahlarla çevrili bir ülke olması nedeniyle Kazakistan'ın güvenliğini ancak bu silahlardan arındırılmış bir düzen tesis ederek sağlayacağına olan inancı ve 2009 yılında Birleşmiş Milletler 64. Genel Kurulunda yapmış olduğu konuşması, 29 Ağustos'un Nükleer Testlere Karşı Uluslararası Gün olarak ilan edilmesine vesile olmuştur (Yılmaz, 2019: 58-59).

Bağımsız Kazakistan'ı, Türkiye en başta olmak üzere birçok devlet kısa süre içerisinde tanımıştır. Ne var ki, SSCB dağıldıktan sonra yeni bağımsız olan devletler görece bir boşluğa düşmüştür. Çünkü daha öncesinde aralarındaki ilişkileri kontrol eden SSCB artık yoktur. 1991'de bu devletler bir toplantı düzenleyerek, aralarındaki ilişkileri düzenleyecek yeni bir oluşum için irade göstermiştir. Bu amaçla Beyaz Rusya'nın başkenti Minsk şehrinde bir araya gelen Rusya Federasyonu, Belarusya ve Ukrayna devlet başkanları, Bağımsız Devletler Topluluğu'nu kurmuştur. Buna karşılık Kazakistan ve Orta Asya'nın diğer ülke liderleri de Aşkabat'ta bir oluşum için toplanmıştır. Daha sonrasında iki grup Almatı'da toplanarak Almatı Deklarasyonu'nu yayınlamış ve 21 Aralık 1991'de Bağımsız Devletler Topluluğu çatısı altında birleştiklerini ilan etmişlerdir. Kısa süre sonra SSCB'nin diğer eski üye ülkeleri de bu topluluğa katılma kararı almıştır. Kazakistan 2 Mart 1992'de de Birleşmiş Milletler tarafından üyeliğe kabul edilmiştir (Çağlar, 2018: 74).

Çok geniş sınırlara sahip olan Kazakistan, denge siyasetine dayalı çok yönlü izlediği dış politikasında Rusya ve Çin dâhil tüm komşularıyla arasındaki problemleri nispeten çözmüş, Sovyet sonrası kalan nükleer silahlarından vazgeçmiş, Rusya, ABD, İngiltere ve Çin gibi nükleer güçlerin garantilerini alarak Semey Nükleer deneme alanını kapatmıştır. Bağımsızlık sonrasında Nazarbayev, ülkesini Bağımsız Devletler Topluluğu, Asya'da İşbirliği ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı, Ortak Güvenlik Anlaşması Örgütü, NATO Barış İçin Ortaklık, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi, Şanghay İşbirliği Örgütü, İslam İşbirliği Teşkilatı, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, Avrasya Ekonomik Birliği, Dünya Ticaret Örgütü ve en son Kazakistan'ı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Geçici Üyesi yapmıştır. Latin alfabesine geçişi onaylayarak ülkesini küresel topluma entegre etmek istemiştir (Yılmaz, 2019: 66). Bunların yanında Kazakistan IMF, Uluslararası Kalkınma ve Gelişme Bankası, Dünya Bankası, Uluslararası

Gelişme Örgütü ve Dünya Sağlık Örgütü gibi uluslararası teşkilatlara da dâhil olmuştur (Kassymbay, 2006: 81).

Bağımsızlık sonrasında Kazakistan'da savcılık, devlet güvenliği, içişleri, hukuk, yargı organları tekrar yapılandırılmış, Kazakistan'ın devlet savunma komitesi kurulmuştur. Devlet Başkanı tarafından; Sovyetler Birliği'ne bağlı bulunan sanayi tesisleri ile kurumların, Kazak SSC Hükümeti'nin kontrolüne verilmesi, Kazakistan dış ekonomik ilişkilerinin bağımsızlığının sağlanması, Kazakistan altın ve elmas fonlarının oluşturulması hususlarında kararnameler yayınlanmıştır (Kassymbay, 2006: 79).

Bağımsızlığın ilanından sonra bile bir süre daha Rus ekonomisine bağımlı olmaya devam edeceğini bilen Nazarbayev, öncelikli olarak nitelikli, tecrübeli ve aydın finansçı ve hukukçuları bir araya getirerek Yüksek Ekonomik Şura'yı kurmuştur. Bu şura piyasa modelinin ne olduğunu, nasıl işlediğini, değişecek ve değişmeyecek kuralların neler olduğunu ilgili kişilere anlatmaya başlamış; para, sermaye ve döviz piyasalarının genel piyasanın bir parçası olmalarını sağlayıp piyasaya müdahale edilmemesi ve piyasanın daraltılmamasını istemiştir (Diyarbakırlıoğlu, 2014: 44; Yılmaz, 2019: 27).

Bu dönem aynı zamanda Nazarbayev'in, bağımsızlığın bu en sancılı ilk dönemlerinde kararlı ve soğukkanlı tutum takındığı, uzman kişilerin görüşlerine başvurduğu, dünyada ekonomi ve piyasanın kalbi olan ülkelere ziyaretler yaptığı ve toplumun tüm kesimlerine eşit yaklaşması sebebiyle ağırlığını giderek hissettirdiği bir dönem olmuştur. Nazarbayev ayrıca 1993 yılında Singapur mucizesinin yaratıcısı Lee Kuen Yew'i davet ederek bir hafta kendisinin iktisadi bilgilerinden istifade etmiş, Amerikan ve Dünya Bankası danışmanlarından bilgiler almış, serbest piyasa ekonomisini her yönüyle öğrenmeye çalışmıştır (Yılmaz, 2019: 27).

Para, sermaye ve döviz piyasalarının genel piyasanın bir parçası olmaları için gerekli tedbirlerin alınmasını sağlamıştır. Alınan bu önlemlerle birlikte özelleştirme ve mali piyasalar alanında reformlar başlatılmıştır (Diyarbakırlıoğlu, 2014: 44).

Bankacılık, enerji, vergi ve bütçe sistemi ile ilgili özel kanunlar kabul edilmiş, emeklilik, konut ve eğitim reformları gerçekleştirilmiştir. Bayrak, marş, dil ve milli

ruh üzerinde ülkedeki heterojen yapıyı ayrıştırmadan durularak halkın moral seviyesi yüksek tutulmuştur. Oluşturulan Bolaşak Programı ile yetenekli gençler burslu olarak dünyanın önde gelen üniversitelerinde lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde okutulmaya başlamıştır. Böylece eğitilmiş ve nitelikli bir neslin yetişmesi ve ülkenin geleceğinde söz sahibi olmaları istenmiştir. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla Kazakistan topraklarında kalan dünyanın en büyük uzay istasyonlarından biri olan Baykonur Uzay İstasyonu 1994'te 20 yıllığına Rusya'ya kiralanarak ciddi bir gelir elde edilmiştir (Yılmaz, 2019: 28).

30 Ağustos 1995'te, ulusal referandumda, Kazakistan Cumhuriyeti'nin mevcut Anayasası kabul edilmiştir. Anayasaya göre, ülke kendisini en yüksek değerleri insan, onun hayatı, hakları ve özgürlükleri olan demokratik, laik, hukuki ve sosyal bir devlet olarak kabul eder. Bu Anayasa ile Kazakistan Cumhuriyeti'nin en üst temsilci organı olarak yasama işlevini yerine getiren iki kanattan -Senato ve Majilis'ten- oluşan Kazakistan Cumhuriyeti Parlamentosu belirlenmiştir (Nogayeva, 349-350).

Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda 28 Haziran 2016 tarihinde yapılan oylamada Kazakistan, 193 üye ülkeden 138'inin oyunu alarak BMGK 2017/2018 geçici üyeliğine seçilmiştir. Bu başarı Nazarbayev'in Kazakistan'ın 16 Aralık 1991 tarihinde bağımsız olmasıyla beraber sınırlarını çizdiği Kazak diplomasisinin aktif tutumunun ve uzun yıllardır yürüttüğü pozitif imaj çalışmasının meyvesidir (Yılmaz, 2019: 57-58).

Kazakistan Cumhurbaşkanı, devletin iç ve dış politikasının yönünü belirleyen ve Kazakistan'ı ülke içinde ve uluslararası ilişkilerde temsil eden devlet başkanıdır. Cumhurbaşkanı, halkın birliği ve devlet gücü, Anayasanın dokunulmazlığı, insanın ve vatandaşın hak ve özgürlüklerinin sembolü ve garantörüdür. 19 Mart 2019'da 30 yıldır ülkenin başında bulunan ve SSCB döneminden kalan Orta Asya'daki tek lider olan Nazarbayev'in istifasından sonra, Haziran 2019'da yapılan seçimlerde halefi Cenevre'deki Birleşmiş Milletler Ofisi eski Genel Müdürü olan Kasım Jomart Tokayev kazanmıştır (Nogayeva, 350).

4.2. Olcas Süleymanov ve Nevada-Semey Anti Nükleer Hareketi

Kazakistan'ın Semey bölgesinde 1989 yılına kadar yapılan 400'ü aşkın nükleer deneme, bölge halkı için büyük yıkımlara yol açmıştır. Jeolojik tetkikler için Kazakistan'a giden Olcas Süleymanov, bu denemelerin Türkistan'da yol açtığı felaketlere tanıklık etmiş ve sesini duyurması gerektiğini düşünmüştür. Nevada-Semey Anti Nükleer Hareketi bir dizi uğraş ve çalışma sonucu doğmuştur.

Bağımsızlık sürecine kadarki son kırk yıl boyunca, Kazakistan eski Sovyetler Birliği'nin en büyük stratejik karargâhlarından biri olmuştur. Kazakistan toprakları üzerinde Semipalatinsk (Semey) bölgesi, nükleer silahların test alanı olarak kullanılmıştır (Diyarbakırlıoğlu, 2014: 24).

Bölgede 1949 yılından beri yapılagelen atom bombası denemeleri sebebiyle atmosfere yayılan radyasyon neticesinde ortalama insan ömrü 10 yaş kısalmıştır. Kazakistan Onkoloji ve Radyoloji Enstitüsü Başkan yardımcısı Prof. Dr. Saim Balmukanov'un araştırmalarına göre, Semey'de 1969-70 yıllarında 68.6 olan yaş ortalaması, 1979-80 yıllarında 58.8'e gerilemiştir. Ayrıca 1980'li yıllarda dünyaya gelen bebeklerde zihinsel ve bedensel engeller artmıştır. Kadınlar arasında anemi (kansızlık) vakaları çoğalmıştır. Daha birçok hastalıklar ortaya çıkmıştır (Kara, 2006: 36-37).

Kıta Avrupa'dan daha büyük bir alan kaplayan ve eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin ikinci büyük cumhuriyeti olan Kazakistan, Sovyet merkezi yönetimine uzak oluşu, nüfus yoğunluğunun nispeten düşük olması ve toprakta zengin uranyum varlığı gibi gerekçelerle Stalin hükümeti döneminde nükleer denemeler için 'en uygun yer' olarak seçilmiştir. Burada 1949 yılında ilk Sovyet atom bombası patlatılmış ve 1953 yılında ilk hidrojen bombası test edilmiştir (Çağlayandereli, 2014: 295).

Semipalatinsk 'test alanı' uçsuz bucaksız steplerin dağlık bir alana yol verdiği, Kazakistan'ın kuzeydoğusunda 18.000 kilometrekarelik büyük bir bölgedir. Semipalatinsk yaklaşık 330.000 nüfusuyla bölgede en büyük yerleşimdir. Test alanının yaklaşık 200 kilometre doğusundadır. Geçmişte, yılda birkaç kez mantar şeklinde bulutların görüldüğü test alanında, 1949-1989 yılları arasında (340'ı

yeraltında, 116'sı atmosferde) 456 nükleer test yapılmıştır (Çağlayandereli, 2014: 295).

Nükleer denemeler 'doğa' ve 'insan' üzerinde iki tür yıkıcı etki yapmıştır. Yaklaşık 2 milyon hektar tarım arazisi ve yer altı ve yerüstü sular radyoaktif kirlenmiştir. Nehirlerin seyri değişmiştir. 1965'te büyük bir patlamanın etkisiyle yapay bir göl oluşmuştur. Göldeki su normal seviyenin yüz kat üstünde radyasyon içermektedir. Japon aktivist Shunji Tsuboi'ya göre, Kazakistan'da 1.2 ile 1.5 milyon insanın nükleer testlerden etkilendiği tahmin edilmektedir. Özellikle test alanı çevresinde patolojik doğum, çeşitli hastalık ve sakatlık, iktidarsızlık ve intihar gibi nüfussal anormallikler yüksek oranda seyretmiştir (Çağlayandereli, 2014: 295).

1969-1989 yılları arasında Sovyetler Birliği Komünist Partisi üyesi olan Olcas Süleymanov 'Halk Temsilcisi' seçildiği yıllarda Semipalatinsk Bölgesi sakinlerinin sağlık durumlarının bozulmasına tanıklık etmiştir. Süleymanov, nükleer testlerin Kazakistan'da ciddi sağlık sorunlarına neden olduğunu Kremlin'e ve Yüksek Sovyet'teki meslektaşlarına bildirmiştir fakat beklediği ilgiyi görememiştir. Test alanına yakın askeri üste görevli bir pilot albay şehirdeki okullarda tesisli olan tüm dozimetrelerin çok yüksek düzeylerde radyasyon ölçtüğünü Olcas Süleymanov'a bildirmiştir. Olcas Süleymanov tek seferde mümkün olduğunca çok insana ulaşmak için becerikli ama riskli bir yol seçmiştir. 1989 başlarında, üyesi olduğu 'Yazarlar Birliği' şair Süleymanov'u bir televizyon programına davet etmiştir. Yazarlar ve program yapımcıları, programa katılan Süleymanov'dan şiirlerinden bazılarını okumasını ve Kazakistan'ın kültürel mirası hakkında konuşmasını beklerken ve binlerce Kazak canlı yayını izlediği halde, o önündeki tarih ve şiir kâğıtlarını kenara itmiş, kameranın içine bakarak; Kazakistan'da görmezden gelinen nükleer felaketin devam ettiğini söylemiş ve vatandaşlara seslerini yükseltme çağrısı yapmıştır. Süleymanov konuşmasında *"Ortada herhangi bir (somut) düşman yokken nükleer teste neden devam ediliyor,"* diye sormuştur (Çağlayandereli, 2014: 296).

Konuşmasının sonunda Süleymanov, kör ve sağır olmuş yönetime karşı vatandaşın kendisi için bir şeyler yapmasının zamanının geldiğini vurgulamıştır. Nükleer testlere karşı halk hareketinin örgütlenmesine yardım edeceğine söz vermiştir. Kendisini izleyenleri Yazarlar Birliği ofisine davet etmiştir. Ertesi sabah, yani 28 Şubat günü

(Kurmanbayev, 2017: 428) Süleymanov'un beklediğinin çok üstünde, beş binden fazla kişi gelmiştir. Süleymanov gelenleri balkondan selamlamış, konuşma yapmıştır. Bu kitlesel toplantının ardından bir grup aydın başkanlığında bir komite oluşturulmuştur. Bu komite 'nükleer denemelerin durdurulması, Semey test alanının kapatılması ve bölgenin temizlenmesi' ile başlayan hedeflerini, taleplerini bildiri haline getirmiştir. 'Vakit Tamam' ya da 'Zamanı Geldi' (High Time) olarak isimlendirilen bu bildiriği gün içinde bir milyondan fazla kişi imzalamıştır. Böylece, Nevada-Semey Anti-Nükleer Hareket doğmuştur. 1 Ağustos 1989 tarihinde Yüksek Sovyet, Süleymanov'un ABD ve SSCB'ye yaptığı 'tüm nükleer testleri askıya alma' çağrısını ciddiye almış ve bunu 'karar' olarak kabul etmiştir (Çağlayandereli, 2014: 296-297).

Nevada-Semey Nükleer Karşıtı Hareket Kazakistan'ın çilekeş toprağında böyle ortaya çıkmıştır. "001" numarayla resmi kaydı yapılan bu hareket, Kazakistan'da ilk sivil toplum hareketi olarak ülke tarihinde yeni bir sayfa açmıştır. Nevada-Semey Hareketi, Semey Üssünde nükleer denemeler yapılmasını kalabalık bir kitleyle protesto etmiştir. O güne kadar kendilerinden yalnızca itaat beklenen insanlar sokaklara ve meydanlara çıkmıştır. Olcas Süleymanov bir lider olarak sesini tüm dünyaya duyurmayı başarmıştır (Kurmanbayev, 2017: 428-429).

NSANH (Nevada-Semey Anti Nükleer Hareket) beş ana hedef belirlemiştir:

1. Nevada-Semey test bölgesinde ve ardından Kazakistan genelinde nükleer testleri sonlandırmak.
2. Nükleer testler sonucu tahrip olan çevreyi geri kazanmak.
3. Nükleer testlerden etkilenen nüfusun sağlığını incelemek ve muzdarip olanlar için tazminat kazanmak.
4. Dünya çapında nükleer deneme karşıtı diğer kampanyalarla dayanışma içinde hareket etmek.
5. Nükleer test tesislerinin ve olanaklarının barışçıl amaçlara hizmet edebilecek dönüşümünü sağlamak (Çağlayandereli, 2014: 302).

Nükleer denemelerin yol açtığı sorunları ele alan kuruluşlar 1986'dan evvel de vardır. Örneğin, 1980'li yılların başında kurulan Milletlerarası Nükleer Savaşa Karşı Doktorlar Komitesinin Kazakistan şubesi 1985'te teşkil edilmiştir. Bu komitenin amacı nükleer denemelere karşı bildiriler yayımlamak, nükleer felâketlerin önlenmesi yolunda çareler önermek ve konferanslar düzenlemektir. Kazakistan halkının Semey'deki denemelere karşı esas tepkisini Olcas Süleymanov'un liderliğinde 1989'da kurulan "Nevada-Semey Anti-Nükleer Hareketi" dünya kamuoyuna duyurmuş ve Kazakistan Parlamentosunun atom poligonunu kapatmasında etkili rol oynamıştır. Daha sonra, perestroykanın⁹ gittikçe serbestleşen ortamından faydalanılarak Kazakistan'da kurulan ilk özel dernek ve teşkilâtların ekolojik amaçlı olması, çevre sorunlarının Kazakistan halkının hayatında ne dereceli önemli yer aldığı bir göstergesidir (Kara, 2006: 37).

Bu halk hareketini (başta Orta Asya'nın önemli siyasal figürü Nursultan Nazarbayev olmak üzere) siyasal karar alma mekanizmalarının da desteklemesiyle, Kazakistan topraklarındaki nükleer silah denemeleri durdurulmuş, test alanları kapatılmıştır. NSANH Orta Asya'da 'sivil toplumu' esas alan 'demokratik yönetimlerin' ortaya çıkmasına, devamında 'Soğuk Savaş' döneminin sona ermesine ve 'Küreselleşme' sürecinin önünün açılmasına da katkı sağlamıştır. Dış etkenleri sabit saymak kaydıyla, halkın ve siyasal elitlerin birlikte başardığı bu 'toplumsal değişim' olayı Kazakistan'ı küresel çevre sorunlarının çözümü için 'model' ülke konumuna getirmiştir (Çağlayandereli, 2014: 292).

Nükleer karşıtı hareketin hızıyla ve Birlik Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını ilan ettikleri bu dönemde, 1991 yılında Olcas Süleymanov Kazakistan Halk Kongresi Partisi'ni kurmuştur. Bu parti kısa bir sürede popülerlik kazanmıştır. Otuz civarında milletvekiliyle bu parti küçümsenemeyecek bir güce sahip olmuştur (Kurmanbayev, 2017: 429).

Kazakistan Cumhurbaşkanı ve Olcas Süleymanov'un da kadim dostu olan Nursultan Nazarbayev, Olcas Süleymanov'un Nevada Semey hareketi ile ilgili çabalarını destekleyen şu açıklamalarda bulunmuştur: *"Bu hareket nükleer silaha karşı yapılanmanın önemli unsurlardan biri olmuştur. Özellikle uluslararası arenadaki*

⁹ Yeniden yapılanma.

etkisini sürdürerek nükleer silahtan yaralanan insanlara yardımın ulaşmasına büyük katkı sağlamıştır. Bu hareket ile hareketin kurucusu olan Olcas Süleymanov toplumsal algının oluşması ve Semey'deki deney merkezlerinin kapanması için kararın kabul edilmesine yardımcı oldular. Böylece insanlığı tehdit eden nükleer silahtan devlet ve millet olarak dünyada vazgeçen ilk bizler olmuşuzdur. Yine insan hakkı ile hürriyeti konusuna büyük katkı sağlayan ve Olcas Süleymanov tarafından kurulan “Kazakistan Halk Kongresi” Partisinin çalışmalarını hatırlamak mümkündür” (Nazarbayev, 2016: 36).

Bu çalışmalardan biri, parlamento seçimleri öncesinde Kazakistan Halk Kongresi Partisinin kendi programını açıklamasıdır. Olcas Süleymanov, Anayasanın 6. maddesinde yer alan “Toprak ve toprağın altı Kazakistan Devletinin malıdır” sözünün “Toprak ve toprağın altı Kazakistan halkının malıdır” sözüyle değiştirilmesini istemiştir. Bu düşüncesini Olcas Süleymanov şöyle savunur: *“Herhangi bir devlet yetkilisi, devletin adını kullanarak, toprak üzerinde sınırsız bir tasarruf hakkına sahip olamaz. Kendisinin iyi niyetli olacağından emin bulunamayız. Çoban, kurdun vejetaryen olacağını umuyorsa, yanılıyor.”* Olcas Süleymanov’a göre, söz konusu değişiklik yapılırsa, bunun arkasından halkın ve her yurttaşın toprak üzerindeki hakları da tespit edilecektir (Kurmanbayev, 2017: 430).

Avrasya Yazarlar Birliği Başkanı Yakup Ömeroğlu, Kardeş Kalemler dergisinde yayımlanan yazısında Olcas Süleymanov’un nükleer denemeler hakkındaki çabalarını bu cümlelerle anlatmıştır:

“Ben onu ilk tanıdığımda henüz Sovyetler Birliği dağılmamıştı. Çelik gibi bir irade, korkusuz bir yürekle halkının en büyük derdini dünyaya anlatmaya çalışıyordu. Kendi insanının meselesini, dünyadaki diğer benzerleri ile ilişkilendirip Çin sınırında bir grup Kazak’ın problemi olmaktan çıkarıp insanlığın meselesi haline getiriyordu. Biz ise onun anlattıkları hakkında çok az şey biliyorduk.

Kocatepe Konferans Salonu ağzına kadar dolmuştu, ayakta kalanlar bile vardı. O yıllarda Kocatepe Konferans Salonu Ankara’nın en büyük salonlarından biriydi.

Semey Poligonu ile ilgili filmler izlenilmeye başlandı. Gördüklerimiz inanılır gibi değildi. Atom denemeleri, nükleer ışınlar insanları ne hale getirmişti. Üstelik yalnızca bu nesle değil gelecek nesillere de tesiri olacaktı.

Sanki Semey’de parçalanan atomlardan çıkan nükleer enerji onun bağırını yalamıştı ve o hararetle bizlere anlatıyordu. Anlattıklarını Nevada’da yaşananlarla birleştirerek önümüze bir tablo koyuyordu.” (Ömeroğlu, 2016: 53).

SANH olduğu andan itibaren bir dizi etkinlik yürütmüştür. ‘Barış Yürüyüşü’ düzenlemiş, gösteriler yapmış ve bölgesel ve uluslararası konferanslar gerçekleştirmiştir. 7 Kasım 1989 tarihinde, SSCB Bakanlar Konseyi Başkanı Nikolai Ryzhkov yılın geri kalan kısmında herhangi bir nükleer testin yapılmayacağını duyurmuştur. 1989 yılı için planlanan on sekiz nükleer testten on biri iptal edilmiştir. Ancak, 19 Ekim 1989 tarihinde Sovyetler Birliği büyük bir nükleer deneme daha yapmıştır. Ama Kazak toplumu bu sefer büyük tepki göstermiştir. Karaganda kömür madenlerinde çalışan 130.000 işçi testlerin devam etmesi halinde süresiz greve gideceğini açıklamıştır. Süleymanov Yüksek Sovyet’i bir kez daha uyarmıştır ve bu uyarı işe yaramıştır. Kasım ayında Yüksek Sovyet ‘Semipalatinsk nükleer testlerini’ görüşmek üzere toplanmış ve görüşme sonucunda testleri durdurma kararı almıştır. 29 Ağustos 1991’de, Kazak lider Nursultan Nazarbayev ‘Semipalatinsk test bölgesinin kapatıldığının’ resmi ve kalıcı açıklamasını yapmıştır. Böylece, hareketin en önemli amacı gerçekleşmiştir. Birleşmiş Milletler ‘29 Ağustos’ tarihini ‘Nükleer Testlere Karşı Mücadele ve Protesto Uluslararası Günü’ ilan etmiştir (Çağlayandereli, 2014: 297-298).

Nükleer karşıtı hareketi Rus halkı da desteklemiş ve Novaya Zemlya’daki nükleer deneme üssü de kapatılmıştır. Ardından ABD’deki Nevada Üssü, Fransa’da Moruroa mercan adasındaki üs ve Çin’de Lop Nur Gölü yakınındaki üs de kapatılmıştır (Kurmanbayev, 2017: 429).

Kaan Diyarbakırlıoğlu nükleerlere ilişkin yürütülen politikayı üç devrede ele almıştır:

1989-1991 devresi ilk devredir. Bu dönem nükleer karşıtlığının çok güçlü olduğu bir süreç olarak karakterize edilmiştir. Bu dönemde Semipalatinsk’de yer alan nükleer

test alanlarını kapatmayla mücadele edilirken, Kazakistan'ın nükleer silahlardan arındırılmış bölgeye dönüştürülmesi çalışmaları yapılmaktadır (Diyarbakırlıoğlu, 2014: 65).

1991-1993 devresi ikinci devredir. Bu evre Kazakistan hükümet yetkililerinin Rus nükleer şemsiyesi altında kalmaya çaba göstererek ve yeterli güvenlik teminatları olmadığı halde, en azından göreceli nükleer kontrolün kurularak Sovyet nükleer mirasına sahibiyetin siyasi ve ekonomik anlamda en iyi düzeyde kullanılmak istenmesi eğilimiyle, nükleer silahların kaldırılması konusunda isteksizliğin sergilendiği bir dönemi nitelendirilebilir (Diyarbakırlıoğlu, 2014: 65).

1993-1995 devresini de üçüncü devre olarak ele almıştır. Bu devre Kazak Parlamentosu'nun Aralık 1993'te Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşmasını (NPT) onaylaması ile başlayıp Mayıs 1995'te sona ermiştir (Diyarbakırlıoğlu, 2014: 66).

Sovyetler Birliği Aralık 1991'de çöktüğünde, Kazakistan Semipalatinsk test alanına ek olarak, 1.410 adet nükleer başlığın da sahibi olmuştur. Bu onu dünyanın dördüncü nükleer füze potansiyeli olan ülke konumuna getirmiştir. Ama Kazakistan Sovyet nükleer potansiyelinin mirasını reddetmiş ve bunları Rusya'ya transfer etmiştir. Semey'deki nükleer test alanı altyapısını yok etmek için başlattığı süreci de Temmuz 2000'de tamamlamıştır. Kazakistan'ın elindeki yaklaşık 600 kilogram zenginleştirilmiş uranyum 'nükleer silah yapımında kullanmamak koşuluyla' 1994 yılında ABD'ye gönderilmiştir (Çağlayandereli, 2014: 299).

Olcas Süleymanov hiçbir zaman olayları geriden takip etmemiştir. Aynı zamanda Olcas Süleymanov'un tüm arkadaşları, dostları, hatta rakipleri bile kendisinin ender bir hatiplik yeteneğine ve karizmasına sahip bulunduğunu teslim ederler. Olcas Süleymanov ince bir diplomat, esnek bir politikacı olmayı da başarmıştır (Şimşir, 2020: 32).

Uluslararası Nevada-Semey Anti Nükleer Hareketi'nin 25. yıldönümünün kutlandığı ve duygulu dakikaların yaşandığı bir konferans haberi, Kazahstankaya Pravda gazetesinde "Mücadelede Çeyrek Asır" başlığı altında yayımlanmıştır. Haber metni aşağıdadır:

“Uluslararası Nevada-Semey Anti Nükleer Hareketi etkinliklerinin 25. yıldönümüne ithaf edilen konferans, bağımsız Kazakistan’ın en eski kamu kuruluşunun bilim insanları, eylemcileri ve gazilerinin katılımıyla gerçekleşti.

Meşhur ‘Ah Zaman’ şarkısı, Kazak Spor Okulu 12 No’lu salonunda trajik ve aynı zamanda yaratıcı bir üslupla seslendirildi. Ulugbeka Esdauletov ve Tolegena Muhamedcanov’un bu güzel ve hüznü eseri, nükleer denemelere karşı halk protestosunun milli marşı oldu.

‘İnsanların patlamaya karşı çıktığı yıllarda Semipalatinsk poligonunda yazılan şarkıyı icra etmek çok zor, şarkıda bunca trajedi var, ancak bu şarkıyı seslendirmek benim için onur,’ açıklamasında bulunan yedinci sınıf öğrencisi Darın Oken, tüm salonu şarkısıyla ayağa kaldırdı.

Uluslararası Nükleer Karşıtı Hareketi lideri Olcas Süleymanov, tüm çocukların sağlığı için, okumaları ve güzel bir ülkede yaşamaları için 25 yıl önce anti nükleer hareketin doğmasının gerekli olduğunu açıkladı ve ekledi: *‘Ah Zaman şarkısından sonra söylenen milli marş sadece ülkemizin bağımsızlığının göstergesi değil, aynı zamanda özlemlerin, acıların, insanlık dışı sınavlardan etkilenen halkın bir çeşit cevabıdır.’*

Belgeseller o yıllarda ilginçtir. Örneğin ‘Taş Mantarı’ filmi. Atom patlaması ile el, ayak, deri anomalileri, zekâda gerilik ve diğer tehlikeli hastalıklarla doğan çocuklar. Sıradan insanların, askeri-endüstriyel kompleksi faaliyetlerini protesto eden mitingleri, sonrasında hareketin lideri olan ünlü şair Olcas Süleymanov ve parlak konuşmaları. Ve Semipalatinsk halkının acı sözleri: Aralarından biri Prag’daki Büyük Vatan Savaşı’ndan döndüğünü, yıllar sonra kendi yurdunda da yakınlarının kanser teşhisi ile öldüğü sessiz, gözle görülmeyen bir savaş yaşandığını söyledi.

Devlet ve toplum adamı, yazar, bilim adamı, şair Olcas Omaroviç, konferansta yakın tarihteki bir gezisi hakkında konuştu, bu denemelerden dolayı acı çeken ABD halkıyla dayanışmayı ifade etmek için toplum kuruluşunun adının ‘Nevada’ olduğunu belirtti.” Ольга МАЛАХОВА¹⁰.

¹⁰ <https://www.kazpravda.kz/news/obshchestvo/chetvert-veka-v-borbe> 23.01.2021; 01.58.

Nevada-Semey bölgesindeki nükleer denemelerin doğurduğu sonuçlar öylesine yıkıcı ve üzücüydü ki, Ahmet Şafak isimli sanatçı, Nevada-Semey’de gerçekleşen nükleer denemelerin doğurduğu sonuçları konu alan bir şarkı dahi yapmıştır.

4.3. Olcas Süleymanov’un Diplomasisi

Bilgi ve fikirlerinden istifade edilmesi amacıyla, bu çalışma için Kazakistan Ankara Büyükelçisi Abzal Saparbekuly ile internet üzerinden bir görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşleri aşağıdaki gibidir:

“Olcas Süleymanov, hiç kuşkusuz, Türk Dünyasının önemli düşünürlerinden biridir. Çünkü Süleymanov Sovyet döneminde bile Türk Dünyası değerlerine sahip çıkmış ve onları SSCB’de oluşmuş Türk Dünyası ile ilgili önyargılı yaklaşımlar karşısında cesurca savunmuştur. Bilindiği üzere Sovyet Devletinde Rus halkı bir ‘büyük ağabey’ olarak tanıtılmaktaydı.

Bu tabuya Süleymanov’un 1975 yılında yayınlandığı ‘Az i Ya’ kitabı meydan okumuştur. Nitekim söz konusu kitap, Rus edebiyatının en eski ve başlangıç eseri sayılan ‘İgor Birliği Hakkında Destan’ın Türk kökenli destan olduğunu tespit etmiştir. Dolayısıyla kitap yayımlandıktan sonra tekrar geri toplatılmıştır. Ancak, eserdeki iddia Sovyet Devleti’ndeki Türk halklarının büyük bir sevinci olmuştur.

Dilbilimci olarak Olcas Süleymanov daha sonraki eserlerinde çoğunlukla Eski Türk dilini incelemiştir. Ayrıca Sümer dili ile ilgili Batı bilim adamlarının onun Hint-Avrupa dillerinden başladığını iddia eden kuramını çürüterek Sümer dili ile Türk dili arasındaki kanıtları gün yüzüne çıkarmıştır.

Süleymanov, 1989 yılında yine dünya çapında tanınan bir isme dönüşmüştür. Çünkü o ‘Nevada-Semipalatinsk Uluslararası Çevre Hareketi’nin kurulmasına öncülük etmiş ve ABD’nin Nevada eyaletindeki ve Kazakistan’ın Semey bölgesindeki nükleer denemelerin durdurulması ve nükleer tesislerin kapatılması için kampanya başlatmıştır. Hatırlanacağı üzere, Sovyet döneminde Kazakistan toprakları nükleer test alanı olarak kullanılmış ve ülkede 400’den fazla nükleer deneme gerçekleşmiştir.

Sonuç olarak Olcas Süleymanov’u Türk Dünyası için önemli bir şahsiyet olarak tanımlayabiliriz.” (Abzal Saparbekuly ile Kişisel Görüşme, Mart 2021).

Görüldüğü üzere Olcas Süleymanov gerek kalemiyle, gerek kültürel birikimiyle, gerek üstün cesaretiyle hem Kazakistan hem de tüm Türk dünyası için çok önemli bir isimdir.

Bugün Kazakistan’da ve Kazakistan sınırları dışında, eşi benzeri olmayan üstün kabiliyetli bir şair, aynı zamanda ünlü bir diplomat ve halk figürü olan Olcas Süleymanov ismini bilmeyen ya da duymayan sayılı insan kaldı. Kaderi onu büyük bir diplomat ve parlak bir temsilci olmaya hazırlamıştır. 1989 yılında Olcas Süleymanov’un girişimiyle, hüzünlü bir şöhrete sahip olan Semipalatinsk nükleer deneme sahasını ve dünyadaki diğer test sahalarını kapatmak amacıyla milli bir hareket olan “Nevada - Semey” kurulmuştur. Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev’in bu harekete desteği ve onun cesur kararı sayesinde, Sovyet askeri-sanayi kompleksinin baskısına rağmen, Semipalatinsk nükleer test sahası ebedi olarak kapatılmıştır. Kazakistan’ın bu zaferi tüm dünyaya umut vermiştir. Burada Olcas Süleymanov’un başka bir yönü ortaya çıkmıştır, bu da onun yaratıcı portresini tamamlamaktadır, o da diplomasidir¹¹.

1995 yılında Olcas Süleymanov devlet başkanı tarafından Kazakistan Cumhuriyeti ilk Olağanüstü ve Tam Yetkili Büyükelçisi olarak İtalya Cumhuriyetine gönderilmiştir. 1996 yılında aynı anda hem Yunanistan Cumhuriyeti hem de Malta Cumhuriyetinde Kazakistan Olağanüstü ve Tam Yetkili Büyükelçisi olmuştur. Roma’da çalıştığı altı yıl içinde Kazakistan ile bu ülkeler arasında sıcak, dostane ilişkiler oluşturmuştur. Bu ilişkiler hızla gelişmiş ve Kazakistan’ın Avrupa Birliği ile yakınlaşmasına büyük yardımda bulunmuştur. Olcas Süleymanov’un çalışmaları, Kazakistan dış politikası Avrupa vektörünün oluşumuna önemli katkı sağlamıştır. İtalya’nın Kazakistan için önemini; AB’nin Kazakistan’a ve tüm Asya bölgesine ilgisini artırmıştır¹².

İtalya’da elçi olmasının nedeni, Etrüsklere olan ilgisidir. Etrüskler İtalya’nın kadim halkıdır. Olcas Süleymanov onların genetik olarak Türklerle akraba olabileceğini

¹¹ <https://www.kazpravda.kz/articles/view/diplomat-i-ya1> 20.01.2021; 23.07.

¹² <https://www.kazpravda.kz/articles/view/diplomat-i-ya1> 20.01.2021; 23.07.

düşünmektedir. Diplomaside de ilmi araştırmalarının bu tarafını unutmamış ve yeni eserleri için bilgi toplamayı sürdürmüştür (Taşlıova, 2016: 52).

Olcas Süleymanov Svetlana Tumakova'ya verdiği röportajda, yurt dışında hayatının nasıl olduğu sorulduğunda duygularını bu sözlerle ifade etmiştir:

“Avrupa medeniyetinin doğduğu ülkelerde birkaç yıl çalıştığım için muthuyum. Dostoyevski'nin sözüyle konuşuyorum: Eğer kültürü kurtarırsak, kültür de dünyayı kurtaracak. UNESCO'daki işim bu görev üzerinedir. Kendimi yurt dışında, yabancı bir ülkede gibi hissetmiyorum. Çünkü Kazakistan'ı her zaman yanımda taşıyorum. Biliyorum ki dünyanın geri kalanı tüm ana vatanımın bir parçası. Annem, akrabalarım, dostlarım ve Almatı beni böyle yetiştirdi”¹³.

Başka bir röportajında ise “Nerede olursam olayım her zaman eve geri dönerim. Tekrar uçtum, tekrar döndüm... Bu çağdaş bir göçebelik biçimi, atalarımın dinamik yaşamının bir biçimi. Ben tamamıyla, açıkça göçebeyim,”¹⁴ ifadeleriyle düşüncelerini dile getirmiştir.

1997 yılının mayıs ayında İtalya devlet başkanı Oskar Luici Skalfaro, Kazakistan'a ilk resmi ziyaretini yapmıştır. Bu tarihi ziyaret ile birlikte ülkeler arasında Dostluk ve İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. İtalya Asya kıtasında sadece Japonya ile buna benzer bir belgeye sahiptir. Kazakistan Cumhurbaşkanı 1998 yılında Roma'ya cevap olarak çok başarılı bir resmi ziyarette bulunmuştur¹⁵.

2001 yılında Olcas Süleymanov, Paris'teki Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütüne (UNESCO) Kazakistan Cumhuriyeti Daimi Temsilcisi olarak atanmıştır. Kazakistan'ın dünyanın en saygın uluslararası kuruluşlarından biri olan UNESCO ile yaptığı bu sıkı işbirliği, yıllar içinde yeni bir düzeye ulaşmıştır. Olcas Süleymanov ve ortaklarının sürekli çabaları sayesinde Hoca Ahmet Yesevi Türbesi, Tamgalı Kaya, İpek Yolu ve Sarıarka, Kuzey Kazakistan'daki Bozkır ve Göller UNESCO Dünya Mirası Listesine dâhil olmuştur. İnsanlığın Somut Olmayan

¹³ https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30174298#pos=3;-70 23.01.2021; 16.13.

¹⁴ <https://www.kazpravda.kz/interviews/view/ya-sleduu-svoemu-kredo--vozvisit-step-ne-unizhaya-gori> 16.02.2021; 18.09.

¹⁵ <https://www.kazpravda.kz/articles/view/diplomat-i-ya1> 20.01.2021; 23.07.

Kültürel Mirasının Temsili Listesi'ne Kazakistan ve Kırgızistan yurtlarında icra edilen dombra ezgi sanatı dâhil olmuştur¹⁶.

Olcas Süleymanov'un ortaya attığı "Halkların İlk Büyük Göçü" konulu bir dizi uluslararası konferans girişimi, gezegende çağdaş halk göçünün tarihi sebep ve şartlarını incelemeyi hedefleyerek, UNESCO'dan ve kurumun resmi himayesinden etraflıca destek almıştır. Bu faaliyetler; medeniyetler, kültürler ve dinler arasındaki diyalogları pekiştirmiş, halklar arasında hoşgörü ve duygu birliğinin kuvvetlendirilmesine yardımcı olmuştur. Şüphesiz tüm bunlar, Olcas Süleymanov'un eşi benzeri olmayan diplomatik yeteneğini, onun kusursuz otoritesini ve ileri görüşlülüğünü, dünya düzeni ve insan hakkındaki derin öngörülerini ve anlayışını göstermektedir¹⁷.

2016 yılında Olcas Süleymanov'a, Türk kültürüne sağladığı katkılar dolayısıyla Erzurum Atatürk Üniversitesi Senatosu tarafından Türkoloji alanında Fahri Doktora Diploması verilmiştir. Bu tören ülkemizde de büyük yankı uyandırmış, çeşitli yayın organlarına konu olmuştur:

"Atatürk Üniversitesi Rektörlüğü tarafından doğumunun 80. yılında Kazak Şairi ve Kanaat Önderi Olcas Süleymanov'a, Fahri Doktora verildi. Atatürk Üniversitesi Kültür Merkezi'nde düzenlenen fahri doktora ödül törenine Erzurum Valisi Dr. Ahmet Altıparmak, Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY) Genel Sekreteri Düsen Kaseinov, Atatürk Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Hikmet Koçak, Kazakistan Ankara Büyükelçisi Canseyit Tüymebayev, Kazak Şairi ve Kanaat Önderi Olcas Süleymanov, eşi Margarita Süleymanov, Kazak öğrenciler ve davetliler katıldı.

Açılış konuşması yapan Atatürk Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Hikmet Koçak, *'Rektörlük makamının Kazak Türklerinde dil âlimi, yazar, şair, jeolog ve diplomat olan Olcas Süleymanov'a fahri doktorluk unvanı verilmesi teklifi görüşüldü. Yapılan görüşmelerde, göçebe Kazak hayatının motiflerinden, Kazak tarihine, sözlü kültür varlıklarının yer aldığı çalışmalarına, Rus Destanının tetkikine yönelişi, sosyal antropoloji dil ve tarihe yönelten, Anti Nükleer Semey-Nevada hareketine, dünya*

¹⁶ <https://www.kazpravda.kz/articles/view/diplomat-i-ya1> 20.01.2021; 23.07.

¹⁷ <https://www.kazpravda.kz/articles/view/diplomat-i-ya1> 20.01.2021; 23.07.

ölçeğinde belli bir işlerlik kazandıran Sayın Olcas Süleymanov'a Türk Kültürüne yaptığı bu çok yönlü hizmetlerinden dolayı Türkoloji dalında fahri doktorluk unvanı verilmesine oy birliği ile karar verilmiştir, ' dedi''¹⁸.

“Süleymanov'un hayatını, Türk Dünyasının birleşmesine, Türk dili ve kültürünün hak ettiği değeri bulmasına adanmış, yüce gönüllü bir Türk aydını olduğunu vurgulayan Rektör Koçak, 1975'lerde kaleme aldığı 'Az i Ya' adlı görkemli eseriyle, Rus Edebiyatının şaheserlerinden olan 'İgor'un Seferi' adlı destanın Türk dili ve Türk kültürünün izleriyle dolu olduğunu ispatladığını, Rus dili ve kültürünün temel beslenme kaynaklarından birinin kendi kültürümüz ve dilimiz olduğunu, tüm bilim dünyasına ilan ettiğini söyledi.

Türk Dünyasında özellikle son yıllarda büyük bir kıpırdanmanın, uyanmanın ve aydınlanma izlerinin görüldüğünü belirten Rektör Hikmet Koçak, emperyalist ağlarla çevrenip, birbirimizden koparılsın üzerinden on yıllar, yüz yıllar geçse de, bugün artık Olcas Süleymanov gibi bilim adamları, devlet adamları ve aksiyon adamları sayesinde Türk dünyasının önemli bir kriz evresini atlatmanın eşiğine geldiğinin altını çizdi''¹⁹.

“Erzurum Valisi Dr. Ahmet Altıparmak konuşmasında, *'Türk dünyasının Olcas'ı olarak bilinen ünlü şairi ağırlamanın mutluluğunu yaşıyorum. Azerbaycan ve Kazakistan'da çıkan olayların gür sesi olacağına eminim. Kısaca Türk Dünyanın gür sesi Olcas Süleymanov'a fahri doktora unvanı verilmesinden de ayrıca mutluluk duyuyorum, ' dedi.*

Kazak Şairi ve Kanaat Önderi Olcas Süleymanov da Erzurum'a ilk kez geldiğini belirterek, *'Bana bu fahri doktora unvanının verilmesine çok sevindim. Kazakistan'dan sizlere selam getirdim. İlk kez Erzurum'a geldim. Türkiye'yi seviyorum, ' dedi''²⁰.*

¹⁸ <https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/erzurum/ataturk-universitesi-nden-kazak-sair-olcas-suleymanov-a-fahri-doktora-11303532>, 20.03.2021, 22.59.

¹⁹ <https://www.istanbulhaber.com.tr/olcas-sulaymanov-fahri-doktora-diploma-toreni-gerceklesti-haber-350111.htm> 20.03.2021, 23.06.

²⁰ <https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/erzurum/ataturk-universitesi-nden-kazak-sair-olcas-suleymanov-a-fahri-doktora-11303532>, 20.03.2021, 22.59.

“TÜRKSOY Genel Sekreteri Düsen Kaseinov, Türk dünyasının hakikat misalleriyle dolu olduğuna işaret ederek, Türk dünyası aydınlarının, her zaman insanların imdadına yetiştiklerini belirtti. Kaseinov: *‘Aydınlarımız asırlar öncesine değil, yüzyıllar sonrasına götürürler bizleri. Bizim dünyamızın ayrıcalığı budur. Bizler sadece geçmişimizle yaşamıyoruz. Gelecekle beraber yaşıyoruz. Dede Korkut, Yusuf Has Hacı, Kaşgarlı Mahmut, Hoca Ahmet Yesevi, Hacı Bektaş Veli, Ali Şir Nevai ve Yunus Emre gibi büyüklerimiz dün değil, bugün ve yarın da aydınlatmaktadırlar. Bıraktıkları ölümsüz eserleriyle dimağlarımızı ve kalplerimizi doyurmaktadırlar. Dolayısıyla Türk dünyasının tarihini onlarsız düşünmek mümkün değildir. Olcas Süleymanov, hayatını barış ve hoşgörüye adanmış, birlik ve beraberliği soluklayan, hakkı savunan, entelektüel birikimiyle bilimsel araştırmalar yaparak halkın ruhunu uyandıran, yüksek kabiliyete sahip, bizim çok değerli ağabeyimizdir’* dedi.

Erzurum halkının, öğrencilerinin ve Atatürk Üniversitesi’nin Olcas Süleymanov gibi büyük şairlere ve devlet adamlarına sahip çıkmasını büyük mutluluk olarak nitelendiren Kazakistan Cumhuriyeti Türkiye Büyükelçisi Canseyit Tüymebayev, düzenlenen Fahri Doktora Diploma Töreni için Rektör Koçak’a teşekkür etti. Tüymebayev: *‘Olcas ağabeyimiz tüm dünyaca tanınan, büyük şair, devlet adamı, pırlanta gibi her tarafı parlayan insan. Olcas Süleymanov Kazakistan’ın egemenliğinde, kuruluşunda, devlet olmasında çok büyük emek sarf etmiştir. Sadece şair değil büyük bir devlet adamıdır. Sovyet zamanlarında Türk tarihi, Türk dilleri ve bunların Rus diline etkisini yazıp kitaplaştırarak bu konuyu ilk ele alan Olcas Süleymanov’dur. Sadece şair değil, Türkolog, araştırmacı ve incelemecidir. Hala da bu konulardaki çalışmalarına devam ediyor. Eski Türk dilleri hakkında faaliyetleri var. Olcas abimiz aynı zamanda bir kültür elçisi. Uzun yıllar Roma ve Paris gibi önemli şehirlerde büyükelçi olarak çalıştı. Çok yönlü kişiliğiyle örnek alınması gereken bir bilim adamıdır,’* şeklinde konuştu”²¹.

Nevada-Semey Hareketi’nin kuruluşunda gösterdiği üstün çalışma azmiyle başlayan diplomasi hayatı onu tüm dünyada tanınır bir konuma getirmiştir. 2001 yılından beri kendisi UNESCO Kazakistan Daimi Temsilcisidir.

²¹ <https://www.istanbulhaber.com.tr/olcas-sulaymanov-fahri-doktora-diploma-toreni-gerceklesti-haber-350111.htm>, 20.03.2021, 23.06.

SONUÇ

Jeolog, şair, senarist, araştırmacı, dilbilimci, politikacı, diplomat... Tüm bu vasıfların tek bir bünyede toplandığı isimdir Olcas Süleymanov. Tüm bu özellikleri, milli değerleri yeniden hatırlatma amacına hizmet etmiştir. Görüldüğü üzere bazı insanlar armağan gibidir. Yalnızca ülkesine değil, dünyaya armağan gibidir. İyi niyetlerinin bir göstergesi de peşlerini bırakmayan güzel talihleridir.

Çocukluğu savaş yıllarında geçen ve “Yenilenme Dönemi” içerisinde edebiyat hayatına giren Olcas Süleymanov, “İnsanoğluna Eğil Yeryüzü!” isimli şiiriyle 60’lı yıllara damga vurmuştur. Bu şiirini, gezegenin ilk uzaya çıkan kozmonotu unvanına sahip olan Yuri Gagarin’e ithaf etmiştir. Bu uzay keşfini İkinci Büyük Çağ’ın başlangıcı olarak ifade etmiştir. Zira bu gün, insanoğlunun uzayı fethettiği gündür. Bu şiir ile insanlık “Dünya insanı” olduğunun farkına varmıştır. İnsanlar arasındaki sınırlar silinmiştir. İnsanlar kendilerini tek bir ulus gibi hissetmiştir. Şiirin izleği budur.

Baskının büyük artış gösterdiği 70’li yıllarda Az i Ya adlı eseriyle resmi ideolojinin kısılcasına takılmıştır. Söylediği her söz, arkasında durduğu her ideoloji büyük olayları ve kargaşayı beraberinde getirmiştir.

Tarihe tutkun olduğunu defaatle dile getirmiştir. Tutkusu ve acıları sanat hayatının her döneminde şiirlerine konu olmuştur. Öz babasının vefatı da sanat hayatını şekillendiren etkenlerden biridir. Olcas Süleymanov şiirlerini Rusça yazmıştır ancak tepeden tırnağa milliyetçi bir ruh taşıdığından dolayı Kazak kültürü, Kazak kimliği, bozkır hayatı sanat hayatının her döneminde şiirlerinin baş konusu olmuştur. Şiirlerindeki coşkun ifadeler dizginlenemeyen ruh halinin şiirlerindeki tezahürüdür. Eserlerini Rusça yazması ile Kazak edebiyatının ilk kez Rusça işlenmeye başlamasına öncülük etmiştir. Milletler arasındaki yakınlığın kurulması işte bu şiirlerle gerçekleşmiştir. Zira kendisi hayatını birliğe ve beraberliğe adanmıştır. Şiirleri pek çok ülkede yayımlanmış, Türk lehçeleri içinde çeşitli şiirleri Azerbaycan, Başkurt, Kırgız, Kumuk, Özbek, Tatar, Tuva, Türkiye, Uygur Türkçesine aktarılmıştır.

Ülkesini İtalya’da, Roma’da ve Malta’da temsil etmiş, dostane ilişkilerin kapılarını aralamıştır. “Dünya insanı” olduğunu her alanda göstermiştir. Kazandığı sayısız ödül ona duyulan saygı ve sevgiyi bir kez daha gözler önüne sermektedir.

KAYNAKLAR

- Alkan, H. (2011). *Orta Asya Türk cumhuriyetlerinde siyasal hayat ve kurumlar* (Cilt 54). International Strategic Research Organization.
- Altınmakas, L. (2014). *Hanlık Devrinden Günümüze Örneklerle Kazak Edebiyatı*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Anar, (2016, Mart). Olcas Yine Olcasdı, (Ülkü Taşlıova, Çev.). *Kardeş Kalemler*, 49-52.
- Anıkan, M. (2014). *Başlangıçtan 20. Yüzyıla Kazak Jıray ve Akınları*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Badikov, V. (2017). Diyalog Özlemi, *Olcas Fenomeni*, (Azad Ağaoğlu, Çev.), (ss. 149-183). İstanbul: Teas Press.
- Badikov, V. (2017). Ortak Yaşamın Dilini Ararken, *Olcas Fenomeni*, (Azad Ağaoğlu, Çev.), (ss. 567-571). İstanbul: Teas Press.
- Belov, O. (2017). Ağzımı Kapatırlar Şiir Yazarım, *Olcas Fenomeni*, (Azad Ağaoğlu, Çev.), (ss. 489-490). İstanbul: Teas Press.
- Biray, N. (2015). Kazak Bozkırında Başkaldırı ve İsyanın Sesi: Ahmet Baytursınlı.
- Budak, F. (1999). *Kazakistan Dünü, Bugünü, Yarını*. Ankara: Ocak Yayınları.
- Çağlar, A. (2018). Kazakistan'ın Ulus İnşa Süreci ve Ekonomi Politikası, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 1.
- Çağlayandereli, M. (2014). Sivil Toplum Küresel Çevre Sorunlarının Çözümü İçin Bir Araç Öneriyor! Örnek Olay: Nevada-Semipalatinsk Anti-Nükleer Hareketi, *ББК 60.5 Н 35 Главный редактор*, 292. Almatı.
- Diyarbakırlıoğlu, K. (2014). Bölgesel Dinamikler Ekseninde Kazakistan Dış Politikası: 1991-2001, Doktora Tezi, *Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Bursa.

Dosanov, S. (2017). Öncü, *Olcas Fenomeni*, (Azad Ağaoğlu, Çev.), (ss. 203-213). İstanbul: Teas Press.

Efendiyeva, Ç. (2003). Eski Rus Igor Destanı adlı eserdeki eski Türk kökenli kelimeler üzerine bir inceleme. *Bilig*, s. 24.

Ercilasun, A. B. (2017). Bilinmeyen Metinlerin Çözülmesi Konusunda Teorik Bir Yaklaşım ve Altın Elbiseli Adam Yazıtı İçin Yeni Bir Okuma Denemesi, *Dil Araştırmaları*, 7-14.

Güngör, A. İlk Dönem Kazak Sineması.

Hizmetli, S. (2011). Kazak Ulusu ve Kazak Tarihi Üzerine: Kazak Ulusu ve Kazak Tarihi Üzerine: Dünü ve Bugünü. *İstem*, (17), 23-43.

<https://egemen.kz/article/270094-aziya-aqiqaty>

<https://lifepvl.kz/index.php/component/k2/3041-bolshe-chem-poet>

https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30174298#pos=3;-70

<https://stihi.ru/2011/09/10/3523>

<https://vid1.ria.ru/ig/infografika/Sputnik/kz/Semipalatinsk27RUS/Semipalatinsk.html>

<https://www.haberler.com/nukleer-karsiti-hareket-nevada-semey-in-baskani-13692235-haberi/>

<https://www.istanbulhaber.com.tr/olcas-sulaymanov-fahri-doktora-diploma-toreni-gerceklesti-haber-350111.htm>

<https://www.kazakistan.kz/olcas-suleymana-buyuk-odul/>

<https://www.kazakistan.kz/olcas-suleymanova-buyuk-odul/>

<https://www.kazpravda.kz/articles/view/diplomat-i-ya1>

<https://www.kazpravda.kz/fresh/view/nevada--semei--vremya-perezagruzki>

<https://www.kazpravda.kz/interviews/view/ya-sleduu-svoemu-kredo--vozvisit-step-ne-unizhaya-gori>

<https://www.kazpravda.kz/news/kultura/olzhas-suleimenov-sila-natsii-ne-v-arsenalah-a-v-bibliotekah>

<https://www.kazpravda.kz/news/kultura/vstrechi-s-olzhasom>

<https://www.kazpravda.kz/news/obshchestvo/chetvert-veka-v-borbe>

<https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/erzurum/ataturk-universitesi-nden-kazak-sair-olcas-suleymanov-a-fahri-doktora-11303532>

<https://www.turksoy.org/tr/news/2016/04/07/olcas-suleymanov-a-turksoy-ozel-odulu>

İbragim, D. (2013). Kazak Hikâyeciliğine Genel Bir Bakış. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (50), 162-180.

Jaksılıkov, A. (2017). Türkolog Olcas Süleymenov, *Olcas Fenomeni*, (Azad Ağaoğlu, Çev.), (ss. 517-519). İstanbul: Teas Press.

Kanapyanov, B. (2017). Uzaklarda İşitilmek, *Olcas Fenomeni* (Azad Ağaoğlu, Çev.), (ss. 215-224). İstanbul: Teas Press.

Kara, A. (2006). *Kazakistan'ın Yeniden Doğuşu 1986 Aralık Olayları*. İstanbul: Ufukötesi Yayınları.

Karakaş, Ş. (1996). 20. Yüzyıl Türk Dünyası Edebiyatı Üzerine Bir Deneme, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı 2.

Karpuz, C. (2020, Mart). Kitap Tanıtımı/ Book launch/ рецензия. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* Cilt:7 / Sayı:1.

Kassymbay, A. (2006). Kazakistan'da Ulus-Devlet İnşası Sürecinde Dil Politikası, Yüksek Lisans Tezi, *Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara.

Kınacı, C. (2014). Kazak Sovyet edebiyatında imaj ve kimlik, Doktora Tezi, *Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara.

Koç, K.; İşina, A.; Korganbekov, B. (2007). *Kazak Edebiyatı 2*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

- Korolev, A. (2017). Olcas ve Az i Ya'sı, *Olcas Fenomeni*, (Azad Ağaoğlu, Çev.), (ss. 313-321). İstanbul: Teas Press.
- Kosenko, P. (2017). Benim Annem Asya, *Olcas Fenomeni*, (Azad Ağaoğlu, Çev.), (ss. 59-63). İstanbul: Teas Press.
- Kulçitski, V. (2017). Yurda Bağlılık Üzerine, *Olcas Fenomeni*, (Azad Ağaoğlu, Çev.), (ss. 125-128). İstanbul: Teas Press.
- Kurmanbayev, E. (2017). Tanrı Olmak Kolay mı? *Olcas Fenomeni* (Azad Ağaoğlu, Çev.), (ss. 425-432). İstanbul: Teas Press.
- Kuttıkadam, S. (2017). Olcas Fenomeni ya da Ruh Kasırgası, *Olcas Fenomeni*, (Azad Ağaoğlu, Çev.), (ss. 441-450). İstanbul: Teas Press.
- Mahmudov, H. (2017). Şair ve Filolog Olcas Süleymenov, *Olcas Fenomeni*, (Azad Ağaoğlu, Çev.), (ss. 287-293). İstanbul: Teas Press.
- Maşakova, A. K. (2017). Olcas Süleymenov Sanatının Yurt Dışındaki Yankıları, *Olcas Fenomeni*, (Azad Ağaoğlu, Çev.), (ss. 407-414). İstanbul: Teas Press.
- Medeuov, N. (2013). Turizme dayalı bölgesel kalkınma modeli: Kazakistan örneği. Yüksek Lisans Tezi, *Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Antalya.
- Medovnikov, S. (2017). Uhrevi ve Dünyevi, *Olcas Fenomeni*, (Azad Ağaoğlu, Çev.), (ss. 135-147). İstanbul: Teas Press.
- Mirzahmetulı, M. (2002). *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, Kazak Edebiyatı* (Cilt 27 ve 28).
- Moldavski, D. (2017). Bozkır, Şiirler, Zaman, *Olcas Fenomeni*, (Azad Ağaoğlu, Çev.), (ss. 97-103). İstanbul: Teas Press.
- Nazarbayev, N. (2016, Mart). Benim Dostum Olcas ile İlgili Söz. *Kardeş Kalemler*, 35-36.
- Nazarbayev, N. (2017). Arkadaşım Olcas'ın Destanı, *Olcas Fenomeni* (Azad Ağaoğlu, Çev.), (ss. 11-15). İstanbul: Teas Press.

Nogayeva, A. Geçmişten Günümüze Kazakistan. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 347-354.

Ongarova, Y. (2010). Kazakistan Dış Politikasında Avrasya Birliği'ne Yönelik Yaklaşımlar, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Uhudağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Bursa.

Oraltay, H. (1971, Şubat). Altın Elbiseli Adam. *Türk Kültürü Dergisi*, sayı 100, ss. 303-305.

Ölçekçi, H. (1996). Tarihi Süreç İçerisinde Kazakistan'da Rus Varlığı. *J. Tanawova*: 54.

Ömeroğlu, Y. (2016, Mart). Asya'nın Oğlu 80 Yaşında. *Kardeş Kalemler*, 53-54.

Platov, G. (2017). İtiraf Etmek Gerekirse, Şiiri Çok Fazla Sevmem, *Olcas Fenomeni*, (Azad Ağaoğlu, Çev.), (ss. 437-439). İstanbul: Teas Press.

Portnov, V. (2017). İçtenliğin Sıcaklığı, *Olcas Fenomeni*, (Azad Ağaoğlu, Çev.), (ss. 51-58). İstanbul: Teas Press.

Reznikov, Y. (2017). Bozkırın Bakış Açısıyla, *Olcas Fenomeni*, (Azad Ağaoğlu, Çev.), (ss. 115-123). İstanbul: Teas Press.

Rızayev, V. (2017). Ateşe Dair, *Olcas Fenomeni*, (Azad Ağaoğlu, Çev.), (ss. 193-198). İstanbul: Teas Press.

Robel, L. (2017). Kil Kitap'ın Fransızca Baskısına Ön Söz, *Olcas Fenomeni*, (Azad Ağaoğlu, Çev.), (ss. 243-245). İstanbul: Teas Press.

Saray, M. (1999). *Yeni Türk Cumhuriyetleri Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Sarıahmetoğlu, N. Kemaloğlu, İ. (2016). *İkinci Dünya Savaşı ve Türk Dünyası*, İstanbul: Türk Dünyası Belediyeler Birliği (Tdbb) Yayınları.

Serebryakov, G. (2017). Dağları Küçük Düşürmeden Bozkırı Yüceltmek, *Olcas Fenomeni*, (Azad Ağaoğlu, Çev.), (ss. 109-113). İstanbul: Teas Press.

Shaykenova, G. Kazak Edebiyatında Roman Türü ve Gelişmesi. *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 1-7.

Sidorov, E. Y. (2017). Yeryüzünde Göç Halinde Olcas Süleymenov'un şiirleri üzerine, *Olcas Fenomeni* (Azad Ağaoğlu, Çev.), (ss. 185-192). İstanbul: Teas Press.

Söylemez, O. (2002). Bağımsızlığının 10. Yılında Kazakistan Cumhuriyeti. *Türkler Ansiklopedisi*, 19.

Söylemez, O.; Yuldashev, M.; Kasapoğlu Çengel, H.; Kalkan, Ş.M.; Uygur, C.V.; Özşahin, M.; Tavkul, U.; Durmuş, O.; Arıkoğlu, E. (2013). *Çağdaş Türk Edebiyatları II*, Eskişehir: T. C. Anadolu Üniversitesi Yayını.

Söylemez, O.; Yuldashev, M.; Kasapoğlu Çengel, H.; Kalkan, Ş.M.; Uygur, C.V.; Özşahin, M.; Tavkul, U.; Durmuş, O.; Arıkoğlu, E. (2019). *Çağdaş Türk Edebiyatları II*, Eskişehir: T. C. Anadolu Üniversitesi Yayını.

Süleyman, O. (1992). *Az i Ya* (Natik Seferoğlu, Çev.), İstanbul: Özyılmaz Ofset.

Süleymanov, O (1976). *Fizikçinin Duası* (Ülkü Tamer, Çev.), İstanbul: Cem Yayınevi.

Süleymanov, O. (2016). *Türk Dillerinde Olcas Süleymanov'un Şiirleri*, (Derleyen ve Düzenleyen Malik Otarbayev), (Mehmet İsmail, Türkiye Türkçesi, Çev.), Ankara: Güzeliş Ofset.

Süleymanov, O. (2016, Mart). Shakespeare Gibi Şairi Olmayan Ülkede Newton da Olmaz (Röp. Savutbek Abdrahmanov). *Kardeş Kalemler*, 37-44.

Süleymenov, O. (2016). *Tarih Öncesi Türkler* (Azad Ağaoğlu, Çev.), İstanbul: Teas Press.

Süleymenov, O. (2016). *ve Gülümsedi Tanrı Her Sözcükte*. (Uğur Büke, Çev.), İstanbul: Teas Press.

Süleymenov, O. (2017). *Kelimenin Şifresi* (Azad Ağaoğlu, Çev.), İstanbul: Teas Press.

- Şakar, R. (2015). “Farklı Dil Ailelerinden Olan Rusça ve Türkçenin Birbirleriyle Etkileşimi.” *1. Uluslararası Dil Eğitimi ve Öğretimi Sempozyumu*, Nevşehir. 2325-2336.
- Şaşkova, L. (2017). Olcas Simgesi Altında, *Olcas Fenomeni*, (Azad Ağaoğlu, Çev.), (ss. 451-465). İstanbul: Teas Press.
- Şengün, A. 1917 Ekim Devrimine Kadar Rusya’nın Kazakistan Politikası ve Kazak Edebiyatı. *Türk-Rus Dünyası*, 197-207.
- Şimşir, S. (2020). *Kazak Bozkırındaki Meşale Olcas Süleymanov*. İstanbul: Post Yayın Dağıtım.
- Tuna, O. N. (1997). *Sümer ve Türk Dillerinin Târihi İlgisi ile Türk Dili’nin Yaşı Meselesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkmen, F.; Veliyev, K. (1992). Eser Hakkında, *Az i Ya* (Natik Seferoğlu, Çev.), İstanbul: Özyılmaz Ofset.
- Yasin, Y. (2018). Türk Kültürünün Rus Kültürü Üzerindeki Etkileri. *Journal of Old Turkic Studies*, 2(1), 94-109.
- Yazgan, T. (1992). Sunuş, *Az i Ya* (Natik Seferoğlu, Çev.), İstanbul: Özyılmaz Ofset.
- Yıldırım, S. (2018). Bağımsızlık Sonrası Dönemde Kazak Kültürünün Korunmasına Yönelik Yapılan Çalışmalar, *Türk Cumhuriyetlerinde Bağımsızlık ve Devlet İnşa Süreci*, (ss. 293-308). Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi.
- Yılmaz, S. (2019). *Asya Bozkırlarında Yüksekten Uçan Kartal Nazarbayev’in Kazakistanı*. Ankara: Astana Yayınları.
- Yunussova, K. (2020). Kazak Şair Mukağali Makatayev’in Şiir Dili (“Ömir-Özen” Bağlamında Dil İncelemesi), Yüksek Lisans Tezi, *Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İzmit.
- Yücel, M. U. (2010). Kazak Türklerinin Milli Oyunlarındaki At Yarışları. *ActaTurcica*, 2(1), 353-376.

Zobu, S. (2002). İgor Yürüyüşü Destanında Oğuzlarla İlgili Etno-Nimler. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (8), 403-409.

Калжанова, Э. III. (2013). *Rusçada Fiil Çekimleri*, İstanbul: Yabancıdil Yayınları.

Мусаев, А. М. (2017). Аргамак казахской поэзии. *Concorde*, (2).

Рыбальченко, Т. (2011). *Rusça Temel Sözlük*, İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.

EKLER

Ek-A

Olcas Süleymanov ve Fahri Doktora Ödülü

<https://www.kazakistan.kz/olcas-suleymanova-buyuk-odul/>

Olcas Süleymanov ve Nevada-Semey Protestoları

<https://www.kazpravda.kz/fresh/view/nevada--semei--vremya-perezagruzki>

“Bugünün ve gelecek nesillerin sağlığı için, Dünya’daki yaşam adına, nükleer test alanlarının kapatılmasını talep ediyoruz!” (1989)

<https://vid1.ria.ru/ig/infografika/Sputnik/kz/Semipalatinsk27RUS/Semipalatinsk.html>

Olcas Süleymanov ve Pavlodar Devlet Pedagoji Üniversitesi Ziyareti

<https://lifepvl.kz/index.php/component/k2/3041-bolshe-chem-poet>

Nursultan Nazarbayev'den Olcas Süleymanov'a 'Kazakistan Enbek Eri' Devlet Nişanı

<https://www.kazakistan.kz/olcas-suleymana-buyuk-odul/>

Земля, Поклонись Человеку!

Посвящается Ю.А. Гагарину

...Разгадай:

Почему люди тянутся к звездам!

Почему в наших песнях

Герой — это сокол!

Почему все прекрасное,

Что он создал,

Человек, помолчав.

Называет — Высоким!

Реки вспаивают поля.

Города над рекой —

В заре,

И, как сердце, летит Земля,

Перебитая жилами рек.

Нелегко проложить пути

До вчерашних туманных звёзд.

Но трудней на земле найти

Путь,

Что в сердце своем пронёс.

Что рекою прошёл по земле.

Что навеки связал города.

Что лучом бушевал во мгле.

Освещая твои года.

Нелегко,

Но ты должен найти

Путь,

Что в сердце до звёзд

Донес,

Путь земной — продолжение пути

До сегодняшних ярких звёзд...

I

Хорошо в тёплом небе

апрельскою ранью,

Хороши облака.

Вид у неба хорош.

Но представишь нечаянно

глушь мироздания,

Бесконечность

И скроешь улыбкою дрожь.

Говорю о себе:

Вот летишь в самолёте.

Гул мотора привычен,

И скорость обычна.

Вы, я вижу.

Вполголоса песню поёте,

Не устали — пропойте вторично.
Просто так, от безделья,
Чтоб в сон не клонило.
Вдруг
Пилот объявляет,
И вы встаёте.
Вы еще по инерции слабо поёте.
Самолет задирает железное рыло
И уходит в вираж.
Над огнями костров
Вы проходите к люку.
Гул моторов тревожен,
И чехол на спине
Полон жиденьких строп,
В этот миг все становится
Сразу дороже:
И уют мягких кресел,
И комнатный свет.
В этот миг вспоминается всё.
Что забыто.
Вся никчемность привычно
отсчитанных лет,
Миг порою становится
ярким событием.

Забываются дни,
Позабыты года,
Век проходит по редким ступеням волненья,
Страх — ударом —
И счастье — вспышкой —
Никогда
Не забудете вы,
Несмотря ни на чьи повеленья.
Вы подходите к люку.
Бездонная жуткая темь.
Только звёзды костров
Обличают далёкую Землю,
Вас торопят,
Вы первый.
«О нет, разрешите — за тем...»
Что ж,
Тогда отойдите,
Я первым бездонность приемлю!
Гул меня подхватил!
Ночь меня обожгла!
Только тяжесть моя —
верный ориентир.
Я лечу.
Моим телом разрежена мгла.

Кувыркoм приближается Мир.
Хлопнул взрывом высокий тугой парашют.
Взвились,
Замерли тонкие стропы.
Тишина,
Я один!
Хохочу! Хорошо!
Я пою!
Не боюсь катастрофы!
Я уверен теперь.
Там, конечно,
Земля!
Та, которая может людей изумлять!
Я смягчил тяготение к ней парашютом,
И её в темноте
Сапогами нащупал,
Я спустился на луг...
Человек над Землёй!
Выше сил знаменитого притяженья.
Понимаю тебя, дорогой,
Дорогой!
Век приходит в мгновенья
великих волнений!
Первый век начинался тогда, дорогой.

Когда пращур отнял от земли
свои руки
И поднял в удивлении над головой
Свои тёплые-тёплые
Тяжкие-тяжкие руки.
Это было победой.
А ты оторвал от земли,
От родной.
От зелёной
Историю человека,
Осветил её пламенем
Тайны космической мглы.
Это стало началом
Второго
Великого
Века.
...Улыбнулся.
Прощально рукою махнул,
И сигнальный огонь
поднимают
На старте.
Полной грудью
ты воздух апрельский
вдохнул.

Миг! —
И воздух остался
Синеть на карте.
На экране — Земля.
На экране — Земля,
То ли дымом повитая.
То ли туманом.
На пустом полигоне
Молчали друзья;
Кто-то тихо сказал.
Побледнев: «А не рано!»
Да, товарищ,
Я знаю,
и мне не легко.
За него и за Валю,
За всех, кто привязан
К этой жизни,
И кто от неё — далеко.
Далеко-далеко.
Должен быть.
Он обязан.
Жёсткий воинский долг —
Отказаться от слёз.
Помнишь, так навсегда уходили

в разведку,
Ранним утром,
При свете погашенных звезд.
Отводя от лица
осторожную ветку.
Диски — полны огня,
И кинжал под рукой.
Помнишь, мы проползали под светом
ракеты.
Помнишь,
мы прорывались
сквозь вражьи пикеты,
Очень рано в разведку
Мы шли, дорогой.
А за нами в окопах
молчала страна,
Затаившись
в предчувствии наступленья,
Мы ползли
(А в руках рукоятки гранат).
Под колючими звездами оцепленья
Мы ползли,
как по карте космических трасс,
Вся страна.

Целый мир.

Ждут сигнала к атаке.

Он проходы

разведает для нас

В колючем.

Туманном

Космическом мраке.

II

Я влюблен в Красоту.

Я мечтал о ней сотни веков.

Пришивался к кресту.

Возносил и сносил богов.

Я создал эти реки

И ветер швырнул в моря.

Ты, Земля,

Поклонись Человеку,

Твой бог — Я.

Первый век — предыстория.

Век осмысленья дорог,

Век вихрастых тропинок.

Отчаянья, счастья, тревог,

Век прекрасный мечей,

До конца не узнавших ножен,

Пораженья приказов,

Виктории светлых строк.
Метеорит гранёный.
Пущенный из пращи.
Скорость орла бросает
В небо,
Словно стрелу.
Ветер над потными крупами
Крутит плащи.
Выстрел! И перья!
Земля подлетает к орлу.
Кони со скоростью смерти
Идут над побитой Землёй,
Там, где угаснет скорость,
Будет последний бой.
Скорость,
Вправленная в зазубренный
гнутый меч.
Гасит наотмашь всё. Что должно полечь.
Все, что в траве горячей,
Выльет предсмертный вой.
Кони зайдутся плачем
И пролетят над тобой.
Всё погибает с громом.
Словно разряд грозовой.

Всё —
Это ты,
прадед
Широкоплечий мой.
Небо весёлое манит
Твой первобытный взгляд.
Звёзды лохматые злобно
Над головой горят.
Луны глядят.
Как бешено
Вертится шар земной.
Брось,
Не молись,
прадед
Широкоплечий мой,
...Тонет
В Бискайском заливе
корабль.
Шлюпки разбиты.
Бискайя!
Бискайя!
Мужчины любили
пиво и крабов.
В проломы била

Вода морская.
Мужчины любили
зелёный берег.
Любили шутку
И жён любили—
Сегодня,
Двенадцатого апреля,
Волны бискайские
Судно топили.
В радиорубке
пьяный радист
Пьёт капитанский
резервный ром.
С жутким эфиром —
один на один,
Плача, стучит и стучит —
«Приём!...»
В наушниках
дробный весёлый гам.
Колются
звонкие иглы морзянки,
Слушайте,
Слушайте!
Слу-у-шайте!

Там!

Там — во всем мире.

Ударили в склянки!

Там говорят:

Человек над Землёй!

Выше сил

знаменитого притяженья.

Он, наверное, добрый

и страшно злой,

Если выиграл.

Выиграл это сражение!

Крики морзянки

в эфире звенят,

Радист

Трезвонит,

Стучит полупьяный!

Исчезают морщины ущелий.

Глядят

В белый след

Штормовые глаза океанов.

...Что из прошлого видел я

Кроме музейных палат.

Где под мёртвыми стеклами

Мирно пылятся кинжалы,

Золотые погоны с халатами рядом лежат.

Сохи, чётки янтарные, брошки

и прочая жалость.

Под ногами асфальт.

Как истоптанный вечный такыр,

От газонов несёт ароматом

Горячим, как выдох.

Две монеты за вход

В позабытый неведомый мир,

А какими лишениями

люди платили за выход!

Было всё, как всегда,

Было крупно.

Летели года,

В диком грохоте времени

Гасли внезапные вскрики.

Мы спешили уйти

От веков

Навсегда, навсегда.

Дни мелькали на лицах,

Как летние знойные блики.

Новый стиль календарный

Был принят полвека тому назад.

На сто лет позади шёл Восток

По следам машин.
Мы со скоростью света
Земную прорезали тьму
От тележных колёс
До метровых зиловских шин.
От лаптей — до скафандров,
От юрт — до высотных домов.
До 500 миллиардов
От дымных сосновых лучин.
От ликбезов —
До Ленинки в три миллиона томов.
Мы за это платили дивизиями мужчин.
Голодали наркомы, ночами листая букварь.
Продолжением Маркса явилась для нас
арифметика.
Не свернули с пути,
У мартена
встал сталевар,
Поглядела на наши невзгоды
С усмешкой Америка.
Только годы прошли.
Беспокойные, яркие дни.
Дал могучий ствол
Не сожжённый снегами росток.

Сколько книг сохранила Земля!
Ненаписанных книг,
Для тебя, мой Восток!
Серебристый корабль — «Восток».
Пронесутся года
Над раскрашенной жаркой Землёй,
За лохматые книги засядут спокойные
люди,
О, поверят они,
как я падал, вставал с тобой.
Первый Век
Торопливых, суровых, отчаянных буден.
Потому бездушное небо манит меня.
Каждый миг наступает пора тишине
изменять,
Всё оставляю —
Траву и могильные плиты
На плоской земле.
Ах,
Как хочется взять
в полёт
Боевого коня!
Скорость! Скорость! И скорость! —
Всегда сокращает путь.

Кто в пути.
Кто спешит.
Тот услышит гудение крови.
Человек на скаку
Хочет крыльями с силой взмахнуть
И лететь, распластав на лице
Соколиные брови;
И смеяться над бездной,
И верить в правдивость цветов,
В повороты крутые,
И — в ярость весеннего неба.
Мы создали себя
Обобщением боли веков.
Мы коснёмся губами полей.
Где никто до нас
Не был.
Свет земли.
Словно память моя.
Полетит наравне.
Только крупное зримо
В стремительном нашем полёте.
Я по старой привычке
качнул бы родной стороне
Плоскостями,

Но крыльев не видно

На звездолёте...

III

Я люблю тебя, жизнь.

За весну,

И за страх,

И за ярость.

Я люблю тебя, жизнь,

И за крупное,

И за малость,

За свободу движений.

За скованность

И за риск.

Я люблю тебя, жизнь.

За солёность каспийских брызг.

Человек состоит из белков

И какой-то души,

И белки нас подводят,

И души порою подводят,

Мы бываем тогда по-серьёзному

Хороши,

Когда мы остаёмся

На целой планете —

Двое.

Я люблю тебя, жизнь.
За сладость и верность разлук,
Я люблю тебя, жизнь,
За женственность
Валиных рук,
Я люблю тебя, жизнь,
За грубую ласку ребят.
Я рискую тобой
От имени наших солдат.
Все влюблённые, Валя,
Извечно на звёзды глядят,
И мы тоже.
Странно —
Все звёзды как будто летят.
Жёны летчиков.
Валя,
Не спрашивают —
«Когда?»
Сколько лётчиков, Валя,
Почувствуют в небе
взгляд.
И, качнув плоскостями.
По адресу передадут,
Много в небе апрельском

путей.

Лишь гагаринский крут.

Так в холмистой степи

Вдруг взмывает гранитный пик,

И орёл, не достигнув,

Опишет почётный круг.

Да.

Любовь.

Он любим. Он уверен. Спокоен.

За него чьё-то сердце

Болит.

Отбирали сурово:

Любим — достоин.

Про Валю расспрашивал замполит.

Матерью — степь

мы называем.

Девушкой —

мы скакуна, называем.

Мы —

Все, что дорого, величаем

Твоим

именем,

Женщина.

Родина — женщина.

История — женщина.

Честь, Отвага,

Поэзия — женщина.

Художник свободу рисует — женщиной.

Трава, лужайка, погода — женщина.

Небо — наполовину женственно.

Даже мужественность

Моя.

Может быть,

поэтому женщины

У мужских изголовий стоят.

Даже грусть и метель —

Женщина.

Слава, смерть и тревога —

Женщина.

Я люблю тебя, жизнь,

Беспокойная жизнь,

Потому, что ты—

Верная женщина.

...Исчезают морщины ущелий.

Глядят

В белый след голубые глаза океанов.

Так орлы от земли.

Не прощаясь, летят,

Я гляжу тебе вслед
Из степей Казахстана.
Средь невидимых звёзд
Ты летишь в тишине.
Мало кто не заметил
Твоё отправление.
Гордость — дочкам оставил,
Тревогу — жене.
Мне — поэту земному —
Своё вдохновение.
Только мужество взял.
Только веру
И долг.
Только карты
Земли и космической трассы.
С высоты
шар земной,
Как клубок дорог
Зелёных, синих
И красных.
Ниже, ниже хребты
И сосновые купы.
Он взлетел, чтоб увидеть концы
Дорог,

Чтоб видеть квадраты.
Округлость
И Кубу,
Плывущую медленно на восток.
Видеть вспышки восстаний,
Пятиконечность
сухой, зелёной,
багровой суши,
Слушать историю.
Ну и, конечно.
Вести далёкой родины слушать:
«В Леопольдвиле белые каски...
Падает раненый в скалах Атласа...
На мостовую упал Кейптаун...
Слёт пионеров у Алатау...
Негры, индейцы, арабы с пеньем
Стали на тропы.
Сжимая приклады...
В Белом доме
Забрызганы стены...
Чёрные флаги в древней Элладе...»
Парень,
Тебе с высоты виднее.
Ты пролетаешь под яркими звёздами.

Скажи нам:
Добьётся свободы Гвинея?
Будут ли годы Второго Века
Такими же
Грозными!..
Первый Век!
Мы подводим сегодня итог
Всему сделанному
И виденному.
На плечах мускулистых
Поднялся «Восток»,
Он стоит.
Он летит над обыденным.
Он летит над прошедшими,
Так довелось,
Он прошёл над рябым океаном
Парадом,
Всё увидел —
Сказания отблесков звёзд
И фантастику
пёстрых бензиновых
Радуг.
Голубые экраны
умеют хранить

Всё,
что приволокли
С континентов притоки—
Золотинки,
Измолотый веком гранит.
Киловатты
Ещё не открытого тока ...
Чтобы высчитать скорость
Полёта мечты.
Человек научился считать в биллионах.
Триллионы мгновений
Свистели мечи,
По земле миллионы прошли
Легионов.
Сто миллионов кудрявых рабов.
Сколько бомб! Сколько рвов!
И ударов плети!
Высчитать,
Высчитать скорость мечты
Нам помогли
Расчёты столетий.
Вот они — Лондоны и Парижи,
Вот они — медленные Мадриды,
Вот они — Бонны,

Безгубые,
рыжие.
Мир, наотмашь разрубленный стритами.
Вот они —
Длинные материки,
Следы джентльменских острых сапог,
Червяк Миссисипи — мощной реки,
Запад — внизу,
Сверху — «Восток».

IV

Реки вспаивают поля.
Города над рекой — в заре.
И, как сердце, лежит Земля,
Перевитая жилами рек.
Нелегко,
Но обязан найти
Все ответы на тот вопрос.
Путь земной —
Продолжение пути
До сегодняшних близких звёзд.
Что за путь!
Это долгий тяжёлый путь.
Это жизнь,
И твоя и чужая — наша.

Первый век —
Время поисков.
Не забудь.
Как поиск порою
бывает
Страшен.
Пепел поисков истины,
Стебли цветов —
Позади,
На дорогах, открытых по звёздам.
Человек создаёт и богов
И врагов,
А в конце человек
Человечество создал.
Что за путь!
Это долгий стремительный путь.
Это жизнь, молодая, горячая —
Наша!
Я прошу:
Человечество, не забудь,
Что ты стало сегодня
Значительно старше.
Мир,
Земля,

Шар земной —
Сочетание слов,
Сочетанье народов.
Мечей
И судеб.
Сколько твёрдых копыт
Над тобой пронесло!
Все пустыни твои
Нас, безжалостных, судят.
Мы — железные карлы, топтали тебя.
Мы — батыры Чингиза, дошли до Двуречья,
Мы — великие воины, шли по степям
И с тобой говорили на страшном наречье.
Мы разрушили Рим,
Мы убили Тараз,
Мы бесчестили белых и жёлтых красавиц
Мы смотрели на мир
Сквозь бойницы глаз.
Наши руки при встречах —
В ударах касались.
Гунны, монголы!
Кипчаки и персы!
Лязг крестоносцев!
Столетние войны!

Падали флаги
древних культур.
Волны — с Востока,
С Запада — волны.
Что океаны в сравнении
с этим потоком!
Танками Запада
Хлеб на Востоке потоптан.
Трупы арийцев
на тучных восточных полях,
Братской могилой
служила Земля.
Гибли не те.
Что придумали землеразделы.
Ты за других подставляешь огромное тело
Под пулемёты,
Понявшие сладость свинца.
Брат
За чужое дело отдал отца.
Чёрный и белый конь —
Бросают чёрные тени,
Кони атак и погонь —
В одной ярко-белой пене.
Северный полюс Земли

И Южный —
В одних снегах.
Как разделить огонь!
Тени раскрасить
Как?
Я рождён в стороне.
Где живут воедино
Все части света,—
Есть и Запад,
Восток и Север
В стране поэтов.
Есть края, где не знают
Обычных сибирских морозов,
Есть края, где не знают
Аральского знойного лета.
Где
Другие границы
Между частями света!
Океаны не покидают Землю,
Они верят. Солнце
Сердцем бьётся в земле.
Оно верит.
Мы сами
себя для жизни растим.

Мы ведь тоже верим,
что:
Нет Востока,
И Запада нет.
Нет у неба конца.
Нет Востока,
И Запада нет,
Два сына есть у отца.
Нет Востока,
И Запада нет.
Есть
Восход и закат,
Есть большое слово —
ЗЕМЛЯ!
Большое на всех языках.
Нет Батыев,
Наполеонов,
Есть
Циолковские
И Эйнштейны,
Нет — дивизий.
Есть — миллионы.
Есть — победы,
И нет — ничейных.

Потому что:
Где-то смерть называют
Гордостью,
Смерть на свободе,
Смерть за свободу.
Где-то жизнь называют
Горестью,
Где-то веру
кроют
при боге.
Значит, звёзды
еще образуются,
Значит, искры
ещё возгораются.
Если где-то
глаза — амбразами,
Наши
Скорости ускоряются.
Значит, песня
ещё не окончена,
Где-то мысли —
в разрез
с судьбой.
Много вспышек

было отсрочено.
Значит,
Где-то последний бой.
Значит,
Где-то идёт борьба
С чугунным
веков притяженьем.
Где-то лёгкое званье раба
Возвращают назад
С пораженьем.
Жизнь идёт!
Беспокойная жизнь!
Под ногами тропинки рвутся,
Я люблю тебя.
Гордая жизнь.
Потому что
Ты — революция!
Люди!
Граждане всей вселенной!
Гости галактик!
Хозяева Шара!
Вы не хотите
пропасть бесследно?
Живите,

Живите,
Живите с жаром!
Живите, люди!
Живите, люди.
Вы совершили свой первый подвиг.
Преодолели земную тягость,
Чтобы потомки это запомнили —
Преодолейте земные тяжбы!
Реки, вспаивайте поля!
Города,
вставайте в заре!
Пусть, как сердце, летит Земля,
Перевитая жилами рек!
Мы найдем.
Мы должны найти
Все ответы на тот вопрос.
Путь земной —
Продолжение пути
До сегодняшних
Взятых звёзд.
V
Хорошо в синем небе
апрельскою ранью.
Хороши облака,

Вид у неба — хорош,
А представишь на час
Иль на два —
Мирозданье...
И потянет на шарик.
На клевер и рожь.
Говорю о себе.
Вот лечу в звездолёте.
И нагрузка — привычна.
И по радио — вы торопливо поёте.
Слышится, чувствуется — отлично.
Дан сигнал — приземляться.
Родные мои!
Вы с такою тревогой
Приказ отдаёте.
Эх, да что там от вас таить,
От страха ли плачут порой в звездолёте!..
Я верю!
Фантастам, почтам, учёным.
Я верю!
Слезам и холодным расчётам.
Я в десять утра, по-московскому,
Чёрным
увидел небо.

Пошли вы к чёрту.
Тревожные мысли!
Спокойней.
Спокойней.
Мне надо вернуться.
Рычаг торможения.
И две рукоятки,
Как две ладони
мужские,
Впаялись в пальцы.
Снижение.
Гул меня подхватил.
Развернул,
Раскрутил,
Только тяжесть моя —
верный
ориентир,
Мягкий воздух высот
я собой разредил,
Кувырком
На пилота обрушился мир.
Хлопнул взрывом
тугой парашют.
Взвились, замерли

Белые стропы.
Тишина.
Я один.
Хорошо! Хохочу! Я пою!
Не боюсь катастрофы!
Я уверен!
Я прав!
Вот, смотрите — Земля!
Та — с которой
взлетел!
Та — которую
щупал
Сапогами,
Губами,
Смотрите —
Земля!
Я смягчил тяготение к ней
Парашютом.
И спустился на луг.
Человек на Земле!
В сфере сил дорогого навек
притяженья
Я вернулся с победой
К любимой Земле,

Потерпевшей счастливое поражение.

Я упал в траву...

Сбросил шлем...

Горьковатый цветочный сок...

Погоди,

Я чехол парашютный сорву.

Пригляжусь

И узнаю тебя,

цветок.

Ну-ка, дай лепестки...

Эх, родная земля.

Мы живём.

Мы торопимся,

не замечая,

Что земные луга

Нас выходят встречать

Стебельками забытого

Иван-чая.

Может, этот Иван

Тоже был вдалеке,

И, вернувшись на берег.

Стоял,

качаясь,

И упал на траву,

А в огромной руке
Был зажат, словно жизнь,
Стебелек Иван-чая.
Ты, Земля,
Для меня припасла
Самый светлый
из дней.
Белый женский платок
Промелькнул
Между тонких берёз:
— Кто ты, парень!
— Советский. Зовите людей.
— Ой, сейчас! Ты откуда летел-то?
— От самых звёзд!
Ты, Земля,
Меня женщиной встретила
Молодой,
Смуглолицей, как Валя,
Скорее увидеться с ней бы!
Вот
Луга, покачавшись.
Легли под ногами
Тропой,
Продолжением той,

Что ещё не остыла в небе...

VI

Мир жил предчувствием.

Мир знал — это свершится,

Но даже самая верная победа — всегда
неожиданна.

Сделана тысяча вдохновенных мазков,
И вдруг последний придает картина
Высочайшую глубину и осмысленность.

Художник ждал
последнего мазка —

Распахнуты настежь
в эфире
шлюзы:

«Внимание!

Говорит Москва!

Работают все радиостанции

Советского Союза!»

Дрогнул голос железного диктора:

«Новорожденный мальчик в Афинах

В честь Гагарина

назван — Юрой,

Девочка в Токио —

Валентиной...»

Пишут в редакции пенсионеры,
Пишут рабочие, и пионеры.
И инженеры.
Даже мулла,
Разочарованный в божеской вере.
Сегодня
Качают растерянных лётчиков,
Сегодня —
Двенадцатого апреля,
Поэты,
забыв о берёзовых почках.
Ломают строчки.
Ломают перья.
...Радио пишет его портрет: «Широкоплечий...»
Щупаю плечи...
«Молод... курнос...
Двадцать семь лет...»
Ровесник!..
Но разве от этого легче!
«Учился в ремесленном
на отлично...»
Я ведь тоже был в форме «РУ»!
«Жил на Речной...»

А я на Арычной!

«Честен, правдив...»

А я разве

вру!

«Любит книги и оперетту...»

А я и то, и немного —

другое!

«Он не курит»...

И я сигарету

Торопливо топчу ногою.

Я — центральный защитник

в футболе.

Но могу послужить

в нападении,

Я с улыбкой

любые боли

Выношу

От любых падений.

Я отличник по математике,

Заявляю — силен в астрономии,

В общем,

знаю до чёртовой матери.

Не откажешь

и в остроумии.

И в вечерней
даю уроки.
На любой ответу вопрос,
И вдобавок
в плечах широкий.
Невысок,
И, вообще, — курнос.
Словом, я подошёл бы
к делу,
Я бы выдержал
центрифугу,
И моё молодое тело
Вдоль Земли
описало бы
круг.
Ну, примите же
Заявление,
Я согласен.
Могу вторым.
Если надо —
с именем Ленина
Этот подвиг
Мы повторим!..
О, таких

Молодых, зелёных.
Коренастых,
Слегка курносых
На моей земле —
миллионы!
Как подумаешь —
Выше ростом
Станешь.
Сильные и горячие.
Дорогие мои ровесники.
Вы все те же — в норе не прячете
Своё тело.
Как буревестники.
Вы смелее
с каждым годом.
Дорогие мои ребята,
Неужели с таким народом
Океан
не осилим —
пятый!
Принимаем
Твоё заявление.
Неизвестный,
Один из многих.

Знаем,
Верим —
С именем Ленина
Ты пройдёшь
по любой дороге.
Если надо Земле
и Родине,
Если надо
Всему человечеству!»
Над могилами — куст смородины,
Словно память сутулится
вечная ...
На заводе был митинг.
Поднялся седой,
словно снег.
Он негромко сказал:
«Мы горды тобой, Юрий Гаганов...»
Он ошибся слегка.
Но его не поправили,
Нет —
Он был прав,
И неважно
в фамилии буква какая.
Важно то —

Что взлетел он с площадки
Советской страны,
Важно то —
Что спокойные люди
его провожали,
Важно то —
Что мы все
перед подвигом этим
Равны,
Важно то —
Что все страны
нам искренне
Руку пожали.
«Кто вы?
Кто вы такие?» —
Негромко спросил капитан,
Он-то знал, капитан.
Как людей океаны не любят,
А под нами шатался.
Гремел штормовой океан,
И Зиганшин ответил за всех:
«Мы — советские люди!» Мы из тех.
Что родились холодной осенней порой,
Нас согрела в далёкой дороге

горячая скорость,
Мы прошли испытанья
И льдом,
И мечом,
И золой.
Раньше всех мы хлебнули сверх меры
И радость,
И горесть.
Посмотри,
Что за сила
К бессмертью тебя привела.
Чабаны, сталевары —
Рабочие новой истории.
Впереди ещё будут дела!
И какие дела!
А пока
Поздравляй нас, Гагарин,
С победою!
Здорово!
Все цветы!
Все улыбки
Растроганной милой Земли!
Все плакаты!
Все флаги великих земных восстаний!

Молодые девчата

Тебе, дорогой, принесли!

Ветераны Земли

При твоём появлении

Встали!...

И босой негр на пыльной площади оскорблённого континента слушает, обретав
лицо к небу. Он думает о величии человека.

Есть ли народ, который заставит мир склонить голову? Но есть народ, который
заставил человека поднять лицо к палящему и дождливому апрельскому небу.

СЛАВА ТОМУ НАРОДУ!

Апрель, 1961²².

²² <https://stihi.ru/2011/09/10/3523>, 17.01.2021, 19.30.

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Cemre Sena Yıldız

Doğum Yeri: Yalova

Medeni Hali: Bekâr

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lise: Yalova Anadolu Lisesi

Lisans: Uşak Üniversitesi-Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü